

Janez Kos

KRANJSKE DEŽELNE ELEKTRARNE

UVOD

Kranjske deželne elektrarne (KDE) so bile podjetje za proizvodnjo, prenos in distribucijo ter napeljavo električnega toka, ki je bilo v javni posesti najprej dežele Kranjske, potem pa dedičev njenega premoženja. Dasi KDE niso bile največji proizvajalec električne energije na Slovenskem, so bile le najodločilnejši in najbolj podjeten elektrifikator zlasti v zadnjem desetletju pred drugo svetovno vojno. Z elektrifikacijo dobršnega dela Slovenije so si KDE pridobile pomembno vlogo v razvoju slovenskega gospodarstva.

Zgodovina KDE se začne leta 1908, ko je dr. Evgen Lampe, politik Slovenske ljudske stranke, prevzel v kranjskem deželnem odboru referat za melioracije ter začel razmišljati, kako bi mogla dežela izrabljati sile svojih rek za proizvodnjo električne energije. Na tako razmišljanje naj bi ga napeljal inženir Dušan Šernec, kasnejši prvi ravnatelj KDE, ban in minister, ki je bil tisti čas zaposlen pri podružnici Allgemeine Elektrizitäts-Gesellschaft (AEG) v Trstu. Lampe se je misli o izrabi kranjskih vodnih sil za proizvodnjo električnega toka oprijel z nepopustljivo voljo. Svojo pozornost pa je usmeril na gorenjske reke, ki so bile za izrabo najprikładnejše, mimo tega pa so bile na Gorenjskem tudi najugodnejše gospodarske razmere, s katerimi bi bile mogoče zadosti tehtno opravičiti morebitne naložbe v drage naprave.¹

Uporabo električne energije smo na Slovenskem tisti čas poznali že skoraj trideset let. Prav na Gorenjskem, kjer so zgradili prvo elektrarno KDE, je bila prvič pri nas uporabljena električna energija za razsvetljavo že leta 1880 v Trzinu. Štiri leta kasneje je v Škofji Loki obratovala že prva javna elektrarna. V Kranju je mlinar Majdič imel elektrarnico za lastne potrebe že leta 1892; drugo in to javno elektrarno v Kranju je na reki Kokri postavil leta 1899 Kreuzberger. Na lastno elektrarno je začela v devetdesetih letih prejšnjega stoletja misliti tudi kranjska mestna občina, graditi pa jih je hotel tudi Tomo Pavšlar, kranjski meščan, vznikali pa so še drugi načrti.² Med njimi je bil tudi načrt blejske in drugih gorenjskih občin. Prav ob teh načrtih, ki so jasno kazali na nove gospodarske potrebe, je pri deželnem odboru dozorela misel o načrtu in enotni graditvi elektrarn, s katerimi bi »namesto posameznih majhnih naprav, ki kljub velikim stroškom ne morejo popolnoma zadostovati svojim namenom«, ekonomičneje razrešile to vprašanje. V tistem času, ko so se v Avstriji resno ukvarjali z načrti o smotrni elektrifikaciji in pri tem mislili

Kratice, ki jih uporabljam v opombah, so: AJ — Arhiv Jugoslavije, Beograd; AS — Arhiv SR Slovenije, Ljubljana; BAN — Banovinska uprava dravske banovine; ETV — Elektrotehniški vestnik, Ljubljana; EC — električne centrale.

¹ Obravnave deželnega zbora kranjskega v Ljubljani, zvezek 48, II. del, (seja 24. septembra 1913), str. 507, 509; 50 let obratovanja HE Završnice in elektrifikacije zgornjega gorenjskega kota (1963).

² Janez Kos, Elektrifikacija kranjskega območja (1892—1940). Kranjski zbornik 1970. Kranj 1907. Str. 379—389 (in tam navedena literatura).

na izrabo vodnih sil alpskih rek, se je deželni odbor Kranjske, navdihnjen z idejami dr. Lampeta, ki si je prizadeval tudi z zakoni zagotoviti deželi izključno pravico izrabljati vodne sile za elektrifikacijske namene, ker je v tem videl zagotovilo za neodvisno narodno gospodarstvo in smotrnost elektrifikacijske akcije, lotil priprave obsežnega načrta za elektrifikacijo dežele. V ta namen se je stavbni urad kranjskega deželnega odbora moral lotiti načrtnega preučevanja kranjskih vodnih sil.³

Deželni zbor vojvodine Kranjske je podprl priprave in načrte deželnega odbora za elektrifikacijo dežele. Na svojem jesenskem zasedanju leta 1909 mu je odobril 20.000 kron, po letu dni pa še 50.000 kron posojil za pripravljalna dela. Deželni odbor, ki si je prizadeval čimprej dobiti vodilno vlogo pri izrabi vodnih sil in pri elektrifikaciji dežele, je hitel s pripravami, izdelovanjem načrtov in s postopki za pridobitev potrebnih dovoljenj in koncesij, ki so jih dajale državne oblasti. Navezal je neobvezne stike z nekaterimi zasebniki in družbami, ki so si na gorenjskih rekah, predvsem na Savi, že pridobili koncesije za njihovo izrabo ali pa so imeli kakе druge prednosti. Ti so mu ponudili šest projektov. Dr. Lampe je najbolj oprežno bedel nad Savo med Kranjem in Medvodami, kjer se mu je zdela posebno nevarna tvrdka Leykam-Josefsthal iz Medvod, ki je z nakupom Dolinarjevega mлина ter s svojimi prejšnjimi pravicami na Savi že resno ogrozila namere deželnega odbora. S tem delom Save je mešetaril tudi Tomo Pavšlar. Pridobil si je koncesiji za izrabo vodnih sil pri Otočah in na Jami, imel pa je tudi opcije nekaterih mlinov, ki jih pa ni mogel kupiti. Nevarno je bilo, da bi se jih polastila omenjena tvrdka. Pavšlar je bil velik špekulant; od deželnega odbora je hotel na vsak način izsiliti za odstop svojih koncesij in opcij več kot milijon in pol kron. Deželni odbor ni nasedel in je mimo njega za 190.000 kron kupil šest mlinov in si tako zagotovil ta del Save za izpeljavo svojih načrtov.⁴

V istem času so opravili na Savi meritve in izdelali več načrtov za izrabo Save od Dovjega in Bohinjskega jezera do Čateža. Potrebne meritve so opravili tudi na savskem pritoku Završnici in Ljubljani ter jih pripravljali na Krki, Kolpi in Sori. Za Ljubljano so v smislu sklepa deželnega odbora z dne 14. oktobra leta 1909 izdelali splošen načrt, ki pa so ga morali pozneje predelati, ker je komisija za osuševanje Barja predstavila zatvornice Ljubljane na drugo mesto. Načrte za izrabo vodnih sil na Savi med Radovljico in Globokim so predložili okrajnemu glavarstvu v Radovljici in ga skupaj z upravo državnih železnic zaprosili za yodopravno dovoljenje. Komisijška obravnava tega načrta je bila že septembra leta 1911. Spomladi leta 1912 je deželni odbor predložil okrajnima glavarstvoma v Kranju in Ljubljani v obravnavo tristopenjski načrt za izrabo Save med Kranjem in Medvodami. Zaradi navzkrižja s Pavšlarjem in tvrdko Leykam-Josefsthal se je sprožilo za ta del Save konkurenčno postopanje. Pavšlarjevih zahtev deželni odbor, kot smo že povedali, ni maral sprejeti. Zavrnil pa je tudi predrage ponudbe tvrdke Leykam-Josefsthal. Meseca maja leta 1912 je bila obravnava o splošnem načrtu za izrabo Save med Vernikom in Litiijo. Na tem območju deželni odbor ni imel konkurentov. V nasprotja pa je prišel pri odseku od Prusnika do Save,

³ Obravnave deželnega zbora kranjskega v Ljubljani, zvezek 48, II. del, (seja 24. septembra 1913), str. 509.

⁴ Obravnava deželnega zbora kranjskega v Ljubljani, zvezek 48., II. del, (seja 24. septembra 1913), str. 507—515, 548. S petimi mlini na Savi od Kranja do Medvod so KDE ta del reke trdno držale v svojih rokah tudi ves čas med vojnama. Bivši lastniki so jih smeli za nizko najemnino uporabljati še naprej (AS, Komisija za upravo kranjske deželne imovine, zapisniki sej sosveta, fasc. 3, (1. in 4. seja).

kjer se je s svojimi interesi pojavila tudi Trboveljska premogokopna družba. Tudi za ta del Save je bila v mesecu maju leta 1912 opravljena prva komisij-ska obravnava načrtov.⁵ Zraven teh načrtov so pripravljali tudi načrte za elektrarni na Savi pri Kompolju in pri Krškem.⁶ Že teh nekaj podatkov o pripravah dovolj zgovorno govori, kako obsežne načrte za elektrifikacijo de-žeje je imel kranjski deželni odbor. Zaradi izbruha prve svetovne vojne in po-litičnih sprememb po njej je deželni odbor utegnil uresničiti samo enega od njih, to je, načrt za vodno elektrarno na Završnici pri Žirovnici.

GRADITEV HIDROELEKTRARNE ZAVRŠNICA

Meseča julija leta 1911 se je deželni odbor odločil nakupiti vse vodne pravice na levem savskem pritoku, na Završnici, in se obenem tudi odločil na njej zgraditi svojo prvo elektrarno; istega dne je zaprosil za podelitev koncesije za izrabo vodnih sil Završnice za proizvodnjo električne energije. To odločitev je deželni zbor odobril meseca julija naslednjega leta in dovolil na-jetje posojila dveh milijonov kron za izpeljavo načrta.⁷ Zakaj se je deželni odbor odločil za graditev elektrarne na Završnici in zakaj ne na Savi? Naj-prej je reš hotel graditi svojo prvo elektrarno na Savi, a zaradi velikih težav okoli pridobitve vodnih pravic ni mogel začeti. Deželni odbor je bil v zagati. Z upravo državnih železnic na Dunaju je bil namreč sklenil pogodbo o skup-nem projektiranju, iskanju koncesij in za skupne gradnje elektrarn, misleč, da bo z njo lažje premagoval težave, ki jih je pričakoval pri pridobivanju koncesij in pri gradnji. Uprava državnih železnic mu je očitala, da nima res-nega namena začeti z gradnjo in prav zaradi teh očitkov se je deželni odbor odločil, da bi pokazal svojo resno voljo, graditi elektrarno na Završnici. V obrambo svoje odločitve, ki so jo mnogi napadali, je zatrjeval, da bo na Za-vršnici zgradil razmeroma najcenejšo elektrarno, saj so računali, da bo stala ena instalirana konjska moč manj kot 500 kron. Poleg tega pa so kanili s si-stemom zajezeitev dobiti elektrarno, ki ne bi potrebovala kalorične dopolnitve. Dokazovali so, da ni boljše rešitve, kot je graditev elektrarne na Završnici. V danem položaju je tudi najbrž res ni bilo. Boljša rešitev bi bila seveda na Savi, a nanjo bi morali še dolgo čakati. Že nekaj let po dograditvi HE Završ-nica so govorili, da je ta »prezgodaj rojeno dete«. HE Završnica ni mogla biti samostojna, saj že ob njeni graditvi v resnici niso mislili na samostojno elektrarno, temveč na elektrarno, ki bi mogla dopolnjevati elektrarne na Savi, kajti savske elektrarne bi imele to slabo lastnost, da bi pri vseh množina vode enako nihala; završniška elektrarna pa bi mogla s svojo veliko akumulaci-jo vode zravnavati nihljaje proizvodnje električne energije savskih elektrarn. HE Završnica je bila zamišljena in dograjena le kot del obsežnega načrta gra-ditev elektrarn na Kranjskem, ki so ga začeli uresničevati tam, kjer bi ga morali končati, to je pri dopolnitvah.

⁵ Obravnave deželnega zbora kranjskega v Ljubljani, 48. zvezek, II. del, Priloga 83, str. 589–595, glej tudi strani 224, 284.

⁶ Franc Rueh, Elektrifikacija dravske banovine. Spominski zbornik Slovenije ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije, Ljubljana 1939, Str. 432.

⁷ Obravnave deželnega zbora kranjskega v Ljubljani, zvezek 48., II. del, (seja 24. septembra 1913), str. 548.

AS, Deželna vlada za Kranjsko, konvolut Završnica pri Žirovnici. Vodovodna zadeva in električna centrala, snopič Načrti glede Završnice.

Za izrabo vodnih sil Završnice so se zanimali pred kranjskim deželnim odborom že drugi. Delniška družba Leobersdorfer Maschinen Fabrik von Ganz et Comp. si je že leta 1906 pridobila štiridesetletno koncesijo, za katero je zaprosila leta 1904. »Na Jezerci« je nameravala sezidati jez, za katerim naj bi se nabralo približno 40.000 m³ vode. S petmetrskimi jezovi je nameravala izrabljati tudi silo završniških pritokov.⁸ Interese te družbe je zastopal neki inženir Jakob Tobell iz Trsta, ki je pozneje sam razpolagal z omenjeno koncesijo. Koncesijo mu je hotela odkupiti radovljška občina, a deželni odbor, ki je dognal, da je močno obremenjena, je pripravil Tobella do tega, da mu jo je odstopil za 10.000 kron, katere mu je deželni odbor obljubil plačati, ko bi postala elektrarna rentabilna.⁹ Kot konkurent na Završnici je nastopalo tudi stavbno podjetje Janesch-Schnell z Dunaja.¹⁰ Oba tuja konkurenta sta si prizadevala pridobiti koncesijo za izrabo vodnih sil Završnice predvsem zaradi špekulativnih namenov.

Načrt kranjskega deželnega odbora za izrabo vodnih sil Završnice je predvideval dve gradbeni fazi. V prvi, ki so jo tudi izvedli, je bila predvidena strojnica ob Savi v Mostah, ki naj bi dobivala pogonsko vodo s padcem 160 m iz akumulacijskega jezera z uporabno množino vode 100.000 m³. V drugi gradbeni stopnji pa naj bi se izrabil še gornji padec Završnice; ta je v celoti znašal 450 m, tako da bi po potrebi dogradili še dve elektrarni. Po generalnem načrtu¹¹ naj bi imela srednja ali druga elektrarna strojnico vrh jezu prve elektrarne. Pogonsko vodo s padcem 122 m naj bi dobivala po 2430 m dolgem predoru, ki bi se končal z 200 m dolgo tlačno cevjo. Prostornina zbiralnika na višini 755 m nad morjem naj bi znašala 170.000 m³. Strojnica bi naj dobivala pogonsko vodo še iz treh zbiralnikov. Prvi naj bi imel 260.000 m³ vode (in vodni padec 12,8 m), drugi 600.000 m³ (in vodni padec 31,5 m), tretji pa 355.000 m³ (in vodni padec 51,6 m). Ti trije zbiralniki naj bi imeli predvsem izravnalno funkcijo: polnili naj bi se ob visokih vodah in praznili, ko bi vode primanjkovalo, tako da bi mogli prva in druga elektrarna vedno polno delovati. Strojnica vrhnje ali tretje elektrarne naj bi stala na vrhu zgornjega jezu druge elektrarne. Pogonsko vodo s padcem 157 m naj bi dobivala iz jezu »Pri žagi« po 1160 m dolgem predoru in 310 m dolgi tlačni cevi. Prostornina zbiralnika naj bi znašala le 50.000 m³. Deželni odbor je prosil načelno odobritev vsega projekta, za detajlno pa samo za prvo stopnjo.¹²

Prošnji za podelitev koncesije (5. julija 1911), ki se ji je 24. julija 1911 pridružila tudi uprava državnih železnic,¹³ so sledili ogledi na terenu, vodopravne obravnave, z njimi pa se je sprožila tudi prava papirnata vojska, ki je trajala več let. Ne bomo ji sledili v podrobnosti. Proti podelitvi koncesije deželnemu odboru so se pritoževali in delali Tobell, podjetje Janesch-Schnell, ki je zatrjevalo, da so njegovi načrti boljši, pritoževali pa so se še Pavšlar, tvrdka Leykam-Josefsthal in celo Trboveljska premogokopna družba. Zadnji

⁸ AS, Deželna vlada za Kranjsko, konvolut Završnica pri Zirovnici. Vodovodna zadeva in električna centrala, snopič Načrti glede Završnice (drugi del), spisi 1, 7, 9, 20, 25, 35, 38, 46, 47.

⁹ Deželna vlada za Kranjsko, konvolut Završnica pri Zirovnici. Vodovodna zadeva in električna centrala, snopič Načrti glede Završnice, spisi 9, 24, 36, 37, snopič III, spis 59.

Obravnave deželnega zbora kranjskega v Ljubljani, zvezek 48., II. del, str. 509, 548.

¹⁰ AS, Deželna vlada za Kranjsko, konvolut Završnica pri Zirovnici. Vodovodna zadeva in električna centrala, snopič Načrti glede Završnice, spisa 1, 2, snopič II, spisi 15, snopič III, spis 31.

¹¹ AS, Sresko načelstvo Radovljica, fasc. HE Završnica — načrti (generalni načrt, št. 19105 1912).

¹² AS, Deželna vlada za Kranjsko, konvolut Završnica pri Zirovnici. Vodovodna zadeva in električna centrala, snopič II, spis 1.

¹³ AS, Deželna vlada za Kranjsko, konvolut Završnica pri Zirovnici. Vodovodna zadeva in električna centrala, snopič II, spisi 1, 6, snopič Načrti glede Završnice, spisa 1, 2.

dve, zelo vplivni nasprotnici, sta trdili, da bodo z dograditvijo jezua na Završnici ogrožene njune koristi na Savi.¹⁴ Deželnemu odboru je nekako uspevalo prebresti številne težave. Posrečilo se mu je tudi preiti nevšečnosti, ki so mu jih v deželnem zboru in v časopisju delali razni nasprotniki zlasti iz vrst opozicionalne narodnonapredne stranke.¹⁵ Kaj bi bilo na Kranjskem tisti čas bolj čudnega kot to, če bi si liberalna in klerikalna stranka zaradi završniške elektrarne ne skočili v lase!

Po predložitvi prvega projekta za elektrarno na Završnici, po katerem naj bi elektrarna z zaježitvijo Završnice in njenega desnega pritoka Rečice izrabljala le 93 m padca, v strojnici pa naj bi bile spiralne turbine in trije generatorji po 300 kW, si je deželni odbor pridobil ob Završnici nove vodne pravice in je mogel svoje načrte močno izboljšati ter take ponovno predložiti oblastem.¹⁶ Zanje je dobil meseca septembra 1912 vodopravno dovoljenje za izrabo vodnih sil Završnice za dobo 90 let. Deželni odbor in uprava državnih železnic sta se zaman trudila doseči daljšo dobo.¹⁷ Leto dni zatem je okrajno glavarstvo Radovljica izdalo gradbeno dovoljenje za strojnico, koncesijo pa je dobil šele 24. aprila leta 1914.¹⁸

Z gradbenimi deli so začeli že pred pridobitvijo dovoljenj in koncesije, to je že v mesecu avgustu leta 1911.¹⁹ Elektrarno je gradilo dunajsko podjetje Redlich in Berger, ki je izdelalo tudi načrte. Gradbena dela so bila kljub nepretrgani papirnati vojni nasprotnikov, konkurentov in politične opozicije, ki nikakor ni hotela verjeti, da se bo elektrarna splačala, dobro napredovala. Tekla so kljub raznim oviram, ki jih je prinesla krvava vihra prve svetovne vojne, saj so npr. angleške vojne ladje zasegle baker, ki je bil naročen za završniško elektrarno.²⁰ Ob napredovanju del so se oglašali tudi že prvi interesentje za električno energijo iz nove elektrarne. Tako so na Bledu priglasili 4200 žarnic, v Begunjah 650 žarnic in 6 motorjev, v Breznici 620 žarnic in 25 motorjev, na Gorjah 865 žarnic in 50 motorjev, na Jesenicah 1444 žarnic in 3 motorje, na Koroški Beli 290 žarnic in 5 motorjev, v Lancovem 50 žarnic in 6 motorjev; svoje interesente za odvzem električnega toka pa so priglasile tudi druge gorenjske občine, tako Lesce, Mošnje, Ovšišče, Predtrg in Radovljica.²¹ Propaganda deželnega odbora za uvajanje električne energije je torej imela lep uspeh.²²

Gradbišče na Završnici je bilo tisti čas najrazsežnejše v deželi. Vzbudilo je pozornost tudi zunaj njenih meja. Završnico so zaježili 1600 m pred njenim izlivom v Savo z masivnim betonskim jezum, ki je spodaj širok 13,40 m zgo-

¹⁴ AS, Deželna vlada za Kranjsko, konvolut Završnica pri Zirovnici. Vodovodna zadeva in električna centrala, snopič Načrti glede Završnice, spisa 1, 2, snopič II, spisi 9, 15, 17, snopič III, spisi 31, 38, 62, 63, 68, 69. — Slovenski narod, letnik XLVI, št. 292, str. 1, 2.

¹⁵ Obravnave deželnega zbora kranjskega v Ljubljani, zvezek 48., II. del, str. 318, 560; zvezek 49., str. 243, 244.

¹⁶ AS, Deželna vlada za Kranjsko, konvolut Završnica pri Zirovnici. Vodovodna zadeva in električna centrala, snopič Načrti glede Završnice, spisa 1, 2, snopič II, spisa 1, 6. — AS, Sresko načelstvo Radovljica, fasc. HE Završnica — načrti (načrt HE Završnica, varianta A, št. 19.291 1912).

¹⁷ AS, Deželna vlada za Kranjsko, konvolut Završnica pri Zirovnici. Vodovodna zadeva in električna centrala, snopič III, spisi 31, 32, 58a, 60, 62, 63.

¹⁸ AS, Deželna vlada za Kranjsko, konvolut Završnica pri Zirovnici. Vodovodna zadeva in električna centrala, snopič Načrti glede Završnice (drugi del), spis 1.

¹⁹ Obravnave deželnega zbora kranjskega v Ljubljani, zvezek 48., II. del, str. 548.

²⁰ Dr. Evgen Lampe, Završnica teče. Prva kranjska deželna elektrarna v obratu. Slovenec, letnik XLHI, št. 47, str. 1.

²¹ Obravnave deželnega zbora kranjskega v Ljubljani, zvezek 49, str. 244, 245.

²² Brošura brez naslova, ki jo je izdal kranjski deželni odbor 1. septembra 1909 (Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani, št. II 54.835). Z njo je deželni odbor hotel razložiti namen načrtovanega električnega podjetja, ki naj bi za pogon izrabljalo vodno silo Save, in zbuditi zanimanje za elektrifikacijo. »Pospeševanje obrti, nadomeščanje človeške in živalske delavske moči z mehanično silo, razširjanje obilne in zdrave luči, to je namen tega podjetja, piše v knjižici.

raj pa 7,9 m. Preko njega je napeljan most. V tristo metrov dolgem jezeru je 100.000 m³ koristne vode. Vanj je napeljana tudi voda Rečice. Temelji jezu stoje na levem bregu na skali, na desnem pa na leseñih pilotih, zabitih v grušč, prod in ilovico. Odvečna voda odteka prosto preko jezu. Na levi strani jezu so postavili velike železne grablje, ki ščitijo 800 m dolg in 2 m visok dovodni rov. Zavrtali so ga v skali pod grebenom Lipje. Pri vtoku v rov so postavili tudi zapornico, da ga je po potrebi moč zapirati in izprazniti. Na hribu nad Žirovnico so postavili železobetonski vodostan, ki je okrogle oblike s premerom 6,5 m in visok 16 m. Vanj priteka voda po omenjenem rovu. V vodostanu sta ročna in varnostna loputa, s katerima se zapira dotok vode v tlačno cev. Iz vodostana do strojnice na levem bregu Save so napeljali 900 m dolgo tlačno cev s premerom 1 m. Večji del je na površini, le spodnji del je vkopan. Sprva so nameravali postaviti še eno cev, a so namero opustili. Cev je dobavila železarna iz Vitkovic na Češkem. V strojnici so postavili dva agregata. Vsak ima dvošobno Peltonovo turbino 1700 KM in trifazni generator 1250 kVA, 11 kV, vrt. 50 period. Turbini izrabljata vodni padec 164 m. Skupaj s hidravličnim regulatorjem so ju izdelali v strojni tovarni Tönies (pozneje Strojne tovarne in livarne) v Ljubljani. Generatorja in drugo električno opremo je dobavila dunajska Allgemeine Elektrizitäts-Gesellschaft Union. Vse naprave v elektrarni so postavili domači delavci pod vodstvom domačih in tovarniških strokovnjakov.²³

S podatki, ki jih je deželni odbor dobil od ministrstva za javna dela na Dunaju, se je prepričal, da so vodne razmere na Završnici razmeroma ugodne. Vodni kataster, ki so ga izdelali pozneje na podlagi številnih merenj in opazovanj, pa je izkazal še ugodnejše vodne razmere.²⁴ Tako je znašala šestmesečna vodna množina 966 litrov na sekundo, osemmesečna vodna množina 910 litrov vode na sekundo, desetmesečna vodna množina 600 litrov vode na sekundo, vsakoletna nizka voda 290 litrov vode na sekundo, absolutni minimum pa je znašal 180 litrov vode na sekundo. Če so pri teh vodnih množinah zaradi izgub v cevovodu upoštevali le 150 m padca ter odračunali 25 % izgubo pri turbinah, so dobili naslednji izračun vodnih sil:

6-mesečna vodna sila	1450 KM
8-mesečna vodna sila	1365 KM
10-mesečna vodna sila	900 KM
vodna sila ob vsakoletni nizki vodi	435 KM
absolutni minimum	270 KM

Čeprav padavinsko območje Završnice ni veliko, so njene vodne množine ugodne. Po današnjih izračunih je povprečen letni pretok 0,75 m³ na sekundo.²⁵ V zgornjem delu njene doline so pod Stolom velikanske množine gramoza, ki so nekakšen naravni akumulator prevelikih voda. Elektrarna je mogla normalno proizvajati 1.000 kV na uro, letno pa je mogla proizvesti 4

²³ 50 let obratovanja HE Završnice in elektrifikacije zg. gorenjskega kota. (1965) — AS, Srečko načelstvo Radovljica, fasc. HE Završnica — načrti (podrobni načrti HE Završnica, št. 8865 1923). — Statistika električnih centrala Kraljevine Jugoslavije. Stanje u julu 1932. Izdao Savez električnih centrala savske banovine i klub strojarških i električkih inženjera Udruženja jugoslovenskih inženjera i arhitekata, sekcija Zagreb. Sestavio ing. Felix Reich. Zagreb 1933. Str. 174—175. — Ing. F. S., Kranjske deželne elektrarne. Tehnika in gospodarstvo, leto I, št. 2, str. 42. — Stevan M. Kukoleča, Industrija Jugoslavije 1918—1938. Str. 358—360 (Hidrocentrale Dravske banovine).

²⁴ AS, Deželna vlada za Kranjsko, konvolut Završnica pri Žirovnici. Vodovodna zadeva in elektrarna, snopič Deželne elektrarne.

²⁵ 50 let obratovanja HE Završnice in elektrifikacije zg. gorenjskega kota. (1965)

milijone kWh; a v začetku je proizvajala dosti manj, okrog 400.000 kWh letno, ker je mogla s tako produkcijo zadovoljiti vse potrebe svojih potrošnikov.

Prvi agregat je poskusno obratoval že od meseca decembra leta 1914, redno pa je začel 25. februarja 1915, ko so stekli prvi kilovati po električnem omrežju. Drugi agregat je stekel sredi meseca avgusta istega leta, (z zamudo, ker se je generator med prevozom poškodoval).²⁶ Ob začetku oddaje električnega toka v omrežje je dr. Lampe zapisal v Slovincu:²⁷ »Turbine se vrte, stroji delujejo in luč je zasvetila. Zdravi razum je tudi v ljudstvu premagal moč zlobe in nevednosti. Ko smo započeli obsežno akcijo za preskrbo kranjske dežele z električnim tokom, se pač nihče ni nadejal, da bomo otvorili prvo deželno napravo v takih razmerah. Naše delo je bilo zamišljeno kot delo miru dobrodelnega gospodarskega napredka. In vendar se to delo miru ni moglo mirno izvršiti, ampak je bilo v boju od prvega početka in se je izvršilo v sredi krvave vojske. Ravno to, da se je morala ta naprava boriti s tolikšnimi težkočami, katere je vse zmagovito prestala, dokazuje notranjo moč ideje, ki jo je vodila.« Za razvoj slovenskega narodnega gospodarstva je bilo končano pomembno delo, opazno tudi s političnega gledišča. To je bil moderen in pomemben poseg dežele v slovensko gospodarstvo. Dr. Evgena Lampeta pač smemo šteti za duhovnega očeta KDE, za človeka, ki se je največ trudil za njeno izgraditev, in moža, ki je dal osnovni ton vsej nadaljnji elektrifikacijski politiki tudi poznejših lastnic KDE.

Komaj je stekel prvi agregat, že je radovljiško okrajno glavarstvo izdalo odlok o ustavitvi delovanja elektrarne (7. april 1915). Upravno sodišče na Dunaju je z naredbo z dne 1. decembra 1914 razveljavilo razsodbo poljedelskega ministrstva, ki je oktobra leta 1913 dovolilo deželnemu odboru izrabljati vodne sile Završnice za proizvajanje električne energije. Na podlagi razsodbe upravnega sodišča je moralo poljedelsko ministrstvo razveljaviti tudi razsodbi radovljiškega okrajnega glavarstva z dne 14. septembra 1913 in kranjske deželne vlade z dne 29. maja 1913.²⁸ Zakaj je sodišče izdalo to pogubno razsodbo? Tomo Pavšlar, Trboveljska premogokopna družba in posebno tvrdka Leykam-Josesthal so kar naprej pošiljali na vse strani svoje pritožbe, češ da so njihove koristi na Savi zaradi graditve HE Završnica prizadete, dokler niso izrabljajoč svoje dobre zveze na Dunaju izbežale omenjeno razsodbo, s katero je upravno sodišče zaščitilo njihove koristi, pri tem, pač po takratni logiki, prezrlo širše, javne koristi, čeprav je bilo na dlani, da z zaježitvijo Završnice ni trpel nihče nobene škode. Pavšlar še ni imel nobenega obrata na Savi in mu je z zadnjim dnem meseca decembra potekla koncesija, obrata tvrdke Leykam-Josefsthal nista delala (prvi v Verjah je pogorel leta 1910 in ga niso obnovili, drugi na desnem bregu Save pa je stal že od začetka vojne), Trbovlje pa so bile tako predaleč, da bi se posledice zaježitve Završnice še mogle poznati na Savi. Zoper razsodbo upravnega sodišča je deželni odbor navajal ta dejstva in poudarjal, da obratuje HE Završnica brez akumulacijske vode, zaradi katere so se pritoževali, ter da bosta z ustavitvijo elektrarne prizadeta vojaški in javni interes. Njegove pritožbe so zavrnili tako v Ljubljani kot na Dunaju. HE Završnica pa je kljub vsemu obratovala na pod-

²⁶ AS, Komisija za upravo kranjske deželne imovine, fasc. 3, zapisniki sej — seja 23/12-1921.

²⁷ Dr. Evgen Lampe, Završnica teče. Prva kranjska deželna elektrarna v obratu. Slovenec, letnik XLIII, št. 47, str. 1.

²⁸ AS, Ministrstvo za poljedelstvo na Dunaju (izločeni spisi), L 2/6 Z Završnica Ausnutzung der Wasserkraft.

lagi vojnega zakona. Komanda soške fronte, na katere območju je elektrarna obratovala, je podprla delovanje elektrarne, ker je menila, da njeno obratovanje pomeni splošno in vojaško korist.²⁹ Toda avstrijska birokracija je mlela svoje naprej. Okrajno glavarstvo v Radovljici je moralo leta 1917 izdati na podlagi odloka deželne vlade odlok o ustavitvi delovanja HE Završnica za potrebe civilnega prebivalstva, kar je dvignilo prizadete občine k odločnemu protestu. Župani so naslovili na deželno vladno protestno pismo, v katerem so zapisali, da je na omrežje HE Završnica priključenih kakih 10.000 žarnic in 33 motorjev za slamoreznice, mlatilnice, žage in drugo ter da nikakor ni mogoče ločiti razsvetljave, ki jo potrebuje vojaštvo, od tiste, ki jo ima civilno prebivalstvo. Sporočili so ji, da je prebivalstvo »tako ogorčeno, da se je za slučaj, da bi se odlok c. kr. deželne vlade dejansko izvedel, bati resnih izgredov in župani v teh slučajih ne bi mogli prevzeti nobene odgovornosti.«³⁰ Njim je bilo jasno, da se hoče z omenjenim odlokom ugoditi samo špekulacijskim interesom posameznikov. Opomin je bil upoštevanja vreden. HE Završnica je obratovala za vse.

Vsa naprava elektrarne je bila uradno kolavdirana šele leta 1923.³¹

USTANOVITEV KRANJSKIH DEŽELNIH ELEKTRARN

Kranjski deželni zbor je na svoji seji meseca julija leta 1912 dovolil deželnemu odboru najem kredita v znesku dveh milijonov kron za graditev elektrarne. Na račun tega kredita so do konca leta 1913 porabili 968.293 kron, in sicer za elektrarno na Završnici 602.583 kron, za druge nameravane elektrarne pa preostanek 365.709 kron. Za nadaljevanje del na Završnici in za druga dela so potrebovali še milijon kron. Vsi stroški za elektrarne so se do tedaj krili iz tekočih dohodkov dežele. Deželni odbor je hotel nastajajoče podjetje ločiti od splošne deželne uprave in mu dati samostojno finančno osnovo. Zato je na zasedanju deželnega zbora meseca februarja leta 1914 predlagal najem posojila v znesku 2 milijona kron, s katerimi bi poravnali dolg, ki je nastal pri deželnih financah, plačali interkalarnе obresti (72.851 kron), ostanek pa porabili za pokrivanje stroškov, ki so nastajali z graditvijo HE Završnica po 1. januarju leta 1914. Čeprav so se ob tako velikih vsotah porajali dvomi o rentabilnosti zasnovanega podjetja — največ dvomljivcev je bilo v vistah narodnonapredne stranke — je deželni zbor le dovolil najeti predlagani kredit po obrestni meri 4% ter z vračilnim rokom 50 let. Obrestovanje in vračanje dolga bi se moralo po sklepu deželnega zbora kriti iz dohodkov elektrarne, morebitne primanjkljaje pa iz sredstev deželnega proračuna. Posojilo je deželni odbor najel pri Kranjski deželni banki v Ljubljani. Na isti seji je deželni zbor odobril ločitev uprave nastajajočega podjetja od deželne uprave, ki jo je deželni odbor dejansko izvedel že 8. novembra 1913. Podjetje je postavil na trgovsko podlago in ga protokoliral (25. avgusta 1915) pod imenom Kranjske deželne elektrarne (KDE) s sedežem v Ljubljani.³² V protokolaciji je bila navedena kot lastnica podjetja vojvodina Kranjska. S koncesijo, ki jo je pod-

²⁹ AS, Deželna vlada za Kranjsko, konvolut Završnica pri Žirovnici. Vodovodna zadeva in električna centrala, snopič. — AS, Ministrstvo za poljedelstvo na Dunaju (izločeni spisi), L 2/6 Z Završnica Ausnutzung der Wasserkraft.

³⁰ AS, Deželna vlada za Kranjsko, konvolut Završnica pri Žirovnici, snopič Vodovodna zadeva in električna centrala.

³¹ AS, Komisija za upravo kranjske deželne imovine, fasc. 2, spisi 396, 426.

³² Obravnave deželnega zbora kranjskega v Ljubljani, zvezek 49, str. 243. Priloge, str. 199.

jetje dobilo od deželne vlade za Kranjsko, je imelo pravico za »obrtovno grajenje naprav za proizvodnjo in napeljevanje elektrike v svrhu razsvetljavanja, prenosne moči ter druge obrtne in hišne potrebe«. ³³ KDE so obstajale do leta 1945, ko so z uredbo Narodne vlade Slovenije z dne 4. oktobra 1945 prišle v sestav Državnih elektrarn Slovenije (DES). ³⁴

UPRAVA IN LASTNIKI KRANJSKIH DEŽELNIH ELEKTRARN

Čeprav je bila uprava KDE že ob njihovi ustanovitvi ločena od deželne samouprave, so si lastnice pridržale v svojih rokah vso gospodarsko, finančno in razvojno politiko podjetja. Deželni glavar in pozneje veliki župan ljubljanske oblasti ter ban dravske banovine so odločali za podjetje o vsaki pomembnejši zadevi, imenovali so prokuriste in ravnatelje, ki so podjetje neposredno vodili, sklepali zanj pogodbe, ga predstavljali in izvajali ter pripravljali razvojne načrte.

Po razpadu Avstro-Ogrske so KDE prišle v državno posest in leta 1920 pod upravo komisije za upravo kranjske deželne imovine (1921–1927 sosvet za likvidacijo deželne imovine v Ljubljani). Komisija je odločala o vseh podrobnostih in ne samo o nastavitvi osebja, nabavah električnega materiala, plačah ali razvoju podjetja. Ravnatelj je moral za vsako količjak pomembno dejanje dobiti privoljenje komisije. ³⁵ V letih, ko je komisija za upravo kranjske deželne imovine vodila KDE, je njihov razvoj skoraj popolnoma zastal. Takrat še ni bilo jasno, kaj početi s podjetjem. Leta 1921 so mislili dati podjetje v zakup ali pa ga celo prodati, oziroma so mislili na ustanovitev nekakšne električne zadrage ali delniške družbe, pri kateri bi sodelovale gorenjske občine, porabniki električnega toka in drugi interesi. Dr. Milan Vidmar in inženir Lovro Maurer sta hotela HE Završnico dobiti v desetletni zakup. Komisija za upravo kranjske deželne imovine jima je na podlagi pooblastila, ki ji ga je dal pokrajinski namestnik, ponudila elektrarno v zakup, a ponudnika sta zakup odklonila, ker jima je zakup tistikrat boljše kazal. Pripravljena pa sta se bila o nakupu pozneje pogajati in sta si v ta namen hotela tudi zagotoviti predkupno pravico. Pokrajinska uprava, ki je hotela v zvezi z morebitnim zakupom ali prodajo elektrarne zvedeti za mnenje gorenjskih občin, je 18. decembra 1921 sklicala predstavnike občin na Breznico. Zastopniki občin radovljiškega in kranjskega okraja ter predstavniki ljubljanske mestne občine so predlog o predaji HE Završnica v zakup soglasno zavrnil. Nekaj predstavnikov je bilo mnenja, naj bi občine prevzele upravo KDE. Devet dni kasneje so na novem sestanku zastopniki gorenjskih občin zahtevali, naj HE Završnica ostane v državni posesti in upravi, se pravi, naj ostane vse pri starem. ³⁶ Proti predaji elektrarne v zakup in proti njeni prodaji se je oglasilo tudi časopisje. ³⁷ Pokrajinska uprava okoli HE Završnica ni marala ustvarjati političnega vprašanja, zato je takoj opustila misel o njenem zakupu in o prodaji.

³³ Kot opomba 18.

³⁴ Uredba o ustanovitvi Državnih elektrarn Slovenije (DES), Uradni list SNOS in Narodne vlade Slovenije, letnik I/II št. 44.

³⁵ Glej AS, Komisija za upravo kranjske deželne imovine, fasc. 3, zapisniki sej od 6/6-1920 do 22/6-1926.

³⁶ AS, Komisija za upravo kranjske deželne imovine, fasc. 3, zapisniki sej 6/8-1921, 19/10-1921, 5/11-1921, 21/11-1921, 23/11-1921, 23/12-1921, 7/1-1922 in spisi 516 – 1921, 650 – 1921, 841 – 1921.

³⁷ Novi čas. Delavski list. Letnik I., št. 286, str. 1.

V smislu 332. člena finančnega zakona za leto 1927—1928, s katerim je vsa posest bivše dežele Kranjske postala last ljubljanske oblastne samouprave, je 1. aprila leta 1927 ljubljanska oblast dobila v last KDE. Upravljal jih je oblastni odbor. Ta je v začetku meseca maja istega leta sklenil, naj uprava KDE ostane še naprej ločena od oblastne uprave.³⁸ Dravska banovina je dobila lastništvo nad KDE s sklepom z dne 23. oktobra 1929. Prepis KDE z vojvodine Kranjske na dravsko banovino pa so formalno opravili šele leta 1930.³⁹

Leta 1930 je ban inženir Dušan Sernec, ki je bil prvi ravnatelj KDE, ustanovil pri tajništvu banovinske uprave referat za izrabo vodnih sil in elektrifikacijo banovine. Ta referat naj bi nadaljeval delo kranjskega deželne odbora, se pravi, naj bi po generalnem razvojnem načrtu elektrifikacije banovine, ki je bil tedaj pripravljen, odločilno posegel v razvoj elektrifikacije Slovenije. Z njegovo ustanovitvijo je bila zaznamovana pomembna zarez v razvoju KDE.⁴⁰ V nekaterih krogih je ta pozitivna Sernečeva akcija zbudila močan odpor in so ga poskušali celo spodmakniti. Toda številna županstva so se uprla njihovim nakanam in se zavzela za Sernečeve načrte.⁴¹

Prvi ravnatelj KDE je bil, kot smo že povedali, inženir Dušan Sernec. Nastavili so ga že v času graditve HE Završnica, službo pa so mu odpovedali, ker so menili, da ne opravlja v redu svojih dolžnosti.⁴² Leta 1922 mu je sledil inženir Franc Vagaja, ki je bil prej v službi pri Mestni elektrarni ljubljanski. Tudi njemu so očitali razne nerednosti.⁴³ Leta 1928 ga je zamenjal inženir Franc Miklavc, ki je vodil KDE do konca njihovega obstoja.⁴⁴

Sedež uprave KDE je bil najprej v Lescah, od koder se je meseca decembra leta 1922 preselil v elektrarniška poslopja v Žirovnici,⁴⁵ pozneje pa, ko se je podjetje razširilo, v Ljubljano.

Z rastjo KDE so nastajali posamezni obrati, ki jih je bilo ob začetku druge svetovne vojne deset: črnuški, podložki, šoštanjsko-mežiški, žirovsko-notranjski, bohinjski, žirovniški, grosupeljski, sevniški in dolenjendavski. Vodili so jih obratovodje, ki so se ravnali po navodilih iz centralne uprave v Ljubljani. Obrati so se delili v rajone. Črnuški obrat je obsegal transformatorsko in razdelilno postajo v Črnučah, omrežje med Domžalami in Kranjem ter omrežje do Litije, vanj pa je spadala tudi delavnica v Črnučah, v kateri so opravljali kovaška, ključavničarska, kleparska in elektrotehnična dela. V žirovniškem obratu sta bili elektrarni na Završnici in v Kranju, razdelilna postaja pri Završnici, vezna transformatorska postaja na Polici ter omrežje od Rateč do Bleda in do Kranja. V bohinjskem obratu je bila elektrarna Bohinj ter njeno omrežje. Žirovski-notranjski obrat je zajemal elektrarno Žiri z njenim omrežjem, vezno transformatorsko postajo na Vrhniki ter daljnovod od Črnuč do Cerknice z notranjskim omrežjem. V grosupeljskem obratu je bil daljnovod od Črnuč do Grosuplje in Kočevja ter do Trebnjega s krajevnimi omrežji, omrežje do Iga, omrežje v Črnomlju, vezna transformatorska

³⁸ AS, BAN V/19, spis 26/1 1941 (Pravna kvalifikacija KDE).

³⁹ Uradni list dravske banovine 23/10-1929 in 8/11-1929.

⁴⁰ AS, Banski svet, zapisniki, prvo zasedanje — 7. seja (28/1-1931). AS, BAN I, spis 77/3 1935 (Poročilo referata za elektrifikacijo banovine in izrabo vodnih sil).

⁴¹ AJ, Ministrstvo za gradnje, fasc. 1333, snopič II, spis 50.066 1930.

⁴² AS, Komisija za upravo kranjske deželne imovine, fasc. 3, zapisniki sej 14/10-1920, 25/11-1921, 7/1-1922, 16/3-1922.

⁴³ AS, Komisija za upravo kranjske deželne imovine, fasc. 3, zapisniki sej 25/11-1921, 3/5-1922, 7/1-1922, 16/3-1922, 31/5-1922, 13/4-1922, 28/4-1922.

⁴⁴ AS, Komisija za upravo kranjske deželne imovine, fasc. 2, spis 444 1923.

⁴⁵ AS, komisija za upravo kranjske deželne imovine, fasc. 2, spis 444 1923.

postaja v Grosupljem ter elektrarni v Zagradcu in Kočevju. V sevniški obrat je spadalo omrežje od Radeč do Brežic, Šentjerneja, Novega mesta in Trebnjega. Podloški obrat je upravljal transformatorsko postajo v Podlogu ter omrežje med Celjem, Vranskim in Nazarji. Upravljal pa je tudi omrežje v Vojniku. Šoštanjsko-mežiški obrat je upravljal omrežje med Dobrno in Topolšico ter vse omrežje do Mežice. Najmanjši je bil lendavski obrat, ki je upravljal tamkajšnjo elektrarno, dokler je obstajala, in lendavsko omrežje.⁴⁶

Z okupacijo Slovenije meseca aprila 1941 je prišlo do razkosanja podjetja med okupatorje. Lendavski obrat je prišel pod madžarsko okupacijsko oblast in je obratoval pod njevo kontrolo naprej po starem.⁴⁷ Podloški, šoštanjsko-mežiški in sevniški obrat so prišli pod nemško okupacijsko oblast, ki jih je vključila po zaplembi z uredbo z dne 6. junija 1941 v novo ustanovljeno podjetje *Energieversorgung Südsteiermark* v Mariboru (EV Süd),⁴⁸ obrate na Gorenjskem pa so Nemci vključili v *Elektrizitätswerke des Reichsgaues Kärnten* v Celovcu.⁴⁹ Le grosupeljski in notranjski obrat sta prišla skupaj s centralno upravo v Ljubljani pod italijansko okupacijsko oblast in sta poslej sestavljala okrnjeno podjetje KDE. Največ naprav: omrežja, elektrarn, transformatorskih postaj pa tudi zalog tehničnega materiala (cenili so jih na 15 milijonov dinarjev) in terjatev KDE so zasegli Nemci. Pridobili so si 64,6 % možnih dohodkov od prodaje električne energije, na njihovem območju pa so bile tudi najpomembnejše dobaviteljice električnega toka TE Velenje in TE Trbovlje. Pod italijansko oblast je prišlo le kakih 35,5 % omrežja, 85 transformatorskih postaj (od 287) ter HE Zagradec, ki je predstavljala le 9 % proizvodnih kapacitet KDE.⁵⁰ Vendar so tako razrezane KDE obratovale ves čas vojne. Prišle so v posest visokega komisariata ljubljanske pokrajine; po italijanski kapitulaciji pa je njene najpomembnejše akte podpisoval prezident Rupnik. Dne 2. junija leta 1942 sta Nemčija in Italija podpisali sporazum o delitvi dolgov na okupacijskih področjih, po katerem naj bi nemška okupacijska oblast prevzela večji del dolgov KDE. Sporazum nista nikdar izvedli.⁵¹

Omenili smo že, da je oktobra leta 1945 prešlo premoženje KDE v sestav Državnih elektrarn Slovenije, ki so v novih družbeno-ekonomskih razmerah z velikim zamahom nadaljevale delo KDE. Naprave, ki so jih ustvarile KDE, so bile pomembna osnova za dokončno elektrifikacijo Slovenije.

Lastniki KDE so znali zlasti v letih od 1929 spretno izrabljati svojo upravno in politično avtoriteto pa tudi zveze za rast in korist svojega podjetja. K njegovi rasti je pripomoglo tudi veliko zaupanje prebivalstva, ki je v podjetju v javni posesti videlo možnost najhitrejše elektrifikacije dežele. Ni slučajno, da so se leta 1921 gorenjske občine uprle prodaji oziroma predaji HE Završnica v zakup, kakor se tudi ni čuditi ugotovitvi iz leta 1939, da elektrifikacijska akcija KDE »tudi v pogledu iniciative prehaja v pravo narodno akcijo«. KDE so se namreč ves čas svojega delovanja držale naslednjih načel svoje elektrifikacijske politike: oskrbeti z električnim tokom vse kraje v ba-

⁴⁶ AS, BAN V/19, spisa 373/1 1939, 20/1 1941.

⁴⁷ AS, BAN V/19, spisa 10/1, 2, 12 in 16/1 1943.

⁴⁸ Fala, elektrarna TPD, Velenje in KDE v nemških rokah. Slovenski narod, letnik LXXIV, 16/8-1941, str. 3; Verordnungs- und Amtsblatt des Chefs der Zivilverwaltung in der Untersteiermark, št. 19, 1941, str. 137, 138 (o ustanovitvi EV Süd pa tudi št. 49, 1941, str. 357).

⁴⁹ Uprava koroških elektrarn iz Celovca je med vojno pošiljala račune za tok iz gorenjskih elektrarn.

⁵⁰ AS, BAN V/19, spisa 26/1 1941, 10/2 1943.

⁵¹ AS, BAN V/19, spis 9/1 1945.

novini, gospodarsko aktivne in pasivne, z elektrifikacijo dvigniti domače gospodarstvo in doseči čimvečjo gospodarsko samostojnost in z zdravim konkurenco vplivati na zasebne elektrarne, da ne bi postavljale previsokih cen električnega toka ter si pridobiti odločilni vpliv na elektrarne in zlasti na distribucijo električne energije. Prepričati se moremo, da je KDE to v glavnem tudi uspevalo. Zavedale so se, da more tisti, ki ima v rokah vire električne energije in distribucijo, odločilno posegati v razvoj narodnega gospodarstva.⁵² Seveda pri tem niso mislile na uničenje zasebnih podjetij, vendar jim je bilo veliko do tega, da ta ne bi izrabljala svojega položaja v škodo narodnega gospodarstva. Prav gotovo ne bomo pretiravali s sodbo, da so KDE v danih gospodarskih in družbenopolitičnih razmerah s svojim elektrifikacijskim delom omogočile pomemben korak v gospodarskem, socialnem in kulturnem napredku najširših plasti prebivalstva in tudi slovenskemu narodu kot celoti. Prav zato so leta 1934 zavrnila načrt o osnovanju mešane družbe samostojnih elektrarn, ki naj bi imela samostojno vodstvo. Družba naj bi skrbela za posredovanje električnega toka: v skupno omrežje naj bi elektrarne dovajale električni tok po svoji režijski ceni in ga potem po potrebi zopet kupovale po lastni režijski ceni. Njen dobiček naj bi delili med članice družbe glede na oddajo in prejem električnega toka. Načrt je zasnoval Milan Vidmar.⁵³

DELAVCI

Delovna sila je rastla skupaj s podjetjem; prva leta je bilo le malo tehničnih delavcev in uradnikov ter nekaj nekvalificiranih delavcev, z razvojem in z vse večjo elektrifikacijsko dejavnostjo pa se je tudi število delavcev dvigalo.

Nadmonterja Vladislava Ilića, Beograječana, ki je kot uslužbenec AEG Union vodil montažo električnih naprav, so poleg nadmonterja Jakoba Pajka ter Josipa Čopiča iz Polja pri Ljubljani, Franca Noča iz Breznice in Tomaža Kosa iz Gorij, ki so opravljali delo kvalificiranih strojnikov, zaposlili že ob začetku rednega delovanja HE Završnica.⁵⁴ Prve uradnice so bile (leta 1920): Katarina Mežan, Ana Fröhlich, Cirila Deržaj in Ana Šemerl.⁵⁵

Leta 1921 so poleg ravnatelja delali še obratovodja, nadmonter, tehnični uradnik, honorarni uradnik, pet uradnic, vodja elektrarne v Bohinju, štirje kvalificirani delavci, osem delavcev, ki so opravljali kvalificirana dela in še šestnajst delavcev brez kvalifikacije.⁵⁶ Leto dni kasneje je podjetje zaposlovalo 37 ljudi, za katere je novi ravnatelj Vagaja menil, da so preštevilni in jih je takoj po svojem nastopu nekaj odpustil.⁵⁷ V letih gospodarske krize, ko se je pri podjetju kljub temu veliko gradilo, ni bilo potrebe odpuščati delavcev, zlasti ne tistih, ki so gradili nove vode, pač pa so takrat odpustili skoraj vse delavce iz žirovniške delavnice, kjer je pred krizo delalo 15 do 20

⁵² AS, BAN I, spis 1709/1 1934 (Poročilo referata za elektrifikacijo dravske banovine na seji banskega sveta 5/2-1935), spis 15/1 1936 (Poslovno poročilo referata za elektrifikacijo dravske banovine za VII. redno zasedanje banskega sveta) BAN I E, 17/1 1938 (Ruehovo poročilo).

⁵³ Milan Vidmar, Elektrifikacija Jugoslavije s posebnim ozirom na oskrbo pasivnih krajev. Tehnika in gospodarstvo, letnik III., 1936, sr. 1, 2. — AS, BAN I, spis 1709/1 1934 (Poročilo referata za elektrifikacijo dravske banovine na seji banskega sveta 5/2-1935).

⁵⁴ AS, Komisija za upravo kranjske deželne imovine, fasc. 2, spis 408 1915.

⁵⁵ AS, Komisija za upravo kranjske deželne imovine, fasc. 3, zapisniki sej, seja 27/7-1920.

⁵⁶ AS, Komisija za upravo kranjske deželne imovine, fasc. 4, spis 47 1921.

⁵⁷ AS, Komisija za upravo kranjske deželne imovine, fasc. 3, zapisniki sej, seja 31/3-1922, 28/4-1922.

delavcev.⁵⁸ Število zaposlenih delavcev KDE po letih kaže naslednja razpredelnica:⁵⁹

Delavci	Leto						
	1921	1932	1933	1937	1938	1939	1941
upravni in komercialni		15		25	25	28	61
tehnični		13		27	27	28	
profesionisti		30—40		70	120	140	
vajenci		10		4	5	10	325
inkasanti		10		15	18		
kvalificirani		50		60	40	50	
nekvalificirani				70	100	100	
Skupaj	39	128—138	157—167	271	333	356	386

Ženske so bile zaposlene le v upravi; leta 1932 jih je bilo 8, 1937 15, 1938 17 in 1939 20. Leta 1939 je bilo v obratih KDE stalno zaposlenih 179 delavcev, kot kaže spodnja razpredelnica:⁶⁰

	Inženir	Tehnik	Strojniki	Pomožni strojniki	Posluževalec el. naprav	Monter	Rajonski monter	Pomožni monter	Kvalificirani delavec	Uradnik	Vajenec
Delavnica Črnuče		3							40		
obrat Črnuče	1	1			3		6	6			
obrat Podlog	1										
Vojnik		1	2				2	3			
obrat Šoštanj —											
Mežica		1					2	1		1	
obrat in											
HE Završnica		2	5	1							
TFP Polica			2			15		11			
HE Kranj			3				1				1
obrat Grosuplje	1	4	2				7	8			
Kočevje		1									
HE Zagradec			4								
Črnomelj		1									
obrat Sevnica	1	2					5	4			
obrat Žiri —											
Notranjska		1	3				4	8			
obrat Bohinj		1	3			1		1			
obrat Lendava						1					
Skupaj	4	18	25	1	3	17	27	42	40	1	1

⁵⁸ AS, BAN I E, sps 3898/1 1933.

⁵⁹ AS, Komisija za upravo kranjske deželne imovine, fasc. 4, spis 47 1921; AS, Zbornica za trgovino, industrijo in obrt, fasc. 309/5 (popisnice KDE za leta 1932, 1937, 1938, 1939); AS, BAN V/19 spisa 7/1 1941, 10/1 1943.

⁶⁰ AS, BAN V/19, spis 372/1 1939.

Med delavce, navedene v gornji razpredelnici, niso vštetí delavci v upravi, inkasanti in drugi, ki so gradili električne vode. Prošenj za delo pri KDE je bilo vedno veliko, zlasti mnogo jih je bilo za mesto inkasantov. Uprava KDE se je morala pri sprejemanju novih delavcev ravnati po navodilih, ki jih je banovinska uprava izdala leta 1933.⁶¹ Ta so določala: »Uslužbenec, ki se ga sprejme v službo, mora poleg strokovne izobrazbe, ki je potrebna za službo, biti tudi neoporečen v moralnem, državljanskem in nacionalnem oziru. V državljanskem oziru je najmanj, kar se mora od njega zahtevati, da je lojalen v vsakem pogledu in da je pristaš narodnega in državnega edinstva ter sedanje ureditve naše države. Baš v sedanjih časih mora banovina gledati na to, da ima v svoji službi zveste in zavedne državljane.« Vidi se, da so bili za sprejem v službo postavljeni zelo strogi politični pogoji.

Kakšnih posebnih dogodkov v mezdnem gibanju delavcev KDE ne moremo zaslediti. Plače delavstva so po vojni stalno rastle, tako urne mezde kot tedenske in mesečne. Zaradi velike draginje so se delavske plače dolgo gibale okoli življenjskega minimuma. Poleg plače so delavci prejeli še dodatke za otroke od 6. do 14. leta starosti v znesku 30 kron (prenehali so jih izplačevati maja leta 1921), nabavni prispevek (zadnjikrat so ga izplačali meseca marca 1925), enkratne podpore, nekateri pa so imeli zastoj električno razsvetljavo, strojniki in vodilni uslužbenci pa tudi stanovanja, ki so jih leta 1915 dogradili v Žirovnici, ali pa so prejeli odškodnino za stanarino. Nekateri so dobivali v užitek tudi njive, last KDE. Kljub temu, da je komisija za upravo kranjskega deželnega imetja meseca aprila leta 1920 povišala delavske urne mezde, so delavci 20. oktobra istega leta zahtevali preko podružnice osrednjega društva kovinarjev in sorodnih strok v Žirovnici ponovno izboljšanje mezd.⁶² Vrhovno vodstvo je dovolilo zvečanje plač, vendar razen najnižjih, ki jih je dovolilo povečati več, kot so delavci zahtevali, ni ugodila vsem zahtevam.⁶³ Stare plače, zahteve in povečane plače so bile naslednje:

Poleg zboljšanja mezd je zahtevala žirovniška podružnica osrednjega društva kovinarjev tudi izplačilo enomesečnega dohodka v primeru delavčeve bolezni. Delavci so namreč do takrat dobivali v času bolezni le bori 5 kron na dan, ki jih je izplačevala okrajna bolniška blagajna. Bolniki so bili zaradi tega večkrat v nemogočem položaju. V istem pismu so se odpovedali aprovi- zacijski oskrbi, ker so trdili, da je v škodo delavcem in da so njene cene višje kot drugod. Zahtevi po izplačevanju v primeru delavčeve obolelosti je komisija na ponovno opozorilo osrednjega društva kovinarjev ugodila le toliko, kolikor se je skladala s točko 1154 b občega državnega zakonika, ki je do-

Stare mezde (od 20. 4. 1920)	Zahtevani % zvečanja	Nove mezde (od 1. 12. 1920)
1 krona 50 vinarjev	150	4 krone
2 kroni 80 vinarjev	100	5 kron
3 krone 50 vinarjev	80	6 kron
3 krone 90 vinarjev	80	6 kron
4 krone 40 vinarjev	70	7 kron
5 kron	60	8 kron

⁶¹ AS, BAN I E, spis 499 1933.

⁶² AS, Komisija za upravo kranjske deželne imovine, fasc. 4, spis 96 1921.

⁶³ AS, Komisija za upravo kranjske deželne imovine, fasc. 3, zapisnik sej, seja 9/12-1920.

ločal, da ima delavec pravico zahtevati plačo, če je zaradi bolezni ali nezgode na delu odsoten do enega tedna.⁶⁴ Kmalu po povečanju mezd je tajništvo osrednjega društva kovinarjev in sorodnih strok v Ljubljani ponovno postavilo vprašanje o povečanju plač oziroma o draginjski dokladi.⁶⁵ Delavci z urnimi plačami 4, 5, 6, 7 in 8 kron naj bi dobivali za 20 % večje plače, delavci z urno plačo 9 kron pa 40 % večjo plačo. Skoraj istočasno je Jugoslovanska strokovna zveza prosila vodstvo KDE za pogovor, na katerem naj bi obravnavali »sedanji zaslužek nasproti rastočim cenam življenjskim potrebam«. ⁶⁶ Ravnatelju Sernecu, ki je zahteve posredoval naprej, se je zdelo »malo čudno«, da naj bi se nižje plače dvignile za 20 %, najvišje pa za 40 %. Menil je, da je nastala ta razlika zaradi tega, ker vodijo organizacijo delavci z višjimi plačami. Sernec je sodil, da bi bilo dovolj dvigniti vsem delavcem plačo za 1 krono, kar bi KDE zmogle brez povečanja cen električnemu toku. To je utemeljeval s tem, da bodo višje kategorije delavcev ob novih delih mogle dobro zaslužiti, da so srednje že tako dobro plačane, v nižjih kategorijah pa so tako »samo fantje«. Značilna za njegovo gledanje na delavce je ocena, da je mogoče delavske zahteve odkloniti, ker se ni bati štrajka, kajti »brezposelnost v tukajšnjih delavskih slojih (je) jako velika in bi imeli takoj nadomestilo«. ⁶⁷ Na sestanku zastopnikov uprave KDE in delavskih organizacij so delavci ponovili svoje zahteve, zastopniki Jugoslovanske strokovne zveze pa so zahtevali povečanje mezd vseh delavcev za 50 %, doklade za otroke in en plačan prost dan v mesecu. Obe organizaciji sta menili, da je draginja tako huda, da je treba takoj povečati plače. ⁶⁸ Komisija za upravo kranjske deželne imovine je po tem sestanku takoj povečala plače za 20 %, delavcem pri centrali, ki so dobivali tedensko mezdo, je določila urno mezdo v znesku 10 kron 80 vinarjev. ⁶⁹ Obe delavski organizaciji sta do konca leta še enkrat zahtevali povečanje plač in ker se je komisija bala, da bi morebitna pasivna rezistenca ali sabotaža napravila več škode, kot bi znašal povišek plač, je urne mezde ob koncu leta povečala za okroglo 35 %. ⁷⁰ Tajništvo osrednjega društva kovinarskih delavcev in sorodnih strok ter strokovna zveza tovarniškega delavstva iz Ljubljane sta po novem letu zahtevala povečanje nabavnega prispevka za mesec april. ⁷¹ Čeprav sta organizaciji zahtevo ponovili, komisija ni hotela izpolniti, dovolila je le izplačilo podpore v znesku nabavnega prispevka za mesec april. ⁷² Čeprav sta organizaciji zahtevo ponovili, komisija ni popustila. Dovolila pa je povečanje plač in jih do leta 1925 na delavsko zahtevo večkrat popravila. ⁷³ Z mesecem marcem leta 1923 so znašale urne mezde že 17, 20, 21 in 21 kron 50 vinarjev in celo 24 kron. Večal pa se je kljub vsemu tudi nabavni prispevek. Leta 1920 je znašal 100, 166 in 250 kron

⁶⁴ AS, Komisija za upravo kranjske deželne imovine, fasc. 4, spis 136 1921.

⁶⁵ AS, Komisija za upravo kranjske deželne imovine, fasc. 4, spis 96 1921.

⁶⁶ Kot opomba 65.

⁶⁷ Kot opomba 65.

⁶⁸ AS, Komisija za upravo kranjske deželne imovine, fasc. 4, spis 125 1921.

⁶⁹ AS, Komisija za upravo kranjske deželne imovine, fasc. 3, zapisniki sej, seji 12/5-1921, 16/6-1921.

⁷⁰ AS, Komisija za upravo kranjske deželne imovine, fasc. 3, zapisniki sej, seji 10/12-1921, 23/12-1921.

⁷¹ AS, Komisija za upravo kranjske deželne imovine, fasc. 3, zapisniki sej, seje 16/3-1922, 31/3-1922, 6/4-1922.

⁷² AS, Komisija za upravo kranjske deželne imovine, fasc. 3, zapisniki sej, seje 20/9-1922, 10/11-1922, 13/12-1922, 26/3-1923, 21/6-1923, 5/10-1923, 18/12-1924, 27/3-1925, 18/11-1925.

mesečno, v prvih mesecih leta 1923 pa že 1500 kron za poročene, 1000 kron za samce, stare nad 18 let, in 800 kron za mlajše od 18 let.

Podobno kot delavcem so se v letih od konca vojne do 1925 dvigali tudi prejemki uradnikov. Za primerjavo navajamo povprečne prejemke kategorij delavcev pred povečanjem plač leta 1921:

obratovodja	3000 kron mesečno
nadmonter	3000 kron mesečno
tehnični uradnik	3000 kron mesečno
honorarni uradnik	2300 kron mesečno
uradnica	1298 kron mesečno
kvalificirani strojnik	2096 kron mesečno
nekvalificirani strojnik	1853 kron mesečno
kvalificirani delavec	1800 kron mesečno
nekvalificirani delavec	od 1600 kron mesečno do 1800 kron mesečno.

Poleg tega so prejeli poročeni mesečno še 250 kron, neporočeni 166 kron in mladoletni delavci pod 18 let 100 kron draginjske doklade. Otroški dodatek je znašal 30 kron.

Za naslednjih dvajset let nimamo veliko podatkov o plačah delavcev. Od leta 1930 dalje se plače niso spreminjale, ostale so skoraj pet let na istem nivoju. Podružnica Narodne strokovne zveze na Jesenicah je junija 1935 zahtevala ureditev delovnih razmerij. Delavci razen strojnikov, rajonskih monterjev in inkasantov, niso bili redno zaposleni, temveč le sezonsko. Zato so zahtevali, naj tajništvo Narodne strokovne zveze v Ljubljani razpravlja o osnutku predložene kolektivne pogodbe, ki naj bi zagotovila kar največjo stalnost zaposlitve in uredila službena razmerja med delavstvom in podjetjem. Ravnatelj je omenjene zahteve posredoval banovinski upravi in ji sporočil, da se baje širijo govorice o stavki, ki se pripravlja, ter da hoče delavstvo imeti tudi starostno zavarovanje. Na zahtevanem sestanku so predstavniki KDE sporočili, da se zahtevana službena pragmatika že pripravlja in da se pripravlja tudi pravilnik o starostnem zavarovanju.⁷³ Nekaj pred delavci so zahtevali ureditev službenih razmerij tudi uradniki. »Obseg našega podjetja je v zadnjih letih tako narastel, da je postalo skoraj nemogoče delikatna osebna vprašanja in službene odnose obravnavati na dosednji način«, ko so se najmanjše spremembe dosegale le na podlagi prošenj in osebnih prizadevanj in so tako nastajale neopravičene razlike. Uradniki so zahtevali, da naj bi se na podoben način kot z njimi uredila razmerja tudi z delavci. Zahtevali so ureditev sistemizacije službenih mest in prejemkov po kriterijih, ki bi upoštevali značaj podjetja, kvalifikacijo, dobo zaposlitve, napornost delovnega mesta in stroške službe ter družinske razmere uslužbenca. Banovinska uprava je te zahteve sprejela in naročila upravi KDE, naj pripravi osnutek pragmatike.⁷⁴

Povprečne plače v letih 1937—1939 so bile kot kaže razpredelnica.⁷⁵

⁷³ AS, BAN I E, 6604/2 1935.

⁷⁴ AS, BAN I E, 4492 1935.

⁷⁵ AS, Zbornica za trgovino, industrijo in obrt, fasc. 309/5 (popisnice KDE za leta 1937, 1938, 1939).

	Leto		
	1937	1938	1939
	dinarjev		
Upravno in tehniško osebje v upravi	1666	1616,50	1517,85
Tehnično osebje	2351	2333	2529,76
Profesionisti	1429	1111	1190,47
Vajenci	93,70	58,35	166,66
Kvalificirani delavci	833,30	1041,66	833,33
Nekvalificirani delavci	654,70	750	833,33
Inkasanti		1388,88	1851,85

Plače delavcev so v letu 1940 povečali za približno 35 %, plače uradništva, pri katerih je opaziti v zadnjih letih upad, pa le za 7 %.⁷⁶

POSLOVANJE KDE

KDE so prve štiri upravne dobe (od 25. februarja 1916 do 30. junija 1919) poslovale z izgubo, potem pa so delale z dobičkom, le v letih gospodarske krize od 1932 do 1934 so imele zopet izgubo in seveda leta 1941. Dobički pa niso bili veliki. Dobiček in izgubo prikazuje naslednja tabela:⁷⁷

Upravna doba	Dobiček	Izguba
I (25. 2. 1916—30. 6. 1916)		122.696,86 K
II (1. 7. 1916—30. 6. 1917)		123.082,52 K
III (1. 7. 1917—30. 6. 1918)		103.043,57 K
IV (1. 7. 1918—30. 6. 1919)		2.729,11 K
V (1. 7. 1919—30. 6. 1920)	29.091,36 K	
VI (1. 7. 1920—30. 6. 1921)	42.753,96 K	
VII (1. 7. 1921—30. 6. 1922)	69.730,87 K	
VIII (1. 7. 1922—30. 6. 1923)	21.315,75 Din	
IX 1923	12.227,00 Din	
X 1924	8.480,89 Din	
XI 1925	9.265,28 Din	
XII 1926		
XIII 1927		
XIV 1928		
XV 1929	35.397,41 Din	
XVI 1930	30.401,47 Din	
XVII 1931	28.779,86 Din	
XVIII 1932		359.615,49 Din
XIX 1933		618.735,47 Din
XX 1934		283.817,58 Din
XXI 1935	24.160,80 Din	
XXII 1936	31.919,56 Din	
XXIII 1937	56.687,35 Din	
XXIV 1938	63.598,06 Din	
XXV 1939	142.597,40 Din	
XXVI 1940	137.471,76 Din	
XXVII 1941	2.688.087,79 L	
XXVIII 1942	510.871,89 L	
XXIX 1943	695.316,24 L	

⁷⁶ AS, BAN V/19, spis 6/1 1941.

⁷⁷ AS, Komisija za upravo kranjske deželne imovine, fasc. 2, spisi 2447 1920, 704 1921, 606 1922, 396 in 426 1923; AS, BAN I E, 5761 1930, 5684/1 in 5686/1 1932, 1709 1933, 5070/2 1934, 15/1 1936, 177/2 1937, 145/1 1938, 170/1 1939; AS, BAN V/19 125/1 1940, 10/1, 2, 12 in 16/1 1943, 9/1 1945.

Glavne dohodke so KDE ustvarjale s prodajo električnega toka pa tudi z izdelovanjem raznih naprav v delavnicah, z elektrotehničnimi deli, instalacijami in tudi s prodajo elektrotehničnega materiala. Dohodki od prodaje električnega toka so ves čas rastli, tudi v letih gospodarske krize; skokovito so začeli naraščati v letih od 1935, ko so prodajali tudi vse več toka. Dohodki od prodaje pa niso rastli vzporedno z obsegom prodanega toka: medtem ko se je količina prodanega toka od leta 1924 do 1940 povečala 31-krat, se je dohodek od prodanega toka v istem času povečal le 21-krat. Dohodki od prodaje toka so bili naslednji:⁷⁸

Upravna doba		Dohodek
I	(25. 2. 1916—30. 6. 1916)	24.800,34 kron
II	(1. 7. 1916—30. 6. 1917)	48.743,60 kron
III	(1. 7. 1917—30. 6. 1918)	90.418,37 kron
IV	(1. 7. 1918—30. 6. 1919)	178.970,27 kron
V	(1. 7. 1919—30. 6. 1920)	245.991,00 kron
VI	(1. 7. 1920—30. 6. 1921)	393.741,39 kron
VII	(1. 7. 1921—30. 6. 1922)	682.455,05 kron
VIII	(1. 7. 1922—30. 6. 1923)	817.244,60 dinarjev
IX	1923	535.900,52 dinarjev
X	1924	1.203.032,42 dinarjev
XI	1925	1.350.815,92 dinarjev
XII	1926	1.833.095,82 dinarjev
XIII	1927	2.295.290,72 dinarjev
XIV	1928	2.800.435,40 dinarjev
XV	1929	3.609.945,65 dinarjev
XVI	1930	3.801.226,65 dinarjev
XVII	1931	4.075.909,80 dinarjev
XVIII	1932	5.553.658,19 dinarjev
XIX	1933	5.096.028,98 dinarjev
XX	1934	6.028.801,33 dinarjev
XXI	1935	9.311.829,39 dinarjev
XXII	1936	11.100.216,66 dinarjev
XXIII	1937	14.054.966,61 dinarjev
XXIV	1938	19.068.119,05 dinarjev
XXV	1939	23.006.160,68 dinarjev
XXVI	1940	ca. 26.000.000,00 dinarjev

Dohodki od montaž električnih instalacij so se gibali od 178.233 dinarjev leta 1928 do 490.600 dinarjev leta 1940, ko so bili največji. Več dohodka so KDE ustvarile s prodajo blaga. Leta 1929 so znašali dohodki od prodaje blaga 33.529 dinarjev (najmanjši je bil dohodek leta 1935, le 140.637 dinarjev), največ pa leta 1939, ko je dohodek znesel 1.032.308 dinarjev.⁷⁹

Največ dohodka je šlo za splošno režijo podjetja in za vzdrževanje naprav, za katero so navadno porabili tudi ves dobiček. Leta 1928 je znesla režija 534.024 dinarjev, leta 1932 je dosegla 1.247.604 dinarjev, leta 1937 5.647.551 dinarjev, leta 1940 pa že 13.489.454 dinarjev. Počasneje so rastli vzdrževalni stroški: leta 1929 so znesli 760.604 dinarjev, leta 1940, ko so bili največji, pa 3.617.454 dinarjev.⁸⁰

Imetje KDE se je po bilanci od VIII. upravne dobe (od 1. julija 1922 do 30. junija 1923) do konca leta 1940 povečalo za 4050 %, kar kaže, da so v teh 19

⁷⁸ AS, BAN V/19, mapa Poročila odseka V/19.

⁷⁹ Glej opombo 77.

⁸⁰ Glej opombo 77.

Upravna doba	V	VI	VII	XV 1929	XVI 1930	XVII 1931	XVIII 1932	XIX 1933	XX 1934	XXI 1935	XXII 1936	XXIII 1937	XXIV 1938	XXV 1939	XXVI 1940	XXVII 1941
	Krone					Dinarji										
Prvotno posojilo deželnega odbora	2,590.323.99	2,758.736.90	2,950.499.54	1,397.715.00	1,483.794.00	1,574.411.75	1,670.293.40	1,403.827.91	1,032.709.00	803.284.00	852.188.50	904.086.50	959.145.25	1,017.557.00	1,079.525.50	
Gospodarska komisija za stvarno demobilizacijo		2,000.000.00	2,000.000.00	701.278.79	729.329.94											
Mestna hranilnica ljubljanska				1,000.000.00	1,000.000.00	1,000.000.00	1,000.000.00	4,776.710.00	5,020.830.00	5,148.830.00	5,077.100.00	5,424.234.00	4,963.590.00	4,730.470.00	4,583.320.00	1,766.850.00 1,444.970.00 1,000.000.00 434.580.00
Hranilnica dravske banovine, Ljubljana				5,429.000.00	5,429.000.00	5,295.130.00	5,005.860.00	4,764.250.98	4,854.650.00	4,745.085.00	3,862.220.00	4,174.555.00	4,537.880.00	4,845.080.00	8,426.375.00	2,362.690.00 3,039.360.00 283.180.00 1,591.890.00 496.260.42 3,500.000.00
Pokojninski zavod za nameščence, Ljubljana									11,744.791.69 6,400.660.00 7,829.861.12	11,467.872.95 9,136.720.38 7,645.248.62		12,391.726.86 10,929.174.47 8,529.387.07 7,000.000.00				9,465.826.91 8,249.754.85 6,310.551.28 6,421.161.22
						12,360.660.00	16,804.778.34	19,887.700.00			34,376.445.52		33,364.895.78	32,268.777.99	31,079.402.55	
Mestna hranilnica, Kranj													3,951.870.00	10,000.000.00 3,698.962.53	13,111.260.78	9,435.987.93 3,359.782.43
Dr. Šemrov, Ljubljana													662.621.00	550.340.00	403.670.00	400.000.00
Trboveljska premogokopna družba, Ljubljana														3,000.000.00	2,949.084.75	2,794.891.00
Prva hrvatska štedionica, Ljubljana													4,938.090.00	4,154.700.00		
Zadružna gospodarska banka, Kranj													193.980.00	105.660.00		
Hranilnica dravske banovine, Celje																347.000.00
Občinska hranilnica, Vrhnika																898.874.00
Drugi															799.101.25	560.776.63
S k u p a j	2,590.323.99	4,758.736.90	4,950.499.54	8,527.991.79	8,642.123.94	20,230.201.75	24,480.931.74	30,832.488.89	36,883.501.81	38,947.040.95	44,167.954.02	49,353.163.90	53,572.072.03	64,371.547.52	62,431.739.83	64,164.386.67

letih dobro poslovale. Največji del imetja so sestavljale investicije, ki so iz leta v leto rastle. Velik porast investicij se je začel z letom 1929 in je bil prav v letih velike gospodarske krize glede na prejšnji dve leti največji. Leta 1930 so investicije glede na leto 1929 porastle za 186 %, leta 1931 pa glede na leto 1930 za 148 %. Rast investicij je bila do leta 1929 zelo nizka, kar se vidi tudi po tem, da so do leta 1929 dosegle vse investicije le polovico novih v letu 1930. Gospodarska kriza je zadela investicije KDE šele leta 1932 in 1933, ko je porast glede na prejšnji leti znašal le 9,3 % in 3,7 %, kar je bilo v letih od 1930 do 1940 najmanj. Vse investicije do leta 1921 so šle na račun sredstev dežele Kranjske,⁸¹ kasnejše investicije pa so bile iz dohodkov KDE in posojil, prispevali pa so tudi interesentje in banovina. Do leta 1940 so KDE prispevale za svoje investicije 75 % sredstev, banovina 8 % in interesenti 17 % sredstev.

KDE so dobivale sredstva za investicije iz svojih rednih dohodkov, zlasti pa z najemanjem posojil v domačih denarnih zavodih. V letih od 1930 do 1937 so KDE najele 48 milijonov dinarjev posojil,⁸² kajti iz svojih dohodkov KDE niso mogle veliko nameniti za nove gradnje, saj so leta 1937 zahtevale npr. anuitete skoraj četrtno dohodka od prodaje električnega toka, skupaj s splošnimi režijskimi stroški pa kar 67 % dohodka. Zaradi težav pri plačevanju anuitet so KDE hotele leta 1937 nove investicije malo zavreti, da bi se stare amortizirale in da bi mogle več svojih dohodkov namenjati za vse bolj potrebna vzdrževalna dela. Vendar se rast investicij ni ustavila, ker splošno gospodarsko stanje KDE le ni bilo neugodno. KDE so z garancijo banovine najemale dolgoročna in kratkoročna posojila; kratkoročna navadno za pet let. O prvem posojilu, ki ga je najel še kranjski deželni odbor, smo že pisali. Leta 1920 je narodna vlada za Slovenijo naročila gospodarski komisiji za stvarno demobilizacijo, naj KDE da 2 milijona kron posojila.⁸³ Preostanek tega posojila so leta 1931 na osnovi določila finančnega zakona za leto 1932/1933 odpisali.⁸⁴ Iz njega so plačali gospodarski komisiji za stvarno demobilizacijo 100.000 kron za elektrarno Bohinj, ki so jo kmalu potem cenili na 1 milijon kron.⁸⁵ Za tekoče investicijske potrebe so leta 1921 najeli 4 milijone kron posojila. Iz teh sredstev so elektrificirali Ljubno in nabavili del gradiva za vezni daljnovod med Bledom in Bohinjem, ki so ga kasneje porabili drugod.⁸⁶ Obseg posojil pa je zlasti po letu 1929 še bolj rastel. Njihovo stanje po posameznih letih je razvidno iz naslednjega prikaza.⁸⁷

Posojila so KDE porabile tudi za sanacijo elektrarn, ki so jih prevzele. Z nakupom HE Žiri so prevzele tudi 4,7 milijona dinarjev njenih bremen pri Mestni hranilnici ljubljanski in Hranilnici dravske banovine.⁸⁸ Največji upnik KDE je bil Pokojninski zavod za námeščence v Ljubljani, pri katerem so dobile skupaj 37 milijonov dinarjev posojil, kar je bilo malo več kot polovica investicij, ki so jih do leta 1940 prispevale KDE same. Drugi najpomembnejši kreditor KDE je bila Hranilnica dravske banovine (prej

⁸¹ AS, Sresko načelstvo Radovljica, fasc. Završnica, snopič Deželne elektrarne.

⁸² AS, BAN I E, spis 17/1 1938 (Ruehovo poročilo).

⁸³ AS, Narodna vlada za Slovenijo, zapisniki sej, seja 156.

⁸⁴ AS, BAN I, spis 5686/1 1932.

⁸⁵ AS, Komisija za upravo kranjske deželne imovine, fasc. 2, spis 704 1921, fasc. 3, zapisniki sej, seja 14/10-1920, 20/-1921.

⁸⁶ Glej opombo 81. AS, Komisija za upravo kranjske deželne imovine, fasc. 3, zapisniki sej, seja 25/2-1922.

⁸⁷ Glej opombo 77.

⁸⁸ AS, BAN I, spis 77/4 1933.

Kranjska hranilnica), potem Mestna hranilnica ljubljanska in drugi zavodi. Posojila so KDE dobivale pod dokaj neugodnimi pogoji, zlasti obrestna mera je bila velika, običajno je znašala 8 % (vsa posojila pri Pokojninskem zavodu, Mestni hranilnici ljubljanski in Hranilnici dravske banovine), za manjši del posojil pa tudi 7,5 %, 7 % in celo za prav malo posojil 6 %.⁸⁹ Zaradi visokih obrestnih mer so imele KDE pri njihovem odplačevanju stalne težave, občutnejše so te postale v letu 1937. Tistega leta so pri KDE poskušali doseči znižanje obrestne mere vsaj na 7,5 %, ⁹⁰ kar pa se jim ni posrečilo. Obseg amortizacijskih kvot in obresti posojil po bilanci kaže naslednja razpredelnica:

1919/1920	1920/1921	1921/1922	1929	1930
132.738,45	143.630,21	360.803,59	399.454,38	364.645,38
1931	1932	1933	1934	1935
643.776,30	2.234.316,83	2.270.811,28	2.374.366,10	2.911.062,07
1936	1937	1938	1939	1940
3.490.108,25	3.817.202,75	4.169.382,86	4.579.091,17	4.822.794,98

Banovini so večkrat predlagali, naj v svojih proračunih predvidi tudi sredstva za kritje anuitet pri posojilih KDE. Banovina je to v neki meri tudi delala. Tako je leta 1931 dala v ta namen 1,5 milijona dinarjev,⁹¹ iz proračuna za leto 1931/1932 pa je izplačala 294.358 dinarjev obresti in 140.000 dinarjev amortizacijske kvote za dvanajstmilijonsko posojilo, ki so ga KDE najele pri Pokojninskem zavodu za gradnjo daljnovoda Velenje—Črnuče.⁹² Pomagala pa jim je tudi z olajšavami pri plačevanju davkov.⁹³ KDE pa so si same pomagale iz zadreg z najemanjem kratkoročnih posojil pod ugodnimi pogoji in z njimi plačevale anuitete.

Od interesentov za elektrifikacijo so največ prispevale združene doljenjske občine, ki so za elektrifikacijo krajev med Grosupljem, Trebnjem, Sevnico, Krškim, Šentjernejem in Novim mestom najele pri Pokojninskem zavodu za nameščence 7 milijonov dinarjev posojila.⁹⁴ Interesentom so KDE zaračunale prispevek za elektrifikacijo tako, da so davčno osnovo zainteresiranega okoliša povečale za 387,5 % ali pa tako, kot so ga npr. za Župelovec pri Kapeli, da so davčno osnovo pomnožili s pet. Pred začetkom druge svetovne vojne so pri KDE sodili, da je prebivalstvo doseglo take materialne pogoje, da bi moglo več prispevati za elektrifikacijo ter da so zanjo nastopili tudi izredni subjektivni pogoji, ki da jih nikakor ne bi kazalo prezreti, četudi so z novimi investicijami velike težave ter so cene električnega materiala v primeri z najnižjimi cenami v zadnjem desetletju narastle za 70 do 80 %.⁹⁵

Banovina je vsako leto predvidela v svojem proračunu manjšo vsoto za elektrifikacijo pasivnih krajev, ki pa jo je ministrstvo za finance v Beogradu večkrat oklestilo. Tako je npr. bilo v proračunu za leto 1934/1935 predvidenih

⁸⁹ AS, BAN V/19, mapa Razno (Izkaz zadolžitve KDE z dne 31/12-1940).

⁹⁰ AS, BAN I E, spis 17/1 1938 (Ruehovo poročilo).

⁹¹ AS, BAN I, spis 77/? 1935

⁹² AS, BAN I, spisa 9508/1 1931, 772/1 1935.

⁹³ AS, BAN V/19, spis 26/1 1941 (Pravna kvalifikacija KDE).

⁹⁴ AS, BAN I E, spis 143/2 1937.

⁹⁵ AS, BAN V/19, spisa 6/1 1941 (Poslovno poročilo odseka za elektrifikacijo za 13. redno zasedanje banskega sveta) in 137/2 1941, mapa Razno.

za elektrifikacijo pasivnih krajev 1,2 milijona dinarjev, ki jih je ministrstvo za finance zmanjšalo na 750.000 dinarjev.⁹⁶ Sredstva za elektrifikacijo pasivnih krajev je banovina delila tudi med druge elektrarne. Navadno je za ta namen dajala sredstva tudi iz drugih postavk svojega proračuna. Tako je za elektrifikacijo Starega trga ob Kolpi dala KDE od julija do oktobra leta 1940 200.000 dinarjev iz fonda za zaposlitev revnega prebivalstva, 50.000 dinarjev iz fonda za elektrifikacijo pasivnih krajev in 144.000 dinarjev iz fonda za zgradbo vodovoda v Starem trgu.⁹⁷ Tudi visoki komisariat ljubljanske pokrajine je v letu 1941 določil iz svojega proračuna 380.000 lir za graditev daljnovoda Dolga vas—Brézoviča in za elektrifikacijo Mozlja.⁹⁸

Obseg investicij⁹⁹ po letih je razviden iz naslednje razpredelnice:

Leto	Letni porast	Skupna vrednost
1916		2,093.386,49 kron
1917	55.167,24 kron	2,148.553,73 kron
1918	14.894,42 kron	2,163.448,15 kron
1919	41.162,96 kron	2,204.611,11 kron
1920	30.819,19 kron	2,235.430,30 kron
1921	281.660,45 kron	2,617.090,75 kron
1922 1. polletje	1,991.236,66 kron	4,508.327,41 kron
valorizacija kron v dinarje		1,127.081,85 dinarjev
1922 2. polletje	12.450,37 dinarjev	1,139.532,22 dinarjev
1923	121.200,07 dinarjev	1,260.732,29 dinarjev
1924	501.345,66 dinarjev	1,762.077,95 dinarjev
1925	15.756,28 dinarjev	1,777.834,23 dinarjev
1926	37.497,43 dinarjev	1,815.331,66 dinarjev
1927	146.951,35 dinarjev	1,962.283,01 dinarjev
1928	881.947,13 dinarjev	2,844.230,14 dinarjev
1929	783.974,96 dinarjev	3,628.205,10 dinarjev
1930	7,366.878,64 dinarjev	10,995.083,74 dinarjev
1931	15,716.776,22 dinarjev	26,672.859,96 dinarjev
1932	6,435.612,70 dinarjev	33,108.472,66 dinarjev
1933	2,277.737,95 dinarjev	35,386.210,61 dinarjev
1934	10,306.201,05 dinarjev	45,692.411,66 dinarjev
1935	8,025.243,40 dinarjev	53,717.655,06 dinarjev
1936	7,090.937,30 dinarjev	60,808.592,36 dinarjev
1937	6,246.079,26 dinarjev	67,054.671,62 dinarjev
1938	10,934.713,75 dinarjev	77,989.395,37 dinarjev
1939	16,239.350,57 dinarjev	94,228.745,94 dinarjev
1940	8,140.934,67 dinarjev	102,369.680,61 dinarjev

Zanimivo je ugotoviti, koliko so KDE investirale na posameznih področjih in v kaj so vlagale denarna sredstva. Za prenosno omrežje Velenje—Črnuče,

⁹⁶ AS, BAN I, spis 772/1 1935.

⁹⁷ AS, BAN V/19, mapa Razno (Stanje kredita za pospeševanje elektrifikacije).

⁹⁸ AS, BAN V/XI, fasc. EC 1939—1945, spis 373/1 1942.

⁹⁹ AS, BAN V/19, mapa Poročila odseka V/19, spis AS, BAN I E, spis 143/2 1937.

Trbovlje—Podlog in za transformatorski postaji Podlog in Črnuče so investirale 31 % sredstev za investicije do leta 1939, za elektrifikacijo Gorenjske z Ljubljano 22 %, za elektrifikacijo Notranjske 5,9 %, za elektrifikacijo Dolenjske 20,8 %, za elektrifikacijo Štajerske 10 %. Razdelitev investicij je razvidna iz spodnje razpredelnice:¹⁰⁰

	1930—1933	1934	1936	1938	1939
Prenosni vod Velenje—Črnuče	12,904.969,28	12,935.430,68	13,139.918,87	13,419.943,37	13,419.943,37
Prenosni vod Trbovlje—Podlog					3,867.822,13
Trans. post. Črnuče	4,478.302,81	6,865.357,12	7,913.241,59	8,217.154,81	8,217.154,81
Trans. post. Podlog	73.808,97	1,707.770,43	1,107.770,43	1,130.138,43	3,846.843,88
Gorenjska z Ljubljano	9,529.902,40	15,828.109,93	17,798.834,58	18,152.005,51	20,807.846,13
Notranjska	1,623.740,40	3,380.176,01*	3,823.718,10	4,201.259,94	5,588.478,34
Dolenjska	529.417,32	5,307.654,70**	9,490.271,47	15,606.646,60	19,655.393,18
Štajerska	1,253.861,91	1,749.292,94	3,641.310,44	8,661.759,83	9,707.669,75
Dolnja Lendava			386.328,26	386.328,26	318.899,01
Elektrarne Bohinj, Kranj, Žiri, Zagradec			2,920.162,61	7,845.162,61	7,845.162,61
Delavnice Črnuče		454.204,59	587.036,01	591.036,01	953.432,73

* z elektrarno Žiri

** z elektrarno Zagradec

Ob razkosanju KDE med okupatorje leta 1941, ko so njihovo vrednost cenili na 125 milijonov dinarjev, so Nemci zasegli 15 milijonov zalog različnega električnega materiala, ki so ga pred začetkom druge svetovne vojne previdni možje pri KDE naredili v vrednosti 25 milijonov dinarjev zaradi naglih dražitev, zasegli pa so tudi 7,5 milijona njihovih terjatev.¹⁰¹

KDE so same projektirale in gradile vse svoje omrežje in to po standardih, ki so veljali v Nemčiji. Za omrežne naprave: drogeve in transformatorske postaje so imele izdelane več tipov. Za izdelavo konstrukcij vodov so imele KDE v Žirovnici delavnico, ki so jo po zgraditvi delavnice v Črnučah po letu letu 1934 ukinile. V črnuški delavnici je delalo 40 kvalificiranih delavcev. Opravljali so kovaška in ključavničarska dela, popravljali transformatorje in števec. Pri delavnicah v Črnučah so leta 1939 zgradile tudi večje skladišče.¹⁰²

¹⁰⁰ AS, BAN I, spisa 5686/1 1932, 5070/2 1934; AS, BAN I E, spisi 15/1 1936, 143/2 1937, 170/1 1939.

¹⁰¹ AS, BAN V/19, spis 26/1 1941 (Pravna kvalifikacija KDE).

¹⁰² AS, BAN I E, spisa 3898/1 1933 in 15/1 1936; AS, BAN V/XI, fasc. EC 1931—1934, spis 5005/2 1934, fasc. EC, spis 4391/1 1939; AS, BAN V/19, spis 372/1 1939.

RAZVOJ ELEKTRIČNEGA ENERGETSKEGA SISTEMA

Elektrarne

Proizvodne možnosti HE Završnica so znašale okrog 4 milijone kWh na leto, ki pa dvajset let niso bile polno izrabljene. Dolgo vrsto let je proizvodnja okrog pol milijona kWh na leto povsem zadoščala. Potrebe po večji proizvodnji so rastle šele z znatnejšo razširitvijo potrošniškega omrežja. Leta 1921 in 1922 je ravnateljstvo predlagalo zaježitev vode pod jezo in njeno napeljavo v strojnico. Zaradi negotove usode KDE so to delo odlagali in končno nanj tudi pozabili. Tudi popravilo jezu na Rečici so odlagali.¹⁰³ V začetku tridesetih let so pripravili načrt za povečanje moči HE Završnica za devet do deset tisoč KM. Njeno moč so hoteli povečati z zaježitvijo Save v bližini strojnice; vodo naj bi speljali v povečano strojnico, v kateri bi naj postavili nove stroje. Tudi tega načrta niso izvedli. Na povečanje elektrarne so ponovno mislili leta 1937, ko je proizvodnja HE Završnica dosegla višek. Mislili so na nov agregat za 2500 kW, stara pa naj bi bila v rezervi. Ker pa so računali, da s postavitvijo novega agregata ne bi kaj prida pridobili, investicije pa bi bile precejšnje (približno 1.250.000 dinarjev), načrta niso izpeljali.¹⁰⁴ Sredi leta 1932 so HE Završnica povezali z vezno transformatorsko postajo v Črnučah. Za njeno boljšo izrabo pa so jo štiri leta kasneje zvezali prek transformatorske postaje na Polici z vodom od Završnice prek Kovorja do Police z vodom za 20 kV. S tema povezavama je HE Završnica vse bolj dobivala značaj izravnalne elektrarne, povečala pa si je tudi možnosti za večjo oddajo električnega toka.

HE Završnica je obratovala ves čas brez večjih zastojev. Potrebna so bila le običajna očiščevalna dela na jezu, leta 1935 pa so ji obnovili cevovod.

Nasledniki kranjskega deželne odbora se celo desetletje niso zanimali ne za razširitev obstoječih proizvodnih zmogljivosti, ne za gradnjo novih elektrarn in ne za razširitev omrežja, potem pa so ubrali enostavnejšo, cenejšo in za napredek elektrifikacije manj pomembno pot, to je pot nakupovanja manjših elektrarn in povezovanja z drugimi elektrarnami, ki so bile v posesti zasebnikov, družb ali države.

Prva pridobitev je bila majhna elektrarna na Savici v Bohinju, ki so jo leta 1917 zgradile vojaške oblasti za pogon cestne železnice od železniške postaje Bohinjska Bistrica pa do konca Bohinjskega jezera ter za vzpenjačo na Komno. Po vojni je HE Bohinj prišla skupaj z drugimi napravami v roke Gospodarske komisije za stvarno demobilizacijo. Od nje pa leta 1919 h KDE.¹⁰⁵ Komisija za upravo kranjske deželne imovine je na svoji seji dne 20. januarja 1921 odobrila 100.000 kron za nakup HE Bohinj.¹⁰⁶ Elektrarna je bila zgrajena kot provizorij in je bila v zelo slabem stanju. Bila je potrebna takoj večjih popravil vodnih napeljav, strojnice in električnega omrežja. Še leta 1939 je imela 600 m dolg vodni kanal v obliki lesenih rakev in strojnico pokrito s škodlami! HE Bohinj je izrabljala 160 m padca Savice. Peltonova turbina s 320 KM je poganjala generator 250 kVA, 550 V, vrt. 50 period. Ra-

¹⁰³ AS, Komisija za upravo kranjske deželne imovine, fasc. 3, zapisniki sej, seji 19/10-1921 in 10/11-1922; fasc. 4, spis 775 1921.

¹⁰⁴ AS, BAN I E, spisa 17/1 1938 (Ruehovo poročilo); AS, BAN I, spis 238/1 1937; AS, Banski svet, zapisniki sej, II. redno zasedanje, seja 9. 18/2-1932.

¹⁰⁵ Ing. F. S., Kranjske deželne elektrarne. Tehnika in gospodarstvo, letnik I., 1934, št. 2, str. 42.

¹⁰⁶ AS, Komisija za upravo kranjske deželne imovine, fasc. 3, zapisniki sej, seja 20/1-1921, fasc. 4, mapa deželni dolgovi.

zen tega je imela še majhno vodno kolo pod improviziranim jezo, ki je gnalo dinamo 110 V, 63 A. Služilo je za razsvetljavo v primeru poškodb na cevovodu.¹⁰⁷ Letna proizvodna zmogljivost je znašala okrog 1.200.000 kWh, proizvajala pa je le približno eno šestino tega.¹⁰⁸ Ko je elektrarna prišla v posest KDE, je s približno 20 km vodov visoke napetosti in približno 15 km vodov nizke napetosti napajala z električno energijo kraje od Bohinjske Bistrice do Bohinjskega jezera in Češnjice. Na tem omrežju je bilo 8 transformatorskih postaj.¹⁰⁹ Opisano omrežje je pred tem napajala elektrarna pri žagi verskega sklada (ki so jo leta 1920 ustavili). Najprej so nameravali HE Bohinj ustaviti, jo demontirati, omrežje pa priklopiti z daljnovodom visoke napetosti z Bleda do Bistrice na HE Završnica.¹¹⁰ Na začetku leta 1922 so pri KDE uvideli, da taka investicija ne bi bila rentabilna in da bi z njo po nepotrebnem obremenili zmogljivosti HE Završnica, koristi pa da bi ne bilo prave.¹¹¹ Čeprav je HE Bohinj bila ves čas obstoja KDE v sestavu podjetja, je niso nikoli povezali z drugim omrežjem, prav tako pa tudi nikoli niso popolnoma opustili misel na njeno vključitev v skupen sistem KDE. Zlasti živa je postala ta misel leta 1932.¹¹²

Leta 1922 se je občina Srednja vas ponudila, da bi skupaj z občino Bistrica vzela HE Bohinj v zakup ali pa da bi jo celo kupila. Pokrajinska uprava je sprva njen predlog zavrnila. Ko pa je opustila misel na zgoraj omenjeni daljnovod z Bleda v Bohinj, je začela informativna pogajanja z obema občinama. Občini sta želeli s pridobitvijo elektrarne zagotoviti stalno dobavljanje električne energije za svoji območji. Meseca novembra 1925 je Komisija za upravo kranjske deželne imovine sklenila prepustiti HE Bohinj občinama brez vsake odškodnine. Ker občini nista bili več pripravljeni prevzeti na svoje rame velikih bremen, ki bi jih elektrarna prav gotovo stalno nalagala, je namera o predaji elektrarne propadla. HE Bohinj tisti čas ni ustvarjala dobička, ker so bili vzdrževalni stroški preveliki.¹¹³ Ker so prej odlašali s popravili, so jih potem, ko je postalo jasno, da bohinjski občini ne bosta prevzeli elektrarne, takoj naročili.¹¹⁴

Naslednja elektrarna, ki je prišla v sestav KDE, je bila HE Zagradec v Fužinah na Krki. Zgradili so jo leta 1921. Turbine so izdelali v Strojnih tovarnah in livarnah v Ljubljani, električne naprave pa je dobavila tvrdka Brown Boveri. Podjetje je kmalu prišlo v konkurz. Bila je nevarnost, da bo elektrarna prenehala delovati in bi zaradi tega ostali kraji med Zagradcem, Ambrusom, Stično, Grosupljem in Skofljico brez električnega toka, zato jo je ljubljanski oblastni odbor sredi leta 1927 odkupil za KDE. HE Zagradec in njeno omrežje sta bila ob nakupu v slabem stanju in so bila takoj potrebna večja popravila. Prva leta so imele KDE z njo velike stroške. Elektrarna je imela okrog 50 km vodov visoke napetosti in 25 km vodov nizke napetosti ter 25 transformatorskih postaj (pol jih je bilo zidanih, pol pa je bilo prostih na drogovih). HE Zagradec je imela dve Francisovi turbini po 125 KM

¹⁰⁷ AS, Komisija za upravo kranjske deželne imovine, fasc. 3, zapisniki sej, seja 25/2-1922, fasc. 2, spis 426 1923; AS, BAN V/19, spis 372/1 1939.

¹⁰⁸ AS, BAN I, spis 1709/1 1934.

¹⁰⁹ AS, BAN I, 77/3 1933.

¹¹⁰ AS, Komisija za upravo kranjske deželne imovine, fasc. 2, spis 704 1921.

¹¹¹ AS, Komisija za upravo kranjske deželne imovine, fasc. 3, zapisniki sej, seja 25/2-1922.

¹¹² AS, Banski svet, zapisniki sej, II. redno zasedanje, seja 9. 18/2-1932.

¹¹³ AS, Komisija za upravo kranjske deželne imovine, fasc. 4, mapa Najem oz. prodaja elektrarne Završnica, spisi 13, 229, 257, 292, 341, 388 1922; fasc. 5, zapisniki sej, seja 31/3-1922, 3/5-1922, 13/7-1922, 18/11-1925, 15/1-1926.

¹¹⁴ AS, Komisija za upravo kranjske deželne imovine, fasc. 3, zapisniki sej, seja 22/2-1926.

in dva generatorja po 108 kVA, 5000 V, vrt. 50 period. Letno je mogla proizvesti kakih 800.000 kWh. Ob vsaki nizki vodi ni mogla zadovoljiti potreb svojega potrošniškega območja, ki je bilo že ob nakupu prezahtevno. Za ustrezno zadovoljevanje njegovih potreb je bila nujna priklopitev na omrežje KDE, ki so jo opravili v mesecu februarju leta 1935 z dograditvijo daljnovoda za 20 kV od črnuške do grosupeljske transformatorske postaje.¹¹⁵

Podobno kot HE Zagradec, je tudi HE Žiri, elektrarna Električne in gospodarske družbe z o. z. v Žireh, prišla v posest KDE. Družba je bila na robu propada, saj je imela leta 1928 11,5 milijona dinarjev dolgov. Banovina je tega leta prevzela jamstvo za 3 milijone dinarjev novega posojila, ki je bilo potrebno za obnovev elektrarne po poškodbah zaradi treh uničujočih povodnji v letih 1926 in 1927, obenem pa dobila elektrarno v upravo. Kupila jo je leta 1933 na javni dražbi. Elektrarno so zgradili leta 1925. Njene stroje so nabavili pri podjetju J. M. Voith St. Polten, pri Strojnih tovarnah in livarnah v Ljubljani ter pri AEG in Elin d. d. Imela je dve turbini po 300 KM in 218 KM ter dva generatorja po 250 kVA in 165 kVA, 3300 V, vrt. 50 period. Izrabljala je 22 m vodnega padca poljanske Sore v Fužinah pri Žireh. Voda je tekla po 950 m dolgem lesenem vodu (leta 1935 so ga obnovili). Vodne razmere niso bile najbolj ugodne, znašale so 0,75 do 2,47 m³ na sekundo. S polno zmogljivostjo je mogla obratovati le približno 7 mesecev na leto. Letno je mogla proizvesti od 2 do 2,5 milijonov kWh. Ob prevzemu je imela 25 km vodov visoke napetosti (10 kV) in 25,5 km vodov nizke napetosti ter 6 transformatorskih postaj. Mogla je proizvesti več električnega toka, kot ga je mogel porabiti njen okoliš v Žireh z okolico, Vrhnika in kraji med Cerknico ter Rakekom. Njeni potrošniki so letno potrebovali le kakih 190.000 kWh. Zato je bila nujna povezava z drugim omrežjem KDE, s katerim so jo povezali leta 1935 z dograditvijo daljnovoda za napetost 20 kV med Črnučami in Vrhniko.¹¹⁶ Ta povezava ji je povečala možnosti za racionalnejšo izrabo zmogljivosti. V začetku meseca avgusta leta 1944 so partizani elektrarno onesposobili.¹¹⁷

KDE so si pridobile tudi več manjših elektrarn, ki so jih imele za rezervno ali pa so jih opustile. Taka je bila Zadružna elektrarna v Cerknici, r. z. z o. z., ki je prišla v posest KDE sredi novembra 1933. Zgradili so jo leta 1927. Imela je Dieslov motor za 70 KM, ki je poganjal generator s 50 kVA, 400/231 V, vrt. 50 period. Njene stroje so izdelali v Leobersdorfer Maschinenfabrik AG in v Jugoslovanskem Siemensu d. d. v Zagrebu. Leta 1930 je proizvedla 20.000 kWh. Ob prevzemu je imela 2,5 km omrežja v Cerknici. Dve leti so jo KDE imele v rezervi, potem pa so jo opustile.¹¹⁸

Elektrarno Mestne elektrarne in vodarne v Kočevju so KDE pridobile 1. novembra 1932. Elektrarno so postavili že leta 1896 in so jo leta 1930 raz-

¹¹⁵ AS, BAN I, spisa 77/3 1933, 1709/1 1934; AS, Banski svet, zapisniki sej, II. redno zasedanje, seja 9. 18/2-1922; III. redno zasedanje, seja 2. 16/2-1934; Ing. F. S., Kranjske deželne ... str. 42; Statistika električnih centrala Kraljevine Jugoslavije. Stanje u julu 1932. godine. Izdao Savez električnih centrala Savske banovine i Klub strojarških i elektrotehničkih inženjera Udruženja jugoslovenskih inženjera i arhitekata, sekcija Zagreb. Sestavio Ing. Felix Reich, Zagreb 1933, str. 164, 165.

¹¹⁶ Arhiv v Skofji Loki, Sresko načelstvo Skofja Loka s predniki, spis 237 1928; AS, Banski svet, zapisniki sej, I. redno zasedanje, seja 7. 28/1-1931, II. redno zasedanje, seja 8. 17/2-1932, seja 9. 18/2-1932, III. redno zasedanje, seja 2. 16/2-1933, V. redno zasedanje (1934) fasc. Poročila, spis Poročilo referata za elektrifikacijo; AS, BAN I, spisi 4873/1 1932, 77/1, 3, 4 1933, 15/1 1936, 372/1 1939; AS, BAN I E, 288/1 1933; AS, Zbornica za trgovino, industrijo in obrt, fasc. 309/2 (popisnica El. in gospodarske družbe Žiri); Korak dalje v elektrifikaciji Dravske banovine. ETV, letnik IV., 1934, št. 12, str. 225.

¹¹⁷ AS, Šef pokrajinske uprave VIII, spis 4550/9 1944.

¹¹⁸ AS, BAN I, spisi 1709/1 in 5070/2 1934, 15/1 1936; AJ, Ministrstvo Kraljevine Jugoslavije, fasc. 598, spisi 9253 1939; Statistika električnih centrala ... str. 26, 27.

širili. Po razširitvi je imela dva Dieslova motorja po 80 KM in 100 KM ter vodno turbino s 35 KM, ki so poganjali štiri generatorje 51 kVA, dva po 28 kVA in enega po 30 kVA. Proizvajali so istosmerni tok. Po vnovični predelavi za proizvodnjo trifaznega toka je imela Dieslov motor 100 KM in generator 65 (68) kVA, 400/231 V, vrt. 50 period. Služila je za rezervo in so jo pognali samo takrat, kadar je prišlo do okvar na kočevskem daljnovodu, s katerim so jo povezali z drugim omrežjem KDE leta 1934.¹¹⁹

Oktobra leta 1933 so KDE pridobile elektrarno v Dobrovi in so jo naslednje leto že opustile, ker je bila zaradi poplav prejšnja leta zelo poškodovana, njeno potrošniško omrežje pa so priklopili na daljnovod Črnuče—Vrhnika. Elektrarno r. z. z o. z. v Dobrovi so postavili leta 1912. Imela je turbino 42 KM in generator 30 kVA, 3 kV, vrt. 50 period; njene naprave so dobavile Strojne tovarne in livarne d. d. v Ljubljani in Električno podjetje Pakj v Celju. Imela je približno 22 km omrežja in 9 transformatorskih postaj za potrebe Dobrove in njene okolice.¹²⁰

Podobno je leta 1934 prišla v posest KDE elektrarnica Kmetijske električne zadruga v Velikih Laščah, ki so jo zgradili leta 1926. Imela je Dieslov motor s 25 KM in generator 25 kVA, 400/231 V, vrt. 50 period. Elektrarno so KDE ustavile in njene naprave prodale za 18.000 dinarjev.¹²¹

S prvim januarjem leta 1936 je prišla v posest KDE elektrarna Elektro družbe z o. z. v Dolnji Lendavi. Zgradili so jo leta 1935. Njen pogonski motor je imel 55 KM, generator pa 49,5 kVA, 400/231 V, vrt. 50 period. Elektrarna je v sestavi KDE obratovala samo leta 1936. Junija leta 1939 je pogorela, nato so njene naprave razprodali (za 84.000 dinarjev). Takrat je imela 6,5 km vodov za visoko napetost in 4,5 km za nizko napetost ter transformatorsko postajo (30 kVA, 3000/380/220 V), ki so jo povezali s TE Paklenica na Hrvaškem.¹²²

Leta 1938 so KDE dobile v posest elektrarno Ludvika Jesenika v Brodeh v Savinjski dolini, ki so jo postavili leta 1920. Imela je vodno turbino s 63 KM in generator 52 kVA, 400/231 V, vrt. 50 period. KDE so jo takoj opustile in odprodale njene naprave.¹²³

Pomembna pridobitev KDE je bila Mayrjeva elektrarna v Kranju na Kokri, ki je obratovala že leta 1899. Z njo so bile KDE povezane od leta 1934. Konec leta 1937 je prišla v posest KDE polovica elektrarne, v začetku leta 1938 pa še drugi del. Kupili so jo za 5.003.000 dinarjev od Pavla Mayrja in dr. Šemrova. Poslej so jo imenovali Elektrarna Kranj. Z njo so si KDE pridobile pomemben potrošniški okoliš, na katerem je bilo 2 km vodov visoke napetosti, 12 km vodov nizke napetosti in 7 transformatorskih postaj. Leta 1939 je imela elektrarna dve Francisovi turbini s 75 KM in 115 KM, Dieslov motor z 80 KM in generatorja 140 kVA, 550 V in 100 kVA, 400/231 V, vrt. 50

¹¹⁹ AS, Banski svet, zapisniki sej, III. radno zasedanje, seja 2. 16/2-1935; AS, BAN I, spisi 1709/1, 5070/2 1934, 15/1 1936; AS, BAN V/19, spis 372/1 1939; Statistika električnih centrala... str. 54, 55; Lojze Levstik, Razvoj elektrifikacije Dravske banovine. ETV, letnik 1939, št. 7-8, str. 161.

¹²⁰ AS, BAN I, spis 5070/2 1934; AS, BAN I E, 15/1, 2 1936; AJ, Ministrstvo za trgovino Kraljevine Jugoslavije, fasc. 598, spis 2894 1938; Statistika električnih centrala... str. 34, 35; Elektrifikacija Dravske banovine. ETV, letnik V., 1935, št. 1, str. 2.

¹²¹ AS, BAN V/19, spis 125/1 1939; AS, BAN I, spis 5070/2 1934; AJ, Ministrstvo za trgovino Kraljevine Jugoslavije, fasc. 598, spis 9235 1939; Statistika električnih centrala... str. 152, 153.

¹²² AS, BAN I, spisa 5070/2 1934, 15/1, 2 1936; AS, BAN V/19, mapa Poročila odseka V/19, spis Poslovno poročilo odseka za elektrifikacijo Dravske banovine za XII. redno zasedanje banskega sveta; spis 125/1 1939.

¹²³ AS, BAN V/19, spis 125/1 1939; AS, Banski svet, zapisniki sej, IX. redno zasedanje, seja 1. (spis 13); Statistika električnih centrala... str. 25, 26.

period. Leta 1940 so turbini izboljšali in zamenjali en generator z novim. Po izboljšavah je imela elektrarna 180 kW, njena proizvodnja pa se je močno dvignila.¹²⁴

PREGLED ELEKTRARN KDE LETA 1939

Elektrarna	Pogonski stroji		Generatorji			Maksimalna obremenitev kW
	vrsta	moč KM	znamka	moč KW	napetost V period	
Završnica	Peltonova turbina	1500	AEG	1000	10000 50 Hz	
			AEG	1000	10000 50 Hz	
Bohinj	Peltonova turbina	320	AEG	200	525 50 Hz	70
	vodno kolo	7	Bergman GF	6	115 50 Hz	
Zagradec	Francisova turbina	150	Brown — Boveri W 36 B	80	5000 50 Hz	130
	Francisova turbina	150	Brown — Boveri W 36 B	80	5000 50 Hz	
Žiri	Francisova turbina	218	Elin IG 230/8	132	3000 50 Hz	525
	Francisova turbina	300	AEG ESD 751/200	200	3300 50 Hz	
Kočevje	Dieslov motor	80	Siemens Sch. F 243 g-E	54	400/230 50 Hz	10
Kranj	Francisova turbina	115	Bergman	110	5500 50 Hz	100
	Dieslov motor	80	Bergman	80	400/231 50 Hz	
	Francisova turbina	75				

Sporedno z nakupovanjem elektrarn so se KDE prizadevale doseči kar največ povezav lastnega omrežja in elektrarn z omrežji drugih elektrarn, si tako zagotoviti gotovost lastnega obratovanja, dobiti zadostno energetska osnovo za razširjajočo se elektrifikacijo banovine ter si pridobiti kar najbolj vplivno vlogo v elektrogospodarstvu.

Najpomembnejša energetska pridobitev KDE je bila povezava s TE državnega rudnika lignita v Velenju. Pogodbo o povezavi z njo so sklenile, ko se je njihova lastnica lotila intenzivne elektrifikacije. Pogodbo so sklenili

¹²⁴ AS, Banski svet, zapisniki sej, IX. redno zasedanje, seja 1. (spis 13); Janez Kos, Elektrifikacija ... str. 380, 381.

leta 1929. Podpisala sta jo vladni komisar dr. Marko Natlačen za ljubljanski oblastni odbor in ministrstvo za gozdarstvo in rudarstvo, ki je bilo takrat v rokah dr. Antona Korošca. Pogodbo o nakupovanju električne energije iz TE Velenje so skušali skleniti tudi zasebniki, a s posrečeno politično zvezo med Ljubljano in Beogradom je uspela ljubljanska samoupravna oblast. S pogodbo se je rudnik lignita v Velenju obvezal oddajati KDE vso električno energijo iz svoje elektrarne, ki je ne bi potreboval zase in za druga podjetja, ki jih je upravljalo ministrstvo za gozdarstvo in rudarstvo ter za izpolnjevanje že prej sprejetih obvez. Dalje se je obvezal oddajati električni tok brez prekinitev in povečati proizvodne kapacitete po potrebah KDE. KDE so s pogodbo dobile izključno pravico prevzemati in prodajati vso električno energijo iz TE Velenje, razen tiste, ki smo jo zgoraj posebej navedli. Pogodba je bila sklenjena za dobo 50 let. Če bi se leto dni pred njenim iztekom ne odpovedala, bi se avtomatično podaljšala za naslednjih deset let in potem analogno še za deset let. KDE so se s pogodbo zavezale zgraditi lastno odvodno omrežje ter plačati 0,35 dinarja za 1 kWh loco TE Velenje.¹²⁵ S tako pogodbo so si KDE za nekaj časa zagotovile zadostne vire električne energije brez lastnih investicij in so mogle vse sile zapreči v širitev elektrifikacijskega omrežja.

TE Velenje so postavili na račun reparacij in kompenzacij ter s sredstvi državnega proračuna leta 1926 in jo leta 1929 povečali. Kotla z gorilnima površinama 375 m² so izdelali v Kruppovih tovarnah, turbogeneratorja po 1000 kW pa v tvrdki BBC. Parni turbini po 1365 KM sta poganjali generatorja po 1250 kVA, 5250 V, vrt. 50 period.¹²⁶ Turbogeneratorja sta bila stalno preobtežena in sta dajala tudi po 2300 kW, tako da je TE Velenje kmalu postala za vsako uspešno nadaljevanje elektrifikacije banovine premajhna. Zato je ministrstvo za gozdarstvo in rudarstvo — tedaj ga je vodil inženir Dušan Serbec — na banovinsko zahtevo naročilo povečanje elektrarne z novim turbogeneratorjem za 5250 kW. Nabavili so ga iz sredstev reparacij. Ker pa je Nemčija v tistem času ustavila vse reparacije in ker generalna direkcija državnih rudnikov v Sarajevu in ministrstvo za gozdarstvo in rudarstvo nista imela denarja za montažo turbogeneratorja in drugih naprav, je banovina založila potrebna denarna sredstva ter zanje dobila zagotovilo, da se ji bodo poračunala s tokom. Jeseni 1934 so zaključili montažo dveh novih kotlov (po 700 m² gorilne površine) ter parne turbine s 7170 KM in generatorja s 7500 kVA. Tako je TE Velenje dosegla učinek 7250 kW. Splošno mnenje je bilo, da bodo te proizvodne zmogljivosti zadostovale za potrebe KDE nekaj let.¹²⁷ Toda že jeseni 1935 in pozimi 1936 se je pokazalo, da so potrebni novi viri električne energije, ki bi jih bilo mogoče dobiti ali z novo povečavo TE Velenje ali z gradnjo nove elektrarne. Banovina je takoj začela resno opozarjati ministrstvo za gozdarstvo in rudarstvo, naj poveča zmogljivost TE Velenje z agregatom za 10.000 kW ter tako izpolni svoje pogodbene obveznosti do KDE. Toda za tako povečanje banovina ni dobila nobenih resnih obetov. Zato je ponovno oživila ideja, da naj bi si banovina pridobila v posest rud-

¹²⁵ AS, BAN I E, spisa 143/2 1937 (Poslovno poročilo KDE za VIII. redno zasedanje banskega sveta), 43/1 1938 (Pogodba).

¹²⁶ AS, BAN I, spis 5070/2 1934; AS, Zbornica za trgovino, industrijo in obrt, fasc. 309/2, (popisnici Elektrarne državnega rudnika Velenje za 1937, 1938); AS, Ministrstvo za javna dela na Dunaju (izločeni spisi) XVIIa, spis 25.407 1917; Statistika električnih centrala ... str. 152, 153.

¹²⁷ AS, BAN I, spisi 2419/1 1930, 1709/1 in 5070/2 1934, 772/1 1935, 15/1 1936 (poročilo referata za elektrifikacijo za VII. redno zasedanje banskega sveta); AS, BAN I E, 143/2 1937, 43/1 1938 (Poročilo komisije in protokol kolavdiranja).

nik Velenje in njegovo elektrarno ali pa vsaj v upravo, na kar so mislili že leta 1932 in za kar se je svoj čas prizadevala že mariborska oblast. Kljub zadostni prizadevnosti banovinskih oblasti do prenosa lastništva ali uprave rudnika in elektrarne ni prišlo, čeprav je pristojno ministrstvo to nekoč obljubilo.¹²⁸ Banovina je bila zato prisiljena poiskati druge vire električne energije. Sklenila je pogodbo s Trboveljsko premogokopno družbo o nakupu toka iz njene nove elektrarne v Trbovljah. O tej pogodbi bomo še govorili.

TE Velenje so povezali s transformatorsko postajo v Črnučah z vodom za napetost 60 kV, ki so ga začeli graditi leta 1930.

Že ob sklenitvi pogodbe TE Velenje so KDE začele dolga in naporna pogajanja z Mestno elektrarno ljubljansko (MEL) za priklopitev ljubljanskega omrežja na omrežje KDE. KDE so namreč takoj potrebovale velikega potrošnika velenjskega toka, ki so ga kanile dobiti z MEL. Pogajanja so bila dolga, ker si je banovina prizadevala, da bi MEL ustavila obratovanje svoje TE, jo imela pripravljeno samo za rezervni pogon ter kupovala vso potrebno energijo pri KDE. Pogodbo so podpisali šele leta 1934, ko so povečali TE Velenje. Z njo so KDE dobile pravico dobavljati ves tisti električni tok, ki bi ga za potrebe njenega konsumnega območja ne mogle dobaviti HE Česenj, mestu pa si je zagotovilo pravico do distribucije električnega toka po mestnem območju in okolici. Dne 1. januarja, na obletnico podpisa pogodbe, je bila Ljubljana povezana s kablom za 10 kV s črnuško transformatorsko postajo, ki so jo za potrebe Ljubljane povečali. MEL je poslej obratovala samo kot rezervna elektrarna. Ljubljana pa ni bila tako dober porabnik električnega toka, kot so si predstavljali pri KDE. Od KDE je električni tok prevzemala samo ob konicah. V nočnem času pa ji je proizvodnja elektrarne Česenj v Tacnu povsem zadostovala.¹²⁹

MEL je postavila ljubljanska mestna občina leta 1898 in jo je večkrat razširjala (1899, 1905, 1925, 1930). Leta 1939 je imela pogonske stroje (parne in Dieslove) s skupno močjo 6600 KM ter generatorje: dva po 150 kW, istosmerni tok 370 V, enega s 360 kW, istosmerni tok 360 V, enega s 540 kW, istosmerni tok 360 V, dva po 520 kVA, 6000 V, vrt. 50 period in še enega s 4700 kVA, 6000 V, vrt. 50 period.¹³⁰ Povezava z MEL za KDE ni pomenila pridobitve novih energetskih zmogljivosti, temveč pridobitev potencialnega potrošnika. Preko MEL so bile KDE povezane z elektrarno Ivana Česnja na Brdu pri Tacnu, ki je bila zgrajena leta 1908 in je imela dve vodni turbini po 550 KM ter dva generatorja po 510 kVA, 6500 V, vrt. 50 period. Leta 1930 je proizvedla 2.500.000 kWh.¹³¹ Preko MEL pa so bile KDE povezane tudi z elektrarno papirnice Vevče in elektrarno na Fužinah, ki sta imeli instalirano moč 1000 kW in 2475 kW.

Z Zabretovo vodno elektrarno v Britofu pri Kranju so se KDE povezale v začetku tridesetih let. Zgradili so jo leta 1923 na Kokrici. Imela je dve vodni

¹²⁸ AS, Banski svet, zapisniki sej, II. redno zasedanje, seji 8. 17/2-1932 in 9. 18/2-1932; IX. zasedanje, seja 1. (spis 13); AS, BAN I E, spisi 143/2 1937 (Poslovno poročilo KDE za VIII. zasedanje banskega sveta, Stenografski zapisnik 4. seje banskega sveta 18/2-1937), 43/1 1938, 136/1 in 170/1 1939; AS, BAN V/19, spis 31/1 1940.

¹²⁹ AS, Banski svet, zapisniki sej, I. redno zasedanje, seja 7. 28/1-1931; AS, BAN V/XI, fasc. EC 1931-1934, spis 2071/1 1934; AS, BAN I, spisa 5070/2 1934, 13/1 1936 (Poslovno poročilo referata za elektrifikacijo za VII. redno zasedanje banskega sveta); AS, BAN I E, spis 143/2 1937 (Poslovno poročilo KDE za VIII. redno zasedanje banskega sveta); AJ, Ministrstvo za gradnje Kraljevine Jugoslavije, fasc. 1089, mapa (o MEL); Priključitev omrežja ljubljanske mestne elektrarne na omrežje Kranjskih deželnih elektrarn. ETV, letnik IV, 1934, str. 19.

¹³⁰ 60 let elektrifikacije Ljubljane. Pripravi Stane Jesih. Izdalo Elektro-Ljubljana. Ljubljana 1958; Statistika električnih centrala... str. 76, 77; Lojze Levstik, Razvoj elektrifikacije... str. 166.

¹³¹ Lojze Levstik, Razvoj elektrifikacije... str. 155; Statistika električnih centrala... str. 24, 25.

turbini po 112 KM in 61 KM ter generatorje z 90 kVA in 65 kVA, 400/231 V, vrt. 50 period. Leta 1939 je proizvedla 190.817 kWh, leto dni prej pa za približno 6.000 kWh manj. Večino njene proizvodnje so kupovale KDE.¹³²

Z elektrarno tekstilne tovarne Jugočeška v Kranju so bile KDE povezane od njenega nastanka leta 1929. Elektrarna Jugočeška je imela leta 1933 parno turbino z 90 KM in generator za 1120 kVA, 10 kV, vrt. 50 period. Leta 1931 je proizvedla 3 milijone kWh. Obratovala je predvsem za tovarniške potrebe.¹³³

Povezavo z električno centralo Mayr in drug v Kranju leta 1934 smo že omenili. S posebnim vodom je bila zvezana z vodom KDE pri Rupah.

V začetku leta 1936 so KDE sklenile pogodbo o povezavi in sodelovanju z Andrejem Jakilom, lastnikom premogovnika in TE Krmelj, ki so jo zgradili leta 1907 in povečali 1924. Ob priklopitvi je imela parne stroje s skupno močjo 910 KM in generator s 600 kVA, 3150 V, vrt. 50 period in rezervni generator s 185 kVA, 230 V, vrt. 50 period. Proizvajala je okrog enega milijona kWh letno.¹³⁴

Leta 1937 so se po dolгих pogajanjih KDE le povezale tudi z Majdičevo elektrarno v Kranju, ki je bila po svoji strani z daljnovodom Kranj—Bitnje—Škofja Loka povezana z Elektrarno Škofja Loka in okolica. Majhno elektrarno za potrebe svojega mlina so imeli Majdiči že leta 1892. V letih 1924, 1928 in 1937 so jo povečali. Nazadnje je imela pogonske stroje s skupno močjo 2000 KM in generatorje s skupnim učinkom 3000 kVA (3000 V, vrt. 50 period). Leta 1938 je proizvedla 8,110.550 kWh, naslednje leto pa 7,500.000 kWh. S KDE je bila povezana s približno 4 km dolgim vodom za 20 kV.¹³⁵

KDE so bile povezane še z več drugimi manjšimi elektrarnami. Leta 1934 so se povezale z elektrarno Električne in strojne zadruga r. z. z o. z. v Mengšu. Postavljena je bila leta 1917 in je imela vodno turbino z močjo 53 KM in generator 32 kVA, 2100 V, vrt. 50 period.¹³⁶ Povezane so bile z elektrarno Josipa Ravnikarja v Njivicah pri Radečah, ki je bila zgrajena leta 1931 in je imela vodno turbino z 28 KM in generator 30 kVA, 400/231 V, vrt. 50 period,¹³⁷ dalje z elektrarno Električnega in industrijskega podjetja d. z o. z. v Šempetru v Savinjski dolini, ki so jo postavili leta 1922 in je imela vodno turbino 72 KM in generator 60 kVA, 5250 V, vrt. 50 period.¹³⁸ Z Bonačevo elektrarno v Vidmu pri Krškem so se povezale leta 1939.¹³⁹ Povezane so bile tudi z elektrarno železarne grofa Thurna na Ravnah na Koroškem (zgradili so jo leta 1930 in je imela pogonske stroje s skupno močjo 585 KM in generatorje s skupnim učinkom 396 kVA, leta 1932 je proizvedla 597.000 kWh),¹⁴⁰ z elektrarno državne rudnika v Zabukovci, ki so jo postavili leta 1919 in razširili leta 1926 (leta 1936 je imela stroj z močjo 150 KM in generator z učinkom 360 kVA, 525 V,

¹³² Janez Kos, Elektrifikacija ... str. 383.

¹³³ Janez Kos, Elektrifikacija ... str. 384. Statistika električnih centrala ... str. 64, 65.

¹³⁴ Lojze Levstik, Razvoj elektrifikacije ... str. 162; Statistika električnih centrala ... str. 138, 139; AS, BAN I E, spisa 143/2 (Poslovno poročilo KDE za VIII. redno zasedanje banskega sveta) in 177/2 1937 (poročilo k letnemu zaključku KDE za 22. upravno dobo).

¹³⁵ Janez Kos, Elektrifikacija ... str. 379, 380.

¹³⁶ AS, BAN V/XI, fasc. EC 1933—1938, spis 6928/1 1935; AS, Zbornica za trgovino, industrijo in obrt, fasc. 309/2 (popisna pola El. strojne zadruga v Mengšu za leto 1939); Statistika električnih centrala ... str. 80, 81; Lojze Levstik, Razvoj elektrifikacije ... str. 169.

¹³⁷ Statistika električnih centrala ... str. 110, 111; Lojze Levstik, Razvoj elektrifikacije ... str. 169.

¹³⁸ Statistika električnih centrala ... str. 140, 141; Lojze Levstik, Razvoj elektrifikacije ... str. 178.

¹³⁹ AS, Zbornica za trgovino, industrijo in obrt, fasc. 309/2 (popisnica El. in industrijskega podjetja Šempeter v Savinjski dolini za 1937); AS, BAN V/19, spis 125/1 1939.

¹⁴⁰ Statistika električnih centrala ... str. 46, 47.

vrt. 50 period, od leta 1931 je proizvedla ca. 332.000 kWh),¹⁴¹ z elektrarnami Kranjske industrijske družbe na Jesenicah, s katero je imela pogodbo o garantiranem odvzemu električnega toka, so bile povezane pri Dobravi (skupni učinek njenih elektrarn je znašal leta 1936 13.333 kVA, leta 1930 so proizvedle ca. 15 milijonov kWh).¹⁴² V Beli krajini so bile povezane za potrebe mesta Črnomlja z elektrarno rudnika Kanižarica, po letu 1938 pa so za Črnomelj nabavljale električni tok iz HE Ozalj.¹⁴³ Povezavo lendavskega obrata z elektrarno v Paklenici pa smo že omenili.

KDE so se dolgo trudile za povezavo tudi z največjo elektrarno v banovini, s HE Fala. Pogovori so bili dolgi. Sporazumele so se lahko šele leta 1939, ko je potekla desetletna pogodba med HE Fala in trboveljsko premogokopno družbo o dobavi električnega toka iz trboveljske TE. HE Fala je pozimi potrebovala rezervni tok, ki so ji ga mogle tedaj po sklenitvi pogodbe med KDE in Trboveljsko premogokopno družbo dati le KDE. Podjetji sta se s pogodbo dogovorili, da bodo KDE dobavljale HE Fala električni tok, dogovorili sta se tudi, da si ne bosta delali ovir, če se bo eno ali drugo podjetje odločilo elektrificirati kraje na območju druge. HE Fala je zgradila leta 1918 Schweizerische Elektrizitäts- und Verkehrsgesellschaft v Baslu, da bi z njeno energijo oskrbovala Gradec in Dunaj, vendar se je morala zaradi političnih sprememb po prvi svetovni vojni usmeriti na jug. Pet njenih turbin je imelo moč 44.000 KM, generatorji pa učinek 35.150 kW. Leta 1939 je HE Fala proizvedla 176.586.605 kWh, kar je bila polovica vse proizvodnje električne energije v banovini. KDE so od nje dobivale električni tok za oskrbovanje vojniškega omrežja že od leta 1936. Z njo so bile povezane pri Celju in pozneje še v Trbovljah.¹⁴⁴

Zaradi rastoče porabe električnega toka ter nenehne rasti konsumnega območja in zaradi popolne izrabe obstoječih proizvodnih zmogljivosti KDE in TE Velenje, ki jih ministrstvo za gozdarstvo in rudarstvo zaradi pomanjkanja sredstev ni povečalo, so morale KDE v letih pred drugo svetovno vojno nujno najti nove vire električne energije. Zagotovile so si jih pod zelo ugodnimi pogoji s pogodbo s Trboveljsko premogokopno družbo, podpisano dne 14. maja 1938. Tega leta je družba povečala svojo elektrarno v Trbovljah z novo parno turbino z močjo 17.000 KM in generatorjem 16.000 KM. Z omenjeno pogodbo so si KDE zagotovile za svoje namene vso električno energijo iz elektrarn Trboveljske premogokopne družbe v Trbovljah, Rajhenburgu in Kočevju, ki bi je družba ne potrebovala za svoje namene. KDE so postale edini kupec in prodajalec toka iz teh elektrarn. Cena toka je bila ugodna. S to potezo so si KDE po takratni sodbi zagotovile dovolj električne energije za pet normalnih let elektrifikacijskega razvoja.¹⁴⁵ S sklenitvijo pogodbe, ki

¹⁴¹ Statistika električnih centrala ... str. 162, 163.

¹⁴² AS, BAN V/19, mapa Statistika električnih central (1936); AS, Komisija za upravo kranjske deželne imovine, fasc. 2, spis 704 1921; fasc. 3, zapisniki sej, seja 25/1-1923. Statistika električnih centrala ... str. 52, 53.

¹⁴³ AS, BAN I E, spisa 143/2 1937 (poslovno poročilo KDE za VIII. redno zasedanje banskega sveta), 170/1 1939 (Poročilo k letnemu zaključku KDE za 24. upravno dobo); AS, Banski svet, zapisniki sej, IX. redno zasedanje, seja 1. (spis 13); AJ, Ministrstvo za trgovino Kraljevine Jugoslavije, fasc. 598, spis 9255 1939.

¹⁴⁴ AS, BAN I, spis 15/1 1936 (Poslovno poročilo referata za elektrifikacijo za VII. redno zasedanje banskega sveta); AS, BAN V/19 1941 (Poročilo k letnemu zaključku KDE za 28. upravno dobo); mapa Statistika električnih central (1939); AS, Zbornica za trgovino, industrijo in obrt, fasc. 309/2 (popisnica HE Fala za 1932, 1933, 1939); Statistika električnih centrala ... str. 38, 39.

¹⁴⁵ AS, BAN I E, spis 170/1 1939 (Poročilo k letnemu zaključku KDE za 24. upravno dobo); AS, BAN V/19, spis 125/1 1939; mapa Poročila odseka V/19, spis Poslovno poročilo odseka za elektrifikacijo za XII. redno zasedanje banskega sveta; AS, BAN V/19, mapa Razno, spis Pogodba med TPD in KDE, Povečana elektrarna Trboveljske premogokopne družbe. ETV, letnik 1939, št. 2, str. 45.

ji je nedvomno botrovalo tudi dobro politično prijateljstvo med generalnim navnateljem TPD Skubicem in banom Natlačenom, pa so dobile v roke tudi pomembno karto v igri z velenjsko elektrarno ter utrdile vodilno vlogo v elektrifikaciji dežele. Oddajne zmogljivosti KDE so se po povezavi z vodom za visoko napetost med Trbovljami in transformatorsko postajo v Podlogu, ki so ga dogradili leta 1939, močno povečale. Taka rešitev je bila seveda poceni, dosegljiva brez svojih vlaganj, vsekakor pa veliko primernejša, kot če bi pognali v tek zastarele naprave MEL, kar bi letno stalo okrog pol milijona dinarjev. Leta 1940 so se KDE povezale tudi z drugima elektrarnama Trboveljske premogokopne družbe: s TE Senovo (Rajhenburg), ki je leta 1939 proizvedla 2.417.000 kWh,¹⁴⁶ in TE Kočevje (1.155 kVA, 3150 V, vrt. 50 period), ki je proizvedla istega leta 754.000 kWh.¹⁴⁷

Omenimo naj še povezavo z elektrarno v Mežici.

Preden napravimo zaključke o razvoju elektroenergetskih zmogljivosti KDE, si oglejmo še načrta o novih elektrarnah, ki naj bi jih KDE gradile. O širokopoteznem načrtu graditev elektrarn kranjskega deželnega odbora smo že nekaj povedali. Od njegovih načrtov so uresničili samo HE Završnico, vsi drugi pa so ostali le na papirju, četudi so bili ves čas aktualni, najbolj pa načrti za elektrarni na Savi pri Mostah in Medvodah, ki so ju postavili šele po drugi svetovni vojni. Kranjski deželni odbor je za nove elektrarne izdal že veliko denarja. Za nakup zemljišč in vodnih pravic na Savi je porabil 238.409 kron, za nakup zemljišč in vodnih pravic za nadaljnjo izrabo vodnih sil Završnice 192.315 kron, za projektiranje elektrarn in proizvodbe glede vodnih sil pa 204.964 kron. Skupaj je torej izdal za nameravane elektrarne 635.688 kron, kar je bilo nekaj manj kot četrтина tistega denarja, ki ga je porabil za zgraditev HE Završnice in za pokritje njene obratne glavnice.

Za HE Moste sta naročila načrte pri tvrdki Redlich in Berger na Dunaju že deželni odbor in uprava državnih železnic. Na istem mestu kot KDE je hotela zidati elektrarno tudi Kranjska industrijska družba na Jesenicah. Vendar je upravi državnih železnic uspelo z njo skleniti pogodbo, s katero se je tej nameri odpovedala ter se obvezala, da bo, kadar bodo zmogljivosti njene elektrarne na Radovni izrabljene, kupovala potrebno električno energijo iz HE Završnica, se pravi, od KDE. Graditev elektrarne so strokovnjaki svetovali že v letu 1921, čeprav je bil tisti čas zaradi velike draginje za velikopotezna podjetja neprimeren. Na graditev elektrarne Moste so začeli zopet misliti po ustanovitvi referata za elektrifikacijo pri banovinskem tajništvu, saj so njeno izgraditev postavili celo v tretjo stopnjo elektrifikacijskega načrta. Leta 1930 so pri tvrdki Redlich in Berger na Dunaju končali in modernizirali načrte za HE Moste. Takoj, ko so bili načrti gotovi, so pri radovljiškem okrajnem načelstvu vložili prošnjo za vodopravno obravnavo. Na tej obravnavi se je pojavila kot konkurent tudi Kranjska industrijska družba, ki pa se je morala v skladu s pogodbo, svojčas podpisano z dunajsko upravo državnih železnic, umakniti. Obravnava je bila tako zlahka zaključena v korist KDE (1931) in tudi s pridobitvijo koncesije ni bilo težav. Geološke raziskave tal so pokazale ugodne rezultate. Računali so, da bodo že leta 1931 začeli z deli. Sedeminštirideset metrov visok betonski jez naj bi

¹⁴⁶ AS, BAN VI, spis 31.428 1940; AS, BAN V/19, mapa Statistika električnih central (1939); AS, Javni tožilec Slovenije, fasc. 2, spis ON 845/45-1.

¹⁴⁷ AS, BAN V/XI, fasc. EC 1939-1945, spis 6905/4 1940; AS, BAN VI, spis 30.274 1940; AS, BAN V/19, mapa Statistika električnih central (1939); Lojze Levstik, Razvoj elektrifikacije ... str. 161.

zajemal pet milijonov kubičnih metrov vode. Z njo naj bi izkoriščali 7000 KM, generatorji naj bi imeli učinek 6000 kVA in naj bi letno proizvedli okrog 40 milijonov kWh. Strojnice naj bi bila skupna z završniško. Izračunali so, da bi gradnja elektrarne stala 35 milijonov dinarjev. To je bila velika vsota, ki je v letih gospodarske krize niso mogli zbrati. Misel na HE Moste se je po tistem času pojavila le sporadično in brez prave namere po graditvi. Šele v zadnjih letih pred drugo svetovno vojno, ko je bilo (že od suše konec leta 1936) vse bolj jasno, da za uspešno elektrifikacijo banovine potrebujejo nove proizvodne kapacitete, s katerimi bi bilo mogoče proizvajati dovolj vršne energije in tako enakomerneje obremenjevati preobremenjene velenjske zmogljivosti, so zopet vse resneje mislili na graditev HE Moste.¹⁴⁸ Tako so graditve HE Moste skupaj s HE Medvode, HE Predoslje in HE Mecesnovec vnesli med predloge za javna dela v banovini in državi. Po tem programu javnih del, ki ga je izdelalo leta 1937 Udruženje jugoslovanskih inženirjev in arhitektov — sekcija Ljubljana, naj bi vse štiri elektrarne imele 18.500 kW učinka.¹⁴⁹ Zanje bi potrebovali 92 milijonov dinarjev investicij.

Tudi vodopravne obravnave za HE Medvode kranjski deželni zbor ni utegnil pripeljati do konca. Že v začetku spisa smo povedali, kako je deželni odbor pridobil na Savi od Kranja do Medvod šest mlinov, pridobil pa je poleg njih tudi več zemljišč. Omenili smo tudi, da je na tem delu Save imela svoje interese tvrdka Leykam-Josefsthal ali pozneje Združene papirnice Vevče. Leta 1925 se je pojavilo kot konkurent še mesto Ljubljana, ki je hotelo za svoje potrebe graditi v Medvodah svojo elektrarno. KDE so leta 1934 morale pohiteti z izdelavo načrtov za HE Medvode, če so hotele zavarovati pravice, ki so jih KDE že pridobile v prejšnjih letih. Elektrarna naj bi imela učinek 6500 kW in naj bi letno proizvajala 30 milijonov kWh. Stroški za njeno zgraditev naj bi znašali 25 milijonov dinarjev. KDE je niso gradile, niso pa pustile, da bi jo postavile Združene papirnice Vevče ali mesto Ljubljana. Varovanje njihovih koristi jim je bilo več kot nov vir električne energije v banovini.¹⁵⁰

KDE so prišle v spor z mestom Ljubljano tudi glede graditve elektrarne na Ljublanici, okrog katere se je razpravljalo razburljivo že v kranjskem deželnem zboru. Leta 1930 je bila opravljena vodopravna obravnava. Ob sklenitvi pogodbe o dobavi električne energije za potrebe MEL sta se sprti strani pomirili in pogodili, da bosta HE Ljubljanico gradili skupaj z odborom za osušitev Ljubljanskega barja, kadar bo potrebno. Elektrarne niso nikoli zgradili.¹⁵¹

Dasi je oddaja električnega toka iz omrežja KDE do leta 1929 stalno rastla, v letih gospodarske krize je sicer padla, potem pa zopet skokovito

¹⁴⁸ AS, BAN I, spisa 24/1 in 77/3 1933 (spis 8/10-1930); AS, BAN I E, spisi 15/1 1936 (Poslovno poročilo referenta za elektrifikacijo za VII. redno zasedanje banskega sveta), 143/2 1937, 43/1 1938 (Ruehovo mnenje ločeno); Franc Rueh, Elektrifikacija Dravske banovine. Spominski zbornik Slovenije ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije. Ljubljana 1939, str. 437.; Elektrarna Moste je bila zgrajena po novem načrtu leta 1932. (Savske elektrarne, direkcija Kranj, Hidroelektrarna Moste na Savi pri Zirovnici. Kranj 1932).

¹⁴⁹ Elektrifikacija Kraljevine Jugoslavije v obsegu javnih del. ETV, letnik 1937, št. 9, str. 164, št. 10, 195—197; Program javnih del v Dravski banovini. Sestavilo in izdalo Udruženje jugoslovenskih inženirjev in arhitektov, sekcija Ljubljana. Ljubljana 1937, str. 9—12 (isto tudi v ETV, letnik 1937, št. 4, str. 76—97 in Tehnika in gospodarstvo, letnik III., 1936/1937, št. 7, str. 127—132).

¹⁵⁰ AS, BAN I E, spis 15/1 (Poslovno poročilo referenta za elektrifikacijo za VII. redno zasedanje banskega sveta); AS, BAN I, spisa 77/3 1933, 5070/2 1934; Elektrifikacija Dravske banovine (Iz poročila ing. Rueha na proračunskem zasedanju banskega sveta). ETV, letnik V., št. 1, str. 3; Milan Vidmar, Osnovni elektrifikacijski problemi Jugoslavije. Elektrotehniški zbornik. Ljubljana 1946, str. 11, 12.

¹⁵¹ Obravnave deželnega zbora kranjskega v Ljubljani, zvezek 49, str. 244; AS, BAN I, spisa 77/3 1933 (Poročilo referenta za elektrifikacijo in izrabo vodnih sil), 1709/1 1934; AS, BAN V/XI, fasc. EC 1931—1934, spis 207/1 1934.

naraščala, KDE niso pridobile niti enega kW z zgraditvijo novih elektrarn, temveč samo z nakupi manjših elektrarn, ki pa ji niso bistveno pripomogle k povečanju elektrifikacije dežele. Z nakupi elektrarn, ki so bile tako kot npr. HE Žiri in HE Zagradec pred propadom, so samo reševale obstoječe proizvodne zmogljivosti v banovini. Proizvodnja električnega toka v majhnih elektrarnicah je bila nerentabilna, saj so jih, kot smo videli, KDE ukinjale ali pa so jih imele pripravljene za rezervo. Najpomembnejša pridobitev za oddajne zmogljivosti KDE sta bili povezavi s TE Velenje in TE Trbovlje. Prav ti dve sta ji omogočili širitev njenega elektroenergetskega sistema, saj je samo nakup električnega toka iz TE Velenje ves čas presegal proizvodnjo v lastnih elektrarnah.

KDE v proizvodnji električne energije v banovini niso pomenile veliko. Več so pomenile v povezovanju elektrarn, v distribuciji, torej v graditvi elektroenergetskega sistema na Slovenskem, in največ v elektrifikaciji, o čemer se bomo v nadaljevanju spisa še prepričali.

Investicije za graditev novih proizvodnih zmogljivosti, ki bi mogle bistveno okrepiti proizvodnjo KDE, bi bile visoke. Že investicije za HE Moste in HE Medvode bi dosegle celotne investicije KDE do konca leta 1930. Ker so KDE videle svoje največje poslanstvo v elektrifikaciji dežele in ker jim je z avtoriteto banovinske uprave uspevalo s pogodbami zagotavljati zadostne količine električne energije iz drugih elektrarn, niso hotele prenaprezati investicij še z vlaganjem v graditev elektrarn, dokler ne bi to postalo nujno potrebno.

Omrežje

Meseca maja leta 1913 je deželni odbor zaprosil pristojne oblasti za podelitev stavbnega dovoljenja za prve kilometre omrežja; zaprosil je za daljnovod Završnica—Jesenice z odcepom na Gorje in na Bled, za daljnovod Završnica—Brezje ter za krajevna omrežja v krajih ob navedenih daljnovodih.¹⁵² Do leta 1917 je imelo že 42 krajev v blejski, gorjanski, brezjanski, jeseniški, radovljiški, predtrški, koroškobelski in begunjski občini električen tok. Vojni čas, ko je zelo primanjkovalo petroleja za razsvetljavo in delovne sile, je bil za prvo elektrifikacijsko vneto zelo ugoden. Zaradi pomanjkanja instalacijskega materiala ni bilo mogoče ugoditi vsem zahtevam prebivalstva. Ob začetku obratovanja HE Završnice je bilo priklapljenih v radovljiškem okraju približno 3.000 žarnic, leta 1917 pa že, kot smo spredaj navedli, 10.000 žarnic, kar je dobra podoba hitre elektrifikacije. Do konca vojne so KDE postavile 50 km daljnovodov za napetost 10 kV, 50 km vodov nizke napetosti in 35 transformatorskih postaj.¹⁵³

V prvih poveljnih letih je elektrifikacijska dejavnost skoraj zastala. Leta 1920 so KDE priključile vas Selo in razširile omrežje v Begunjah ter na Bledu.¹⁵⁴ V naslednjih dveh letih so podaljšale daljnovod v dolžini 2,7 km do Ljubnega ter zgradile tam transformatorsko postajo, na svoje stroške pa sta se priklopili na njihovo omrežje tovarna verig v Lescah in Ferjanova žaga na Jesenicah. Več so napravile v Bohinju, kjer so zgradile daljnovod po zgornjem Bohinju, postavile transformatorske postaje v Stari Fužini, Srednji vasi,

¹⁵² AS, Deželna vlada za Kranjsko, konvolut Završnica pri Zirovnici. Vodovodna zadeva in električna centrala, snopič Daljnovodi, spisa 13/5-1913 in 23/6-1913.

¹⁵³ AS, Srežno načelstvo Radovljica, fasc. HE Završnica — načrti (daljnovodi in krajevna omrežja centrale pri Zirovnici, Jesenice—Hrušica, št. 5490 1914).

Ribčevem lazju, Studorju, Češnjici in na Jereki, iz nove transformatorske postaje v Kamnjah pa so elektrificirale Polje, Kamnje, Savico in Brod.¹⁵⁵ Tisti čas so, kot smo že omenili, pripravljale zgraditev daljnovoda z Bleda v Bohinju, nakupili so že tudi del gradiva, potem pa so načrt opustile. Leta 1923 so občine Dovje—Mojstrana, Ovsišje in Naklo prosile za elektrifikacijo, ki jo je tedanja komisija za upravo kranjskega deželnega premoženja odklonila, ker ni računala na rentabilnost naprave.¹⁵⁶ Večjo dejavnost moremo opaziti v letu 1926, ko so končale daljnovod 10 kV od Brezij do Kranja in priključile tovarno Jugočeška. Elektrificirale so Tabor, Britof, Srednjo vas, Spodnjo vas, Žeje, Strahinj, Naklo, Pivko in Gorenjo Savo.¹⁵⁷ V začetku leta 1927 so KDE imele 88 km vodov visoke napetosti in 81 km vodov nizke napetosti ter 50 transformatorskih postaj. V letu 1928 so KDE dogradile 9 km dolg vod visoke napetosti za elektrifikacijo Šentjurja pri Grosupljem. To je bilo tudi vse, kar so postavile v prvem desetletju po prvi svetovni vojni.

Nov, stalno rastoč polet elektrifikacijske dejavnosti KDE se je začel z letom 1929. Izdelali so elektrifikacijski načrt za dravsko banovino, ki ga je potrdilo ministrstvo za trgovino. Načrt je predvideval elektrifikacijo dežele v petih do desetih letih. Za ta namen, so računali, bi potrebovali 82 milijonov dinarjev. Zgraditi bi namreč morali 720 km vodov za visoko napetost (20 kV), 640 km vodov za nizko napetost ter 320 transformatorskih postaj.¹⁵⁸ Do leta 1929 je bil elektrificiran le del Gorenjske, Ljubljana z okolico, del Štajerske in Notranjske ter del Dolenjske v okolici HE Zagradec. Z omenjenim načrtom je bila predvidena povezava elektrarn KDE s TE Velenje, postavitve zbiralne in razdelilne transformatorske postaje v Črnučah, prek katere naj bi tekla prenosni vod od Velenja do Završnice in iz katere naj bi bili razpeljani razdelilni vodi napetosti 20 kV proti Dolenjski, Notranjski in Gorenjski. To je bil ambiciozen načrt, ki so ga KDE skušale realizirati z zagotovitvijo zadostnih količin električnega toka iz TE Velenje, z zbiranjem finančnih sredstev iz banovinskega proračuna, s krediti od finančnih zavodov in zainteresiranih občin in neposrednih uporabnikov.

Leta 1929 so KDE podaljšale daljnovod za napetost 10 kV od Hrušice do Dovjega in Mojstrane, postavile transformatorski postaji v Dovjem in Mojstrani (po 30 kVA) ter razpeljale krajevni omrežji v obeh krajih.¹⁵⁹ Istega leta so dogradile daljnovod za napetost 10 kV od Radovljice do Lancovega, Kamne gorice in Kropo ter transformatorske postaje v Kropi (30 kVA in 100 kVA), Kamni gorici (30 kVA), Lancovem in Lipnici (po 20 kVA) ter napeljale krajevna omrežja v naštetih krajih.¹⁶⁰

Leta 1930 so KDE začele graditi 65,5 km dolg daljnovod za prenos električnega toka napetosti 60 kV od Velenja prek Trojan do Črnuč po izredno težavnem terenu ter graditi veliko transformatorsko postajo v Črnučah. Daljnovod

¹⁵⁴ AS, Komisija za upravo kranjske deželne imovine, fasc. 2, spis 2447 1920.

¹⁵⁵ AS, Komisija za upravo kranjske deželne imovine, fasc. 2, spisa 704 1921, 563 1922; fasc. 3, zapisniki sej, seja 25/12-1921; AS, BAN V/XI, fasc. EC 1929—1930, snopič Daljnovodi KDE, spis 3428 1922.

¹⁵⁶ AS, Komisija za upravo kranjske deželne imovine, fasc. 2, spis 426 1923; fasc. 3, zapisniki sej, seji 18/4-1923 in 23/5-1923.

¹⁵⁷ AS, BAN V/XI, fasc. EC 1929—1930, spisi 1330 1923, 7466 1924, 6790 1926; Franc Rueh, Elektrifikacija ... str. 432.

¹⁵⁸ Elektrifikacija Dravske banovine. ETV, letnik 1932, št. 1, str. 1, 2.

¹⁵⁹ AS, Sresko načelstvo Radovljica, fasc. Završnica, snopič Elektrarna Zirovnica (kolavdacija daljnovoda Hrušica—Mojstrana).

¹⁶⁰ AS, Sresko načelstvo Radovljica, fasc. Završnica, snopič Daljnovod Radovljica—Kropa (kolavdacija daljnovoda).

so dogradili meseca julija 1931. Stal je 12 milijonov dinarjev.¹⁶¹ Transformatorska postaja Črnuče je bila gotova konec leta 1931 (priklopljena pa je bila 6. januarja 1932). Stala je 3 milijone dinarjev. Ob priključitvi MEL na omrežje KDE so jo morali povečati za dva transformatorja (2500 kVA). Leta 1939 je imela postaja dva transformatorja po 2500 kVA za transformiranje od 60 kV na 20 kV ter razdelilno postajo.¹⁶² Mnogi so ob gradnji velenjskega daljnovoda in črnuške transformatorske postaje mislili, da je to preuranjena investicija, a kmalu se je izkazalo, kako potrebna je bila, ker bi brez nje bila smotrna izraba velenjske elektrarne in nadaljnja elektrifikacija dežele nemogoča. Ta vod, ki je bil vod z drugo najvišjo napetostjo na Slovenskem med vojnima (prvi je bil vod za 80 kV od Fale do Laškega), je omogočil prenos energije iz elektrarne v Velenju in pozneje tudi iz TE Trbovlje v bližino Ljubljane, pomembnega potrošniškega središča, od koder jo je bilo mogoče z razdelilnimi vodi za napetosti 20 kV prenašati na Gorenjsko, Notranjsko in Dolenjsko. Po vodu je bilo mogoče prenesti 20 do 25 milijonov kWh. Leta 1934 se je obratna napetost daljnovoda povečala z začasne 35 kV na 60 kV.

Istočasno s črnuško transformatorsko postajo so začeli graditi na drugem koncu velenjskega daljnovoda provizorno transformatorsko postajo v Podlogu. Ta je bila razdelilna in po povezavi z elektrarno Trboveljske, premogokopne družbe tudi vezna transformatorska postaja. Leta 1934, ko je začela obratovati povečana TE Velenje, so jo povečali in postavili dva transformatorja po 800 kVA za potrebe Savinjske doline in celjske industrije. Leta 1936 so jo zopet povečali z novim transformatorjem 2000 kVA, 60/20 kV. Zopet nova povečava postaje je bila potrebna po povezavi s TE Trbovlje.¹⁶³

Leta 1930 so KDE dogradile še 12 km dolg daljnovod za napetost 5 kV od Velenja do Dobrne in transformatorsko postajo v Dobrni ter daljnovod iz Velenja v Topolščico s transformatorskima postajama v Velenju in Topolščici.¹⁶⁴

Na Gorenjskem so leta 1930 elektrificirali Dobro polje pri Brezjah, Zaloše pri Podnartu, Rupo, Primskovo, Gorenje, Kokrico, Mlako, Ilovko, Bobovk, Srakovlje, Tatinec, Britof, Predoslje, Orehovlje, Suho, Milje, Visoko, Olševk in Hotemaže. Ti kraji so dobivali tok po novozgrajenem, 15 km dolgem daljnovodu za 20 kV od Naklega do Viševka z odcepom na Kokrico in Bobovk. V novo elektrificiranih krajih so postavili sedem transformatorskih postaj na Primskovem, Bobovku, Kokrici, Britofu, Miljah, Tupaličah in Olševku. Iz njih so zgradili 15 km krajevnih omrežij. V Predoslju in Britofu so KDE prevzele in preuredile staro krajevno omrežje, ki se je napajalo iz elektrarne tovarne lanenega olja Zabret et Comp. v Britofu. Elektrarna Mayr in drug je brezuspešno protestirala proti elektrifikaciji Primskovega in Klanca po KDE; sodila je, da je njen interes resno prizadet.¹⁶⁵ Na Bledu so KDE dogradile transformatorsko postajo 20 kVA predvsem za potrebe tovarne čipk Ingo

¹⁶¹ AS, BAN I, spis 77/3 1933 (Elektrifikacija Drav. banovine). Vod je nosilo 117 železnih in 339 lesenih drogov, za vod sam pa so porabili 16 vagonov bakra.

¹⁶² AS, BAN VI, spisa 9391 1931, 1142/3 1932; AS, BAN V/XI, fasc. EC 1931—1934, spis 4165/1 1931; AS, BAN I, spisa 77/3 1933 (Elektrifikacija Drav. banovine), 5070/2 1934; AS, BAN V/19, spis 372/1 1939; Elektrifikacija Dravske banovine. ETV, letnik II., 1932, št. 1, str. 1, 2; letnik V., 1933, št. 1, str. 1.

¹⁶³ AS, BAN VI, spisa 1142/2 1932, 7079/2 1935; AS, BAN V/XI, fasc. EC 1935—1938, spis 2028/3 1935; AS, BAN I, spisa 77/3 1933 (Elektrifikacija Drav. banovine), 5070/2 1934; AS, BAN I E, spisa 15/1 1936 (Poročilo k letnemu zaključku KDE za 20. upravno dobo), 143/2 1922 (Poslovno poročilo KDE za VIII. redno zasedanje banskega sveta); AS, BAN V/19, spisa 123/1 in 372/1 1939; Elektrifikacija Dravske banovine, ETV, letnik V., 1935, št. 1, str. 3.

¹⁶⁴ AS, BAN V/XI, fasc. EC 1931—1934, spisa 3759/1, 2 1930, 1106/3 1931; AS, BAN I, spisa 2419/1 1930, 5686 1932; AS, BAN VI, spis 6015 1931.

¹⁶⁵ AS, BAN VI, spis 19.774 1930; AS, BAN V/XI, fasc. EC 1931—1934, spis 3145 1932.

Khomberg in zgradile odcep do Mlinega in tamkajšnje transformatorsko postajo.¹⁶⁶ Na svoje omrežje so priključile jeseniški kolodvor, s čimer so v neki meri pokrile izpad odvzema električnega toka v tovarni Jugočeška.¹⁶⁷

Kljub temu, da so se leta 1931 že kazale prve posledice velike gospodarske krize, so se kraji na Dolenjskem od Grosupljega do Trebnjega in Novega mesta ter kraji v Mirenski dolini zelo zanimali za elektrifikacijo. Zanj so prosili tudi v Velikih Laščah, Kočevju in v Posavju. KDE so menile, da bi bilo mogoče elektrifikacijo Dolenjske pospešiti, če bi se Novo mesto hotelo priključiti na njihovo omrežje.¹⁶⁸ S tem so seveda pritiskale na novomeško občino, ki je dobivala električni tok iz HE Luknja (dogradili so jo leta 1923), da bi se priklopila na njeno omrežje. Podobno zanimanje kot dolenjski kraji so kazali tudi kraji severno od Velenja proti Slovenj Gradcu in Dravogradu in v gornji Savinjski dolini.¹⁶⁹

Leta 1931 so KDE začele elektrificirati kraje med Kranjem, Trzinom in Kamnikom.¹⁷⁰ Poleg tega so na Gorenjskem elektrificirale Sv. Križ in Planino nad Jesenicami, Hraše pri Kranju ter preuredile omrežje na Bledu.¹⁷¹ Od črnuške transformatorske postaje do ljubljanskih kolodvorov so na osnovi pogodbe z državnimi železnicami napeljale 6,6 km dolg kablovod za napetost 20 kV.¹⁷² Dogradile so vod za 20 kV do Domžal, priključile Domžale in Vir in priklopile radijsko oddajno postajo pri Domžalah.¹⁷³ Okoli vprašanja, kdo bo elektrificiral občino Črnuče, sta se MEL in KDE skoraj sporekle. Občina je poleti 1930 sklenila z MEL pogodbo o elektrifikaciji, nato pa je elektrifikacijo dovolila le KDE, kateri je edini dovolila z električnimi vodi križati občinske ceste.¹⁷⁴

Večja dela so tega leta KDE opravile še na Štajerskem, kjer so prevzele in preuredile krajevni omrežji v Velenju in Šoštanju, prevzele naprave v Žalcu in Šentrupertu v Savinjski dolini ter napeljale daljnovod iz transformatorske postaje Podlog v Zalec. Po njem so dobavljale električni tok obstoječemu omrežju v Žalcu, Šentpetru, Gotovljah in umobolnici v Novem Celju, kjer so zgradile tudi transformatorsko postajo.¹⁷⁵

Na območju zagraške elektrarne so KDE leta 1931 elektrificirale Pece, Bičje in Prigorico.¹⁷⁶

Leta 1932 so KDE gradile le na Gorenjskem. Končale so 45 km dolg daljnovod za napetost 20 kV Trzin—Moste—Križ—Komenda—Lahovče—Zalog—Vodice—Bukovica—Skaručna—Zapoge—Smlednik—Moše—Trboje—Hrastje—Voklo ter daljnovod od Domžal do Jarš. Postavile so 19 transformatorskih postaj in zgradile 87 km krajevnih omrežij v občinah in vaseh: Trzin, Depala vas, Loka, Mengeš (vas Topolje), Moste (vasi Moste, Žeje), Suhadole, Podgorje, Križ (tudi vas Gora), Kaplja vas (vasi Kaplja vas, Komenda, Potok), Mlaka (vasi Mlaka, Gmajnica, Podboršt), Klanec (vasi Klanec in Komenska Dobrava),

¹⁶⁶ AS, BAN VI, spisa 10.263 in 16.163 1930.

¹⁶⁷ AS, BAN I, spis 5686/1 1932.

¹⁶⁸ AS, BAN I, spisa 4873/1 1932, 77/3 1933 (Elektrifikacija Drav. banovine); AS, Banski svet, zapisniki sej, I. redno zasedanje, seja 7. 28/1-1931; II. redno zasedanje, seja 1. 8/2-1932 in 17/2-1932.

¹⁶⁹ AS, BAN I, spis 4826/1, 2 1931.

¹⁷⁰ AS, BAN I, spis 77/3 1933.

¹⁷¹ AS, BAN I, spis 77/3 1933 (Elektrifikacija Drav. banovine).

¹⁷² AS, BAN VI, spis 15.353 1931; AS, BAN V/XI, fasc. EC 1931—1934, spis 3891/2, 3 1931; Elektrifikacija Dravske banovine. ETV, letnik II., 1932, št. 1, str. 1, 2.

¹⁷³ AS, BAN I, spis 77/3 1933 (Elektrifikacija Drav. banovine); AS, BAN V/XI, fasc. EC 1931—1934, spis 4305 1931; AS, BAN VI, spis 14.246 1933.

¹⁷⁴ AS, BAN VII, spisa 16.348 1930, 1142/2 1932.

¹⁷⁵ AS, BAN I, spis 77/3 1933 (Elektrifikacija Drav. banovine); AS, BAN VI, spisi 11, 42/2, 11.084 1932.

¹⁷⁶ AS, BAN I, spis 77/3 1933 (Elektrifikacija Drav. banovine).

Nasovče (vasi Nasovče, Breg), Lahovče, kjer so priklopile omrežje zadružne elektrarne, Zalog (vasi Zalog, Glinje, Gerk, Dobrava), Vodice (vasi Vodice, Lokarji, Pustince, Repnje, Dobruša, Bukovica, Polje, Koseze, Kot, Potok, Šinkov Turn, Sela, Vešča, Vojsko, Utik, Skaručna, Povodje, Golo), Smlednik (vasi Smlednik, Valburga, Hraše, Zapoge, Torovo, Dobrnice, Trboje, Žerjavka, Moše, Dragočajna), Mavčiče (vasi Mavčiče, Praše, Breg, Podreča, Jama), Hrastje (vasi Hrastje, Prebačevo) in Voglje (vasi Voglje, Voklo, Tičar).¹⁷⁷ Gradnjo so nadaljevali do srede leta 1933. Dalje so leta 1932 postavile na Polici pri Naklem zvezno transformatorsko postajo (500 kVA, 10/20 kV) za zvezo vodov med HE Završnico in postajo v Črnučah. Sredi leta so zgradile daljnovod visoke napetosti med Visokim in Zalogom, ki je postal del vezi med HE Završnica in črnuško transformatorsko postajo.¹⁷⁸

V letih 1931 in 1932 so KDE povečale svoje naprave za 78 km daljnovodov visoke napetosti, za 116 km krajevnih omrežij in za 28 transformatorskih postaj. V tem razdobju so elektrificirale 87 krajev v 25 občinah. Konec leta 1932 so KDE imele približno 750 km vodov (od tega približno 300 km vodov za visoko napetost in 250 km za nizko napetost) ter 151 transformatorskih postaj. Na njihovo omrežje je bilo priključenih skoraj 9.000 konsumentov v 277 krajih v 75 občinah. S tokom so napajale približno 45.000 žarnic, 500 motorjev za poljedelske stroje in 500 motorjev za industrijske stroje ter približno 1.500 raznih aparatov.¹⁷⁹

Čeprav je gospodarska kriza ovirala napredovanje elektrifikacije in je zanj zelo primanjkovalo denarja, je vendarle napredovala. V letu 1933 so opravili več pripravljalnih del in izdelali tudi več načrtov za posamezne vode in omrežja. Tako so trasirali progo Novo mesto—Krško—Brežice in Trebnje—Sevnica ter pripravili načrte za daljnovode Mojstrana—Rateče, Črnuče—Vrhniko, Žalec—Celje—Rogaška Slatina—Rogatec in za daljnovod Domžale—Moravče—Litija.¹⁸⁰ Glavna elektrifikacijska dejavnost je bila do leta 1933 še vedno usmerjena na Gorenjsko, saj so KDE imele na Gorenjskem kar 224 km daljnovodov za visoko napetost, 270 km vodov nizke napetosti in 111 transformatorskih postaj¹⁸¹, kar je bilo dve tretjini vodov in malo več kot polovica transformatorskih postaj. Po letu 1933 pa opazamo preusmeritev KDE zlasti na Dolenjsko in Štajersko.

Leta 1933 so KDE dogradile na Gorenjskem 3,6 km dolg vod za napetost 20 kV od Stude do Podgorice s transformatorsko postajo v Podgorici ter elektrificirale Podgorico, Ihan, Dragomelj, Malo Loko, Šentjakob, Sotesko, Pečnik, Pšato in deloma Bišče, za kar so napeljale 10,6 km krajevnih omrežij.¹⁸² V Kranju so s 700 m dolgim kablom priključile tovarno Tekstilindus. Na kolo-dvoru v Šiški pa so sezidale transformatorsko postajo.¹⁸³

Največ so tega leta napravile na Notranjskem. Zgradile so vod za napetost 20 kV od Vrhniko mimo Logatca, prek Rakeka do Cerknice v dolžini 32 km. Na Vrhniko so pri Lenarčičevi opekarni postavile zvezno transformatorsko

¹⁷⁷ AS, BAN V/XI, fasc. EC 1931—1934, spisa 3144 1932, 405/1 1933; AS, BAN VI, spis 14.246 1932; AS, BAN I, spisa 4873/1 1932, 77/5 1933 (Elektrifikacija Drav. banovine).

¹⁷⁸ AS, BAN VI, spisa 7294 1932, 14.246 1933; AS, BAN I E, spis 5620/2 1933; AS, Banski svet, zapisniki sej, III. redno zasedanje, seja 2. 16/2-1933; AS, BAN V/XI, fasc. EC 1931—1932, spis 1504 1932.

¹⁷⁹ AS, Banski svet, zapisniki sej, II. redno zasedanje, seja 9. 18/2-1932.

¹⁸⁰ AS, BAN I, spis 1709/1 1934.

¹⁸¹ AS, Banski svet, zapisniki sej, V. redno zasedanje, (fasc. Poročila), spis Poročilo referata za elektrifikacijo.

¹⁸² AS, BAN I, spisa 77/3 1933, 1709/1 1934; AS, BAN VI, spisa 29.120 1933, 8237/3 1934; AS, BAN V/XI, fasc. EC 1931—1934, spisa 399/1 1933, 2147/3 1934.

¹⁸³ AS, BAN I, spis 1709/1 1934; Franc Rueh, Elektrifikacija ... str. 437.

postajo, ki je povezovala novi daljnovod z daljnovodom za 10 kV iz HE Žiri, kasneje pa še z vodom za 20 kV iz Črnuč. Na notranjski daljnovod so se priključili obstoječi omrežji v Gorenjem in Dolenjem Logatcu, Ivanjem selu, Uncu, Rakeku ter še obstoječe omrežje v Cerknici (11. novembra 1933), ki so ga KDE prevzele skupaj s tamkajšnjo zadružno elektrarnico. Priključile pa so še kretnice na železniški postaji na Rakeku in vodovod na Podskrajniku. Transformatorske postaje so postavili v Dolenjem Logatcu (50 kVA), Gorenjem Logatcu (30 kVA), Ivanjem selu (20 kVA) in Cerknici (30 kVA). Z notranjskim daljnovodom se je precej izboljšala izraba HE Žiri.¹⁸⁴

Leta 1934 se je elektrifikacijska dejavnost KDE zelo razbohotila, čeprav je velika gospodarska kriza še vedno kazala zobe. Največ so tega leta napravile na Dolenjskem. Že meseca novembra prejšnjega leta so začele graditi in v zgodnji pomladi tudi dogradile daljnovod za napetost 20 kV iz Črnuč do Grosupelj. Ta 21 km dolgi daljnovod se je končal v novo zgrajeni transformatorski postaji, ki je imela dva transformatorja 100 kVA 20/5 kV za zvezo s HE Zagradec in 20 kV za 20000/380/220 V za lokalno omrežje. Iz nje je bil napeljan 600 m dolg vod za 5 kV, s katerim so jo povezali z omrežjem HE Zagradec.¹⁸⁵ Dalje so v letu 1934 dogradile 52,5 km dolg vod za napetost 20 kV iz Grosupelj do Kočevja in tako z dveletno zamudo (po pogodbi bi ga morale že oktobra 1932) končno elektrificirale Kočevje. Od kočevskega daljnovo-da so napravile odcep za Ribnico in Sodražico. Transformatorske postaje so sezidali v Kočevju, Ribnici, Velikih Laščah, Sodražici in Jurjevici. V Kočevju so preuredile staro omrežje, v Velikih Laščah pa so KDE prevzele elektrarno in omrežje. Klunova elektrarna v Ribnici je prenehala obratovati, njeno omrežje pa so priključili na KDE in ga preuredili. Skupna dolžina krajevnih omrežij na kočevskem daljnovodu je znašala 29 km.¹⁸⁶

Na Notranjskem so KDE napravile 2,3 km dolg odcep za napetost 20 kV od notranjskega daljnovo-da pri Ivanjem selu za Planino, postavile so transformatorsko postajo Planina (30 kVA) in napeljale krajevno omrežje v dolžini 4 km.¹⁸⁷ Graditi pa so začele tudi daljnovod med Črnučami in Vrhniko.¹⁸⁸

V Savinjski dolini so KDE leta 1934 dogradile še 4 km dolg vod visoke napetosti 20 kV med Podlogom in Polzelu ter priključile Ločico, Breg, Novi klošter, Zaloše, Orehovo vas, del Polzele s Podvinom, kmalu za temi pa še druge vasi občine Polzela in vasi braslovške občine Parižlje, Polče in Topole. Tako so na polzelski vod priključile 12,5 km krajevnega omrežja in dve transformatorski postaji Polzela (50 kVA) in Grušovlje (30 kVA). Poleg tega pa so prevzele in preuredile omrežje v Polzeli.¹⁸⁹ Z malo več kot 1 km dolgim odcepom za napetost 20 kV od daljnovo-da Žalec—Zabukovica so priključili na omrežje KDE tovarno keramičnih izdelkov v Libojah, kjer so zgradili tudi transformatorsko postajo.¹⁹⁰ Začele pa so tudi z gradnjo 4 km dolgega po-

¹⁸⁴ AS, BAN VI, spisa 11.111 1932, 4219 1933; AS, BAN V/XI, fasc. EC 1931—1934, spisa z dne 28/2-1933, 5456/3 1934; AS, BAN I, spisa 77/3 1933, 1709/1 1934.

¹⁸⁵ AS, BAN V/XI, fasc. EC 1931—1934, spis 2788/2 1934; AS, BAN VI, spisa 17.390 1933, 17.005 1935; Korak dalje v elektrifikaciji Dravske banovine. ETV, letnik IV., 1934, št. 12, str. 225.

¹⁸⁶ AS, BAN VI, spis 10.527 1934; AS, BAN I, spis 5070/2 1934; AS, BAN I E, spis 15/1 1936 (Poročilo k letnemu zaključku KDE za 20. upravno dobo); AS, BAN V/XI, fasc. EC 1931—1934, spis 2788/2 1934; AJ, Ministrstvo za gradnje Kraljevine Jugoslavije, fasc. 1094, spis 36.947.

¹⁸⁷ AS, BAN I, spis 5070/2 1934; AS, BAN VI, spis 28.065/2 1935; AS, BAN V/XI, fasc. EC 1935—1938, spis 8007/2 1935.

¹⁸⁸ AS, BAN I, spis 5070/2 1934; AS, BAN V/XI, fasc. EC 1931—1934, spis 5456/3 1934; AS, BAN VI, spis 19.090/2 1934.

¹⁸⁹ AS, BAN I, spis 5070/2 1934; AS, BAN V/XI, fasc. EC 1931—1934, spis 5202/3 1934; fasc. EC 1935—1938, spis 2028/3 1935; AS, BAN VI, spis 7079/2 1935.

¹⁹⁰ AS, BAN V/XI, fasc. EC 1935—1938, spis 8141/2 1937; AS, BAN VI, spisa 20.668 1934, 9151/2 1938; Elektrifikacija Dravske banovine. ETV, letnik V., 1935, št. 1, str. 2.

daljška polzelskega daljnovoda za napetost 20 kV do Braslovč in Žovneka, ki naj bi služil za elektrifikacijo Braslovč, Žovneka in krajev v Savinjski dolini proti Vranskemu. Dogradile so ga skupaj s transformatorsko postajo v Braslovčah (30 kVA) do začetka leta 1935. Od Žalca proti Celju so gradili vod za napetost 20 kV za priključek celjske cinkarne, v podaljšku pa bi mogel vod služiti za elektrifikacijo šmarskega okraja in Rogaške Slatine.¹⁹¹

Na Gorenjskem so KDE zgradile 18 km dolg vod za napetost 10 kV od Dovjega prek Kranjske gore do Rateč ter transformatorske postaje Kranjska gora (50 kVA), Gozd (20 kVA) ter Rateče (30 kVA) s krajevnimi omrežji (skupaj 8,5 km).¹⁹² V Domžalah so s 600 m dolgim vodom priklopile tovarno Medič-Zankl,¹⁹³ v Mengšu pa novo transformatorsko postajo tamkajšnje obrtne in strojne zadruge.¹⁹⁴ V Črnučah so zaradi priključka Ljubljane na omrežje KDE povečali transformatorsko postajo z dvema transformatorjema. Položili so 7 km dolg kablovod za napetost 10 kV od Črnuč do Mestne elektrarne Ljubljana. Tok je po njem poizkusno stekel pred koncem leta, redno pa je bil priključen 8. januarja 1935.¹⁹⁵ Od daljnovoda Črnuče—Grosuplje so gradili odcep s transformatorsko postajo v Dobrunjah (30 kVA) za elektrifikacijo krajev med Bizovikom in Sostrim.¹⁹⁶ V Dobrovi so prevzeli skupaj z elektrarno tudi 22 km omrežja ter 9 transformatorskih postaj.¹⁹⁷ Tega leta se je povezala s KDE tudi elektrarna Mayr s priključkom na Primskovem.

Za boljše obratovanje sistema med Ljubljano in Črnučami ter Velenjem so napeljali lasten telefonski vod.¹⁹⁸

Naslednje leto so KDE zaključile dela, ki so jih začele prejšnje leto. Tako so dogradile 22,5 km dolg daljnovod za napetost 20 kV med Črnučami in Vrhniko¹⁹⁹ in nanj priklopile električno omrežje nekdanje strojne zadruge v Dobrovi, kjer so postavile dve transformatorski postaji in 2,5 km voda za napetost 20 kV, 4 km krajevnega omrežja ter predelale 7 km vodov nizke napetosti in odstranile vode za napetost 3 kV in 8 transformatorskih postaj na drogovi.²⁰⁰ Z vrhniškim daljnovodom se je možnost za racionalnejšo izrabo HE Žiri še povečala. Od Kalca do Hotedršice so napeljali 5 km dolg vod za napetost 20 kV, postavile v Hotedršici transformatorsko postajo (30 kVA) in 3 km krajevnega omrežja.²⁰¹ Iz transformatorske postaje Dobrunje so napeljale krajevna omrežja za Bizovik, Dobrunje, Zadvor, Zavogel, Sostro in Češnjice v skupni dolžini 13,5 km.²⁰²

Na Dolenjskem so iz transformatorske postaje Jurjevica elektrificirali vasi Jurjevica, Dane, Bukovica, Sajevec, Ravni dol, Nova Štifta, Lipovšica, Gornja vas, Breg, Dolenji Lazi, Breže, Sušje, Zlebič, Slatnik, Zapotok, Vinice

¹⁹¹ AS, BAN I, spis 5070/2 1934; AS, BAN VI, spis 7079/2 1935.

¹⁹² AS, BAN V/XI, fasc. EC 1931—1934, spisi 1248 1933, 4084/2 in 4943/3 1934; AS, BAN VI, spisa 16.339 1933, 18.039/2 1934.

¹⁹³ AS, BAN I, spis 5070/2 1934.

¹⁹⁴ AS, BAN V/XI, fasc. EC 1935—1938, spis 6928/1 1935.

¹⁹⁵ AS, BAN I, spis 5070/2 1934; AS, BAN V/XI, fasc. EC 1931—1934, spis 5005/2 1934; fasc. EC 1935—1938, spisi 2093/2 1935; AS, BAN VI, spis 7328/2 1935.

¹⁹⁶ AS, BAN I, spisi 5070/2 1934; AS, BAN V/XI, fasc. EC 1931—1934, spis 4220/2 1933; AS, BAN VI, spis 17.390 1933.

¹⁹⁷ Elektrifikacija Dravske banovine. ETV, letnik V., 1935, št. 1, str. 2.

¹⁹⁸ AS, BAN I, spis 5070/2 1934; AS, BAN V/19, mapa Poročila odseka V/19 (Poslovno poročilo odseka za elektrifikacijo za XII. redno zasedanje banskega sveta).

¹⁹⁹ AS, BAN I, spis 15/1 1936 (poslovno poročilo referenta za elektrifikacijo za VII. redno zasedanje banskega sveta); AS, BAN V/XI, fasc. EC 1935—1938, spis 929/1 1937; AS, BAN VI, spisa 19.904/2 1934, 2198 1937.

²⁰⁰ AS, BAN I E, spis 15/1 1936; AS, BAN V/XI, fasc. 1931—1934, spis 5456/3 1934.

²⁰¹ AS, BAN I E, spis 15/1 1936; AS, BAN VI, spisa 28.065/2 1935, 2198 1937.

²⁰² AS, BAN I E, spis 15/1 1936 (Poslovno poročilo referenta za elektrifikacijo za VII. redno zasedanje banskega sveta); AS, BAN VI, 17.390 1933.

in Kot ter v ta namen napeljali 13,6 km omrežja.²⁰³ V dobropoljski občini so postavili transformatorsko postajo in elektrificirali Videm, Zdensko vas, Podgorico, Cesto in zato postavili 7,5 km omrežja.²⁰⁴ S 4 km dolgim vodom so napeljali električni tok tudi na Polževo.²⁰⁵ Z dvokilometrskim vodom za napetost 5 kV od Meščevega pri Ivančni gorici do Stične so napeljali električni tok do nove transformatorske postaje v Stični in iz nje krajevno omrežje za vas in okolico, ki jima je dotedaj dajala električni tok samostanska elektrarna.²⁰⁶

Pomembna dela so bila leta 1935 opravljena v Savinjski dolini, kjer so na že obstoječih vodih prešli z obratne napetosti 5 kV na 20 kV.²⁰⁷ Z 22 km dolgim krajevnim omrežjem so elektrificirali preostale kraje polzelske občine in ga s 3 km končale v vaseh Parižlje, Poljče in Topola v braslovški občini. Končali so tudi 4 km dolg vod med Polzelo in Braslovčami, postavili transformatorsko postajo v Braslovčah in priključili s 700 m dolgim vodom grad Žovnek. Postavili so 3 km, preuredili pa 1 km dolg vod za napetost 20 kV med Žalcem in Zabukovico. V Žalcu so preuredili transformatorsko postajo, enako v Novem Celju, Zabukovici in Libojah. Dokončali so zvezo z 10 km dolgim vodom za napetost 20 kV med Žalcem in činkarno v Celju.²⁰⁸ Zgradili so 4 km dolg vod za napetost 20 kV od Celja do Ljubečne za priključek krajev Ljubečna, Trnovlje, Leskovec, Začret in Žepina. Za elektrifikacijo naštetih krajev so zgradili še transformatorski postaji v Ljubečni in Trnovljah ter 11 km krajevnega omrežja. S podaljškom daljnovoda iz Ljubečne naj bi kasneje elektrificirali kraje proti Rogatecu, Šmarju in po dolini Sotle do Brežic.²⁰⁹ Na celjskem območju so KDE trčile ob interese HE Fala. Jeseni 1935 se je posrečilo banovini skleniti z mestom Celjem pogodbo o dobavi električnega toka iz omrežja KDE za naslednjih 70 let. Ker je Fala nameravala elektrificirati nekatera celjska podjetja mimo celjske mestne elektrarne, je ban mestu obljubil, da falskim daljnovodom ne bo pustil križati banovinskih cest in da jim bo tako zaprl pot v mesto.²¹⁰ Ta obljuba kaže, da banovinska uprava ni izbirala ravno lojalnih potez, kadar je šlo za koristi njenega podjetja. S priključitvijo Celja so si KDE hotele pridobiti novega velikega konsumenta, ki bi bil dobrodošel zalogaj tudi HE Fali.

Leta 1935 so KDE segle še po enem kraju, ki je gravitiral na falsko omrežje. V Dolnji Lendavi so pridobile, kot smo že omenili, v svojo posest elektrarno in 5 km krajevnega omrežja tamkajšnje električne družbe. Ker so KDE lendavsko elektrarno ustavile, so za potrebe kraja napeljale vod 3 kV iz TE Paklenice na Hrvaškem.²¹¹

²⁰³ AS, BAN I E, 15/1 1936 (Poslovno poročilo referenta za elektrifikacijo za VII. redno zasedanje banskega sveta).

²⁰⁴ AS, BAN I E, spis 15/1 1936 (Poslovno poročilo referenta za elektrifikacijo za VII. redno zasedanje banskega sveta); AS, BAN V/XI, fasc. EC 1935—1938, spis 5195/2 1935; AS, BAN VI, spis 17.005 1935.

²⁰⁵ AS, BAN I E, spis 15/1 1936 (Poslovno poročilo referenta za elektrifikacijo za VII. redno zasedanje banskega sveta); AS, BAN VI, spis 4842/1 1936.

²⁰⁶ AS, BAN I E, spis 15/1 1936 (Poslovno poročilo referenta za elektrifikacijo za VII. redno zasedanje banskega sveta); AS, BAN V/XI, fasc. EC 1936—1938, spisa 7906/2 1935, 8257/1 1937; AS, BAN VI, spis 23.639/2 1937.

²⁰⁷ AS, BAN I E, 15/2 1936.

²⁰⁸ AS, BAN I E, spis 15/1 1936 (Poslovno poročilo referenta za elektrifikacijo za VII. redno zasedanje banskega sveta); AS, BAN V/XI, fasc. EC 1935—1938, spis 2762/2 1935; AS, BAN VI, spis 8980 1935.

²⁰⁹ AS, BAN I E, spisi 15/1 1936 (Poslovno poročilo referenta za elektrifikacijo za VII. redno zasedanje banskega sveta); AS, BAN V/XI, fasc. EC 1931—1934, spis 5969/3 1931; AS, BAN VI, spis 25.614/2 1935.

²¹⁰ AS, BAN I E, spis 15/1 1936 (Poslovno poročilo referenta za elektrifikacijo za VII. redno zasedanje banskega sveta); AS, BAN V/XI, fasc. EC 1935—1938, spis 8482 1935.

²¹¹ AS, BAN I E, spisa 15/1, 2 1936; AS, BAN V/XI, fasc. EC 1935—1938, spis 5380/1 1936.

Na Gornjskem so KDE začele in leta 1936 dogradile 24 km dolg zvezni vod za napetost 20 kV od HE Završnica do transformatorske postaje Police pri Naklem, ki je bil potreben za boljšo izrabo vršne energije završniške elektrarne ter za povečanje obratne gotovosti. V ta namen so v Žirovnici zgradile tudi novo transformatorsko postajo za transformacijo toka z 10 na 20 kV.²¹² Dalje so na Gorenjskem elektrificirale vasi Breg, Praše, Mavčiče, Jamo in Podrečo in v njih postavile 7,3 km krajevnega omrežja in tri transformatorske postaje.²¹³ Na omrežju žirovske elektrarne so predelali 2,5 km voda za napetost 10 kV.²¹⁴

Po generalnem elektrifikacijskem načrtu, ki so ga izdelali leta 1935, bi za gorenjske vode (Bled—Bohinj, tuhinjski daljnovod, poljanski daljnovod in za vode po kamniškem okraju ter za Horjul) potrebovali 5 milijonov dinarjev investicij, za daljnovod od Grosuplja do Vrhnike in za elektrifikacijo Bloške planote 5.275.000 dinarjev, za daljnovode na Dolenjskem (Grosuplje—Trebnje—Sevnica; Radeče, Trebnje—Novo mesto—Krško—Brežice, za Belo krajino, za litijski okraj in Suho krajino) bi potrebovali približno 21 milijonov dinarjev, za kraje v Savinjski dolini, Mislinjski in Mežiški dolini ter za elektrifikacijo šmarskega in brežiškega, mariborskega, ljutomerskega okraja, za elektrifikacijo Podravja in Prekmurja pa še 45 milijonov dinarjev. Računali so, da bi bilo treba zgraditi 1.035 km daljnovodov in 225 transformatorskih postaj. Od vsote 76 milijonov dinarjev, ki bi jih potrebovali za gradnjo omrežij, bi odpadlo na del, ki naj bi ga elektrificirale KDE, 36 milijonov dinarjev.²¹⁵

V letu 1936, ko je gospodarska kriza že popustila, pa so začele naraščati cene električnega materiala, zlasti bakra. Najpomembnejše delo so v letu 1936 opravile KDE na Dolenjskem, kjer so občine najele pri Pokojninskem zavodu za nameščence v Ljubljani 7 milijonov dinarjev posojila.²¹⁶ Prizadevanja za elektrifikacijo Dolenjske so bila stara že pet let, uresničiti pa jih je bilo mogoče šele z omenjenim posojilom. V letu 1936 so občine porabile 5 milijonov dinarjev tega posojila za napeljavo daljnovo da za napetost 20 kV od Grosuplja prek Trebnjega do Sevnice in Radeč ter Krškega z odcepi za Malo Loko, Šent Rupert in Mokronog. Daljnovod je bil dolg 90,7 km in ob njem so sezidali 11 transformatorskih postaj in to v Mali Loki, Trebnjem, Ponikvah, Mirni, Šent Rupertu, Mokronogu, Šentjanžu, Hotemežu, Boštanju in Krškem. V Krmelju so postavili tudi zvezno transformatorsko postajo (160 kVA, 20/3 kV) za zvezo s TE Jakilovega rudnika v Krmelju. Od te elektrarne so do šentjanške transformatorske postaje napeljali skoraj 3 km dolg vod za 3 kV. Iz krmeljske transformatorske postaje so napeljali vod za elektrifikacijo Tržišča in njegove okolice. Že v začetku leta 1936 so KDE sklenile z Jakilom pogodbo o dobavi toka iz njegove elektrarne, kar je KDE omogočilo priklopitev Sevnice pred napeljavo daljnovo da iz Grosupljega. V Sevnici so namreč KDE prevzele tamkajšnje omrežje s transformatorsko postajo, ki so jo preuredile. Poleg 6,5 km

²¹² AS, BAN I E, spis 143/2 1937 (Poslovno poročilo KDE za VIII. redno zasedanje banskega sveta); AS, BAN V/XI, fasc. EC 1935—1938, spis 6071/1 1937; AS, BAN VI, spisa 23.466/2 1935, 12.905/3; Elektrifikacija Dravske banovine. ETV, letnik V., 1935, št. 1, str. 3.

²¹³ AS, BAN I E, spis 15/1 1936 (Poslovno poročilo referenta za elektrifikacijo za VII. redno zasedanje banskega sveta); AS, BAN V/XI, fasc. EC 1935—1938, spis 2737 1936; AS, BAN VI, spis 2555/1 1935.

²¹⁴ AS, BAN I E, spis 15/1 1936 (Poslovno poročilo referenta za elektrifikacijo za VII. redno zasedanje banskega sveta).

²¹⁵ AS, BAN I E, spis 15/1 1936; AS, BAN V/XI, fasc. EC 1939—1945, spis Elektrifikacija Dravskega in Ptujkega polja.

²¹⁶ AS, BAN I E, spis 15/1 1936 (Poslovno poročilo referenta za elektrifikacijo za VII. redno zasedanje banskega sveta).

dolgega omrežja v Sevnici so KDE prevzele tudi omrežje v Boštanju. Na zgoraj našete transformatorske postaje ob dolenskem vodu so priklopile 33 km krajevnih omrežij.²¹⁷

Na Dolenjskem so na zagraškem območju elektrificirale Kriško vas in Zavrtičo ter zgradile za obe 4,4 km omrežja, elektrificirale so dalje kraje pri Šmarju, Škofljici, Ponovi vasi ter grad Selo in za ta namen zgradile 7,3 km krajevnega omrežja. Na progi Grosuplje—Kočevje so dogradile transformatorske postaje v Ponikvah, Sv. Gregorju in Podstenju ter postavile skoraj 4 km voda za napetost 20 kV ter 12,5 km krajevnega omrežja. Za elektrifikacijo Dolenje vasi in Prigorice so zgradile 2,2 km omrežja.²¹⁸

V Savinjski dolini so KDE zaradi priključka Celja zopet povečale transformatorsko postajo v Podlogu. Dogradile so 4 km dolg vod za napetost 20 kV od Podloga do Žalca. V celjski cinkarni so montirale za potrebe mesta dva transformatorja po 500 kVA, postavile v Celju novo razdelilno postajo in jo s kablom, dolgim 555 m, priključile na omrežje KDE. Od novo zgrajene transformatorske postaje v Ljubecni so napravile 1 km dolg odcep za elektrifikacijo Drešnje vasi in Levca. Elektrificirale so tudi Zgornje in Spodnje Grušovlje. Od občine Vojnik so prevzele 5,5 km krajevnega omrežja, 6,5 km voda visoke napetosti od Celja do Vojnika ter vojniško transformatorsko postajo. Tok za prevzeto omrežje so KDE dobavljale iz omrežja HE Fala.²¹⁹

Na Gorenjskem so elektrificirale Dob, Želodnik, Čemšenik, Turnišče, Količevo in Škrjančevo. V ta namen so zgradile skoraj 10 km vodov nizke napetosti in 1,5 km voda za napetost 20 kV. Na domžalski vod so priključile Zaboršt in Podrečje z 2,3 km dolgim omrežjem. V Vescah so postavile 1 km omrežja. Zgradile so še transformatorsko postajo v Ihanu in Jaršah ter gradile vode za napetost 20 kV do njih.²²⁰ Poleg teh del so na Gorenjskem napravile še nekaj napeljav v Bohinju, kjer so postavile transformatorsko postajo v Ukancu.²²¹

Na Notranjskem so zgradile transformatorsko postajo v Dolenji vasi, ki pa je niso priključile, ker cerkniška občina ni dala dovolj velikega prispevka. Pri Hotedršici so z 2,5 km dolgim vodom priklopile Ravnik.²²² Na Vrhniki so od tamkajšnje zadružne elektrarne prevzele dve transformatorski postaji in 7,3 km krajevnega omrežja.²²³ Pri Dobrovi pa so nadaljevale z obnovitvenimi deli na omrežju; obnovile so ga 9 km.²²⁴

Zanimanje za elektrifikacijo je neprestano rastlo. V letu 1937 KDE že niso mogle več slediti vsem zahtevam. Na Dolenjskem, kjer so tega leta investirale 1,5 milijona dinarjev, so opravile največ. Zlasti veliko so gradile na območju med Krškim, Brežicami in Šentjernejem. Od Krškega proti Brežicam in Šentjerneju so dogradile 45 km voda za napetost 20 kV. Zgradile so transformatorske postaje v Leskovcu, Brežicah, Dobovi, Cerkljah, Kostanjevici, Podbočju,

²¹⁷ AS, BAN I E, spis 143/2 1937 (Poslovno poročilo KDE za VIII. redno zasedanje banskega sveta in Banovo poročilo na VIII. rednem zasedanju banskega sveta); AS, BAN VI, spisa 7997/2 1936, 17.820 1939.

²¹⁸ AS, BAN I E, spisa 15/1 1936 (Poslovno poročilo referenta za elektrifikacijo za VII. redno zasedanje banskega sveta), 143/2 1937 (Poslovno poročilo KDE za VIII. redno zasedanje banskega sveta).

²¹⁹ AS, BAN I E, 143/2 (Poslovno poročilo KDE za VIII. redno zasedanje banskega sveta); AS, BAN V/XI, fasc. EC 1935—1938, spisa 1048/2 1936, 975/1 1937.

²²⁰ AS, BAN I E, spis 143/2 1937 (Poslovno poročilo KDE za VIII. redno zasedanje banskega sveta).

²²¹ AS, BAN I E, spis 143/2 1937 (Poslovno poročilo KDE za VIII. redno zasedanje banskega sveta); AS, BAN VI, spis 22.571/1 1935.

²²² AS, BAN I E, spis 143/2 1937 (Poslovno poročilo KDE za VIII. redno zasedanje banskega sveta).

²²³ AS, BAN I E, spis 177/2 1937.

²²⁴ AS, BAN I E, spis 143/2 1937 (Poslovno poročilo KDE za VIII. redno zasedanje banskega sveta).

Šentjerneju, Pleterjah, Kopolju in še provizorno pri graditeljih savskega mostu pri Boštanju. Za elektrifikacijo krajev v občinah Šentjanž, Tržišče, Boštanj, Sevnica, Krško, Videm, Leskovec, Brežice, Dobovan, Kostanjevica, Šentjernej, Kopolje so napeljale 70,6 km krajevnih omrežij.²²⁵ Za priključek Ponikev in drugih krajev v Ribniški dolini so zgradile skoraj 20 km krajevnega omrežja ter 350 m voda napetosti 20 kV.²²⁶ V Beli krajini so KDE kupile od tvrdke Jugoles 3 km nizkonapetostnega omrežja v Črnomlju, zgradile tam provizorno transformatorsko postajo ter napeljale 2 km voda za napetost 3 kV do TE Kanižarica, iz katere so dobavljale za mesto tok.²²⁷

Na Gorenjskem so leta 1937 KDE elektrificirale Poljšico, Rovte in Bitnje ter zgradile v ta namen 11,6 km krajevnega omrežja. Dogradile so tudi transformatorsko postajo v Želečah ter na Bledu položile 1 km kabla za napetost 10 kV. Za elektrifikacijo sedmih krajev pri Dobrunjah in pri Velesovem ter za razširitev omrežja v Ihanu so zgradile 10,5 km krajevnega omrežja. S kilometer dolgim vodom za napetost 20 kV so priklopile ihansko transformatorsko postajo. Na svoje omrežje so KDE priklopile transformatorsko postajo tovarne pletenin v Jaršah in transformatorsko postajo Bonačeve tovarne v Količevem.²²⁸

Leta 1937 so KDE posegle zopet po novem območju. Od Velenja so prek Podgorja, Kotelj do Mežice in Žerjava napeljale 37,5 km dolg vod za napetost 20 kV ter z njim priključile na omrežje rudnik v Mežici. Vod je omogočil nadaljnjo elektrifikacijo Mislinjske in Mežiške doline. Za delovanje tega voda so morali v Velenju postaviti novo transformatorsko postajo (2 transformatorja po 1250 kVA), postavili pa so jo tudi v Podgorju (30 kVA). Parno elektrarno v Mežici so morali ustaviti.²²⁹ Za priključek rudnika v Libojah so postavili 1 km voda visoke napetosti ter provizorno transformatorsko postajo (100 kVA).²³⁰ Konec leta so KDE začele z elektrifikacijskimi deli v krajih med Braslovčami in Vranskim. Tamkajšnje občine so najele za elektrifikacijska dela 800.000 dinarjev posojila.²³¹

Na Notranjskem so KDE v letu 1937 zgradile le skromen kilometer voda napetosti 10 kV in tri provizorne transformatorske postaje.

V celem so v letu 1937 KDE zgradile 89,5 km vodov visoke napetosti, 115,7 km krajevnih omrežij ter 19 transformatorskih postaj. Tega leta so imele KDE 810 km vodov visoke napetosti, 714 km krajevnih omrežij, 8 zveznih transformacijskih postaj s skupnim učinkom 16.700 kVA ter 208 normalnih transformatorskih postaj s skupnim učinkom 7.942 kVA. Tako so tega leta z dolžino vodov visoke in nizke napetosti uresničile načrt iz leta 1929. Poleg naštetega omrežja je dobivalo tok KDE še 20 zasebnih transformatorskih postaj. Njihov tok je dobivalo 544 krajev z 260.000 prebivalci. Da bi ilustrirali elektrifikacijsko širino KDE, primerjajmo te številke s podatki o HE Fala. Fala je dajala električni tok 93 krajem s 110.000 prebivalci, kar kaže, da se je orientirala na elektrifikacijo večjih krajev. Leta 1936 je imela HE Fala 367,7 km vodov visoke napetosti in le 16,6 km lastnega krajevnega omrežja.

²²⁵ AS, BAN V/XI, fasc. EC 1935—1938, spis 2514/1 1937; fasc. EC 1939—1945, spis 5440/1 1939; AS, BAN VI, spis 33.595/1, 2 1940; AS, Banski svet, zapisniki sej, IX. redno zasedanje, seja 1. (spis 13).

²²⁶ AS, Banski svet, zapisniki sej, IX. redno zasedanje, seja 1. (spis 13).

²²⁷ AS, BAN VI, spis 12.187 1937.

²²⁸ AS, BAN VI, spis 2199 1937.

²²⁹ AS, BAN V/XI, fasc. EC 1935—1938, spisa 9842/1 in 9891/1 1937; fasc. EC 1939—1945, spis 4093/3, 4 1940; AS, BAN VI, spisi 12.054/2 in 26.796/2 1937, 12581 1938, 12.818/2 1940.

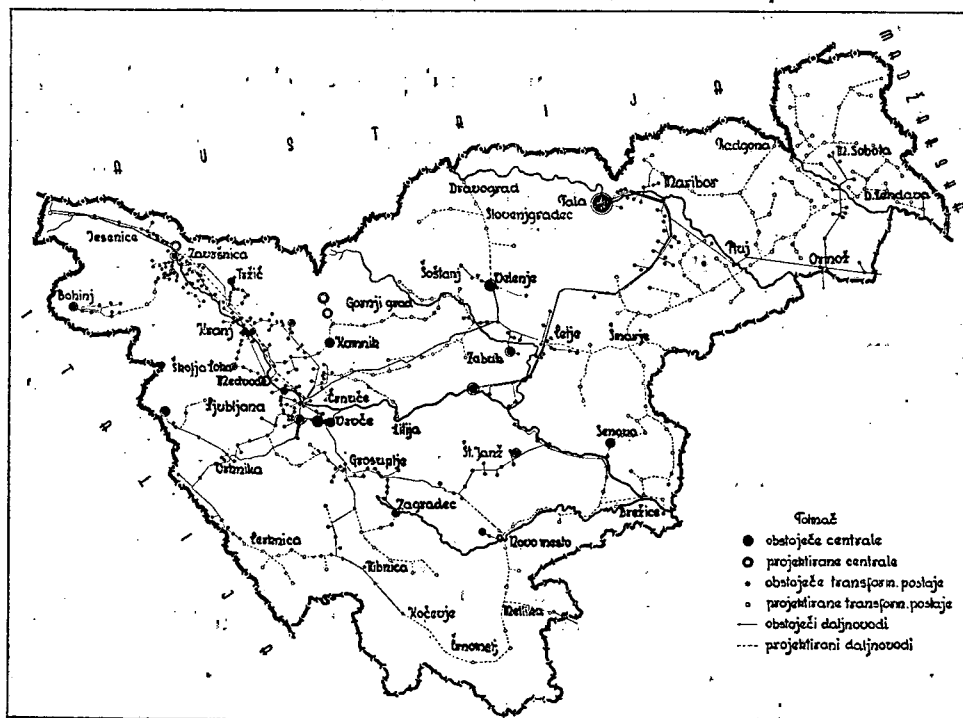
²³⁰ AS, BAN VI, spis 23.530/1 1937.

²³¹ AS, Banski svet, zapisniki sej, IX. redno zasedanje, seja 1. (spis 13).

Ce temu prištejemo še tuje omrežje, je bilo v njeni oskrbi 493,9 km visokonapetnostnih vodov in 308,5 km nizkonapetnostnih vodov, s čimer še vedno ni dosegla obsega vodov KDE, ki so se lotevale elektrifikacije tudi manjših in za pridobitnost manj interesantnih krajev.²³²

ELEKTRIFIKACIJA DRAVSKE BANOVINE LETA 1937

(Iz Programa javnih del v Dravski banovini. Sestavilo in izdalo Udruženje jugoslovenskih inženirjev in arhitektov, sekcija Ljubljana. Ljubljana 1937, str. 12)

Na območju završniške elektrarne leta 1938 ni bilo več veliko krajev, ki ne bi imeli električne napeljave. To leto so KDE na tem območju elektrificirale še Poljšico, Rovte, Češnjico pri Podnartu,²³³ Podkuže, Belco pri Dovjem, kjer so zgradile transformatorsko postajo (10 kVA),²³⁴ ter končale pripravljalna dela za elektrifikacijo občine Kovor. V kranjski okolici so napeljale krajevno omrežje v Adergasu in na Praprotni polici.²³⁵ Z nakupom Mayrjeve elektrarne so pridobile 2 km voda za visoko napetost, 17 km vodov za nizko napetost in tri transformatorske postaje v Kranju.

Na Dolenjskem so leta 1938 KDE nadaljevale z elektrifikacijo krajev med Sevnico, Dobovo in Šentjernejem. Na tem območju so zgradile 30 km

²³² Glej opombo 230.

²³³ AS, BAN V/XI, fasc. EC 1935—1938, spis 6691/3 1938; AS, BAN VI, spis 19.876/2 1938.

²³⁴ AS, BAN V/XI, fasc. EC 1935—1938, spis 6693/3 1938; fasc. EC 1939—1945, spis 4457/1 1939; AS, BAN VI, spisi 19.644 1938.

²³⁵ AS, BAN I E, spis 170/1 1939.

krajevnih omrežij. Večje delo so opravile tudi na liniji Trebnje—Novo mesto, kjer so napeljale vod za 20 kV od Ponikev do Novega mesta ter napravile odcep za Mirno peč ter transformatorsko postajo v Kandiji.²³⁶

Pomemben dogodek je bila sklenitev pogodbe o dobavi električne energije z elektrarno Ozalj in zgraditev daljnovoda za napetost 20 kV od Metlike do Črnomlja, s čimer je bila dana možnost za pospešeno elektrifikacijo Bele krajine, preden bi do nje podaljšali kočevski daljnovod.²³⁷

Na Notranjskem so KDE elektrificirale Rovte pri Logatcu, Gradišče, Jakovco, Podskrajnik, Zelše, Dolenjo vas, Dolenje jezero in Laze, zgradile transformatorski postaji Gradišče (75 kVA) in Laze ter pripravljale elektrifikacijo Begunj, Bloške planote in Starega trga z okolico.²³⁸

V Savinjski dolini so leta 1938 nadaljevale z elektrifikacijo krajev med Braslovčami in Vranskim. Za ta namen so dogradile 15 km dolg vod za napetost 20 kV od Braslovč do Vranskega z odcepi do sv. Pavla pri Preboldu in do Šentjurja ob Taboru ter transformatorske postaje v Trnavi, Šentjurju ob Taboru, v Prekopi, Vranskem (po 50 kVA) in v Dolenji vasi pri Sv. Pavlu (50 kVA). Nekateri od teh krajev so bili že elektrificirani iz lokalnih elektrarnic in iz elektrarne tovarne Mautner. Gradbena vrednost teh del je bila ocenjena s 65.000 dinarji. Elektrarnico v Brodeh so ustavili.²³⁹ Dalje so KDE opravile nekaj manjših del v okolici Celja ter sezidale poslopje dotedaj provizorne transformatorske postaje v Podlogu. Na mežiški daljnovod so priklopile raveno jeklarno. V Starem trgu pri Slovenj Gradcu so preuredili tamkajšnje krajevno omrežje.²⁴⁰

V celem so leta 1938 KDE povečale svoje omrežje za 37 km vodov visoke napetosti, za 149,6 km krajevnih omrežij ter za 16 transformatorskih postaj. Na njeno omrežje sta bili priključeni mesti Ljubljana in Celje. KDE so tega leta oskrbovale z električnim tokom že 58 % elektrificiranih krajev v banovini.

V letu 1939 se zaznamuje pri KDE začetek prehoda od ekstenzivne k intenzivni elektrifikacijski dejavnosti, ki ga vidimo v tem, da so to leto nizkonapetostni vodi prvikrat presegli dolžino visokonapetostnih vodov.

V letu 1939 so KDE dosegle nov višek v svoji elektrifikacijski podjetnosti. V prejšnjih letih so navadno porabile za napeljavo omrežij 280 do 300 ton bakra na leto, to leto pa so ga kar 450 toñ. Če so si leta 1931 z graditvijo daljnovoda Velenje—Črnuče ustvarile hrbtenico svojega omrežja, so si leta 1939 z graditvijo 18 km dolgega voda za napetost 60 kV od TE Trbovlje do transformatorske postaje v Podlogu²⁴¹ utrdile svojo energetska moč in vplivno vlogo v banovinskem elektrogospodarstvu. Sredi meseca novembra je bil omenjeni vod že v obratu.

V Savinjski dolini so KDE leta 1939 podaljšale daljnovod za napetost 20 kV iz Braslovč v Nazarje. Ta 12,3 km dolgi vod naj bi kasneje v podaljšku

²³⁶ AS, BAN I E, spis 170/1 1939; AS, BAN V/XI, fasc. EC 1935—1938, spis 7727/1 1936; AS, BAN VI, spis 15.968/2 1936.

²³⁷ AS, BAN I E, 170/1 1939; AS, BAN V/XI, fasc. EC 1935—1938, spis 7239/2 1938; AS, BAN VI, spis 21.739 1938.

²³⁸ AS, BAN V/XI, fasc. EC 1935—1938, spisa 5758/3 in 7835/3 1938; AS, BAN VI, spisa 21.375 in 23.827/2 1938.

²³⁹ AS, BAN I E, spis 170/1 1939; AS, BAN V/XI, fasc. EC 1935—1938, spis 2116/3 1938; fasc. EC 1939—1945, spis 5564/3 1939; AS, BAN VI, spisa 5840/2 in 15.569 1938.

²⁴⁰ AS, BAN I E, spis 170/1 1939; AS, BAN V/XI, fasc. EC 1939—1945, spis 4092/4 1940; AS, BAN VI, spis 27.195 1938.

²⁴¹ AS, BAN V/XI, fasc. EC 1939—1945, spisa 3106/3 1939, 1071/1 1940; AS, BAN V/19, spis 125/1 1939; AS, BAN VI, spis 7781/2 1939.

služil tudi za elektrifikacijo zgornje Savinjske doline. V Nazarjah so zgradili transformatorsko postajo (75 kVA), iz katere so trenutno napajali z električnim tokom samo tamkajšnjo lesno industrijo in Prihovo. V Celju so zamenjali stari transformator za 500 kVA z novim z 800 kVA učinka.²⁴²

V Mislinjski dolini so KDE zgradile transformatorsko postajo in 9 km krajevnega omrežja v Starem trgu ter s 4,3 km dolgim omrežjem elektrificirale Gabrke. Razširile so tudi omrežje v Dobrni.²⁴³

Na Gorenjskem so KDE elektrificirale Kovor, kjer so postavile transformatorsko postajo; Peračico, Praproče in Brdo²⁴⁴ ter napeljale vod na Podkoren do obeh mejnih prehodov, do našega in avstrijskega. Drugod po Gorenjskem pa so še razširjale obstoječa omrežja.²⁴⁵ V celem so na Gorenjskem v letu 1939 zgradile 22 km krajevnega omrežja in postavile dve transformatorski postaji.²⁴⁶

Leta 1939 so KDE dogradile že dolgo načrtovani daljnovod med transformatorsko postajo v Dobu (50 kVA) in Litijo z odcepom v Lukovici in Moravčah. Ta vod je bil dolg 22 km. Nanj so priklopili transformatorske postaje v Vrbi (30 kVA), Brdu pri Lukovici (20 kVA), Sv. Andreju (30 kVA), Moravčah (30 kVA), Zapodju (30 kVA) in Litiji (50 kVA), ki je bila sezidana že leta 1935. V Litiji so KDE prevzele obstoječe 4,5 km dolgo omrežje, ga preuredile in popravile. V Šmartnem pri Litiji in v Ponovičah so sezidale transformatorski postaji. V Šmartnem pri Zalogu, Ihanu in Loki pri Mengšu so razširile omrežje.²⁴⁷ Vsega skupaj so na omenjenem območju dogradile 31 km krajevnega omrežja.

Leta 1939 so KDE dogradile daljnovod Škofljica—Ig z odcepoma za Kremenico in Mateno s tremi transformatorskimi postajami v Vrbljenah (30 kVA), Igu (30 kVA) in rezervna (50 kVA) in na Kremenici (100 kVA) ter 12 km krajevnega omrežja v vaseh občine Ig in Tomišelj.²⁴⁸

Iz Kočevja so podaljšale daljnovod na napetost 20 kV do Dolge vasi ter zgradile transformatorski postaji v Dolgi vasi in Stari cerkvi (po 30 kVA) s krajevnimi omrežji.²⁴⁹ V občini Velike Lašče so leta 1939 postavile transformatorsko postajo v Dvorski vasi ter krajevna omrežja za Ponikve, Rašico, Male Lašče, Srebotnik, Gorenje in Dolenje Retnje, Dvorsko vas, Malo Slivnico, Medvejek, Kot, Prelesje, Slinovico, Gorenje Laze in Velike Poljane.²⁵⁰ V Globočcu pri Zagradcu so za pogon vodnih črpalk postavile transformatorsko postajo (125 kVA) in jo priklopile na ambruški daljnovod.²⁵¹

Od Novega mesta do Stopič in posebej do Toplic so zgradile 13 km dolg daljnovod za napetost 20 kV ter ob njem postavile transformatorske postaje v Stopičah, Srebrničah (20 kVA), Straži (30 kVA) in Toplicah (50 kVA). V Toplicah so nadomestile zdraviliško elektrarnico, dogradile pa so krajevna

²⁴² AS, BAN V/19, fasc. EC 1939—1945, spis 6895/3 1940; AS, BAN VI, spis 28.482/2 1940.

²⁴³ AS, BAN V/19, mapa Poročila odseka V/19, spis Poslovno poročilo Odseka za elektrifikacijo za XII. redno zasedanje banskega sveta).

²⁴⁴ AS, BAN V/XI, fasc. EC 1939—1945, spisa 6394 in 3105/3 1939; AS, BAN VI, spisa 7779/2 in 19.233 1939.

²⁴⁵ AS, BAN V/XI, fasc. EC 1939—1945, spisa 5785/4 in 7719/7 1939; AS, BAN VI, spis 18.456/2, 4 1939.

²⁴⁶ AS, BAN V/19, mapa Poročila odseka V/19, spis Poslovno poročilo Odseka za elektrifikacijo za XII. redno zasedanje banskega sveta.

²⁴⁷ AS, BAN V/XI, fasc. EC 1935—1938, spis 7726/1 1936; AS, BAN VI, spisa 438/2 1936, 775/2 1940.

²⁴⁸ AS, BAN V/XI, fasc. EC 1939—1945, spisa 6221/3 1939, 6057/1 1940; AS, BAN V/19, mapa Poročila odseka V/19, spis Poslovno poročilo Odseka za elektrifikacijo za XII. redno zasedanje banskega sveta; AS, BAN VI, spisa 18.517/2 1939, 19.028 1940.

²⁴⁹ AS, BAN V/XI, fasc. EC 1939—1945, spis 4949/4 1939; AS, BAN VI, spisa 13.510/2 1939, 135/1 1940.

²⁵⁰ AS, BAN V/XI, fasc. EC 1939—1945, spis 8074/3 1939; AS, BAN VI, spis 27.098/2 1939.

²⁵¹ AS, BAN VI, spis 1270/2 1940.

omrežja v Vavti vasi, Gorenji Straži, Dolenjih Sušicah, Sušici, Podturnu; Měniški vasi, Obrhu, Podhosti, Loški vasi, Gradišču in Dolenjem polju.²⁵² To leto so KDE delale tudi na krajevnih omrežjih na Rudniku pri Ljubljani, Šmarju, Šentvidu pri Stični, Stični, Sodražici, Dolenji vasi, Ribnici in Mirni peči. Na tem območju so napravile 29 km daljnovodov in skoraj 65 km krajevnih omrežij ter 11 transformatorskih postaj.²⁵³

Na omrežje KDE se je to leto prek svoje transformatorske postaje (100 kVA) priključilo tudi Novo mesto, ki je dotedaj dobivalo električni tok iz HE Novobor v Luknji, zgrajeni v prvih letih po svetovni vojni. Priklopitev novomeškega omrežja na KDE je postala aktualna takoj z nastankom prvih načrtov za elektrifikacijo Dolenjske po KDE. Novomeška mestna občina je hotela odkupiti naprave Novobora v Luknji, a je ta postavljajl previsoko ceno. Leta 1936 se je občina odločila za priklop na omrežje KDE in opustila vsa pogajanja z Novoborom, ki je z raznimi ponudbami hotel odločitev kar najbolj zavleči. Mestno električno podjetje je zgradilo svoj priključni vod na daljnovod Grosuplje—Trebnje—Novo mesto—Toplice.²⁵⁴

V brežiškem okraju so KDE leta 1939 dogradile daljnovod Brežice—Artiče—Globoko s transformatorskima postajama v Artičah (30 kVA) in Globokem (50 kVA) za krajevna omrežja v občinah Artiče, Globoko in Zdole. Nekaj omrežja so napravile še na Vidmu in na Dobovi. V krškem okraju so napravili še nekaj omrežja v Boštanju, povezali pa so tudi Škocjan (transformatorska postaja 30 kVA) in v njem zgradili 3 km krajevnega omrežja. Na vsem tem območju so tega leta zgradili 30,5 km vodov visoke napetosti in 14,7 km vodov nizke napetosti ter tri transformatorske postaje. Na Vidmu pri Krškem so KDE priklopile tudi transformatorsko postajo (350 kVA) Bonačeve tovarne papirja.²⁵⁵

Na Notranjskem so KDE leta 1939 dogradile 17 km dolg daljnovod od Cerknice do Starega trga pri Ložu in nanj priključile nove transformatorske postaje v Starem trgu (50 kVA), Igi vasi (30 kVA) in Martinjaku (50 kVA) s krajevnimi omrežji. Za Begunje so postavile 3 km dolg daljnovod, transformatorsko postajo (30 kVA) in krajevno omrežje.²⁵⁶

Na žirovskem območju so zgradile daljnovod za napetost 10 kV od elektrarne Žiri do Gorenje vasi v dolžini 4 km in postavile v Gorenji vasi transformatorsko postajo (30 kVA).²⁵⁷ Na notranjskem in žirovskem območju so v celem zgradile 23 km daljnovodov in 30,6 km krajevnih omrežij ter štiri transformatorske postaje. Dozidale pa so tudi transformatorski poslopji v Preserjah in Žirovnici pri Cerknici.²⁵⁸

²⁵² AS, BAN V/XI, fasc. EC 1939—1945, spis 4781/3 1939; AS, BAN VI, spisa 12.717/2 1939, 4407 1940; AS, BAN VIII, fasc. KDE, spis 4407/1 1940.

²⁵³ AS, BAN V/19, mapa Poročila odseka V/19, Poslovno poročilo odseka za elektrifikacijo za XII. redno zasedanje banskega sveta; AS, BAN V/XI, fasc. EC 1939—1945, spis 896/6 1939.

²⁵⁴ AS, BAN V/XI, fasc. EC 1931—1934, spis 6474/2 1931; fasc. EC 1939—1945, spisa 533/1 in 4508/2 1941; AS, BAN V/19, mapa Poročila odseka V/19, spis Poslovno poročilo Odseka za elektrifikacijo za XII. redno zasedanje banskega sveta.

²⁵⁵ AS, BAN V/19, spis 125/1 1939, mapa Poročila odseka V/19, spis Poslovno poročilo Odseka za elektrifikacijo za XII. redno zasedanje banskega sveta; AS, BAN V/XI, fasc. EC 1939—1945, spis 8081/3, 4 1940; AS, BAN VI, spisa 35.593/3 1940, 457/1 1941.

²⁵⁶ AS, BAN V/19, spis 125/1 1939; AS, BAN V/XI, fasc. EC 1939—1945, spis 4664/3 1939; AS, BAN VI, spisa 12.271/2 1939, 12.819/2 1940.

²⁵⁷ AS, BAN V/XI, fasc. EC 1939—1945, spis 5743/1, 2 1940; AS, BAN V/19, mapa Poročila odseka V/19, spis Poslovno poročilo odseka za elektrifikacijo za XII. redno zasedanje banskega sveta; AS, BAN VI, spis 17.983 1939.

²⁵⁸ AS, BAN V/19, mapa Poročila odseka V/19, spis Poslovno poročilo odseka za elektrifikacijo za XII. redno zasedanje banskega sveta.

Vsega skupaj so KDE v letu 1939 povečale obseg daljnovodov za 123,83 km in krajevnih omrežij za 197,63 km ter število transformatorskih postaj za 28 (s skupnim učinkom 1062 kVA). Na novo so elektrificirale 125 krajev s 23.000 prebivalci. V svoji posesti so imele tega leta 990 km daljnovodov, kar je bilo več kot polovica vseh daljnovodov v banovini.²⁵⁹

²⁵⁹ Glej opombo 258.

Sredi leta 1939 so KDE oskrbovale z električnim tokom naslednje kraje (po Lojze Levstik, Razvoj...):

Srez Brežice:

Brezina, Brežice, Bukovšek, Cundrovec, Črna, Dobova, Gaberje, Loče, Mali Obrež, Mihalovec, Mostec, Sevnica, Stara vas, Sv. Lenart, Sv. Rok, Smarje, Trnje, Veliki Obrež, Videm, Zakot, Zverinjak.

Srez Celje:

Braslovče, Breg, Brode, Celje, Čepļje, Črni vrh, Doberteša vas, Dobrna, Dolenja vas, Drago polje, Drešinja vas, Frenga, Glinje, Gomilsko, Gotovlje, Grajska vas, Groblje, Zg. in Sp. Grušovlje, Kapla, Kaplja vas, Klanec, Leskovec, Levec, Liboje, Ljubetna, Ločica, Loka, Loke, Matke, Ojstrica, Ojstriška vas, Orlova vas, Orova vas, Parižlje, Podlog, Podvin, Podvrh, Poljce, Polze, Podnori, Praprače, Prekopa, Roje, Sp. Govče, Sp. Grušovlje, Sp. Roje, Stopnik, Sv. Magdalena, Sv. Lovrenc, Sv. Matevž, Sv. Pankrac, Sentpeter, Sentrupert, Sešče, Tabor, Topolje, Trnava, Trnovlje, Tršca, Višnja vas, Vojnik, Vransko, Zabukovca, Začret, Zadobrova, Zaglink, Zakel, Založe, Zg. Ložnica, Zg. Grušovlje, Zg. Roje, Zalec, Zepina.

Srez Črnomelj:

Črnomelj, Metlika.

Srez Dolenja Lendava:

Dolenja Lendava.

Srez Kamnik:

Breg, Bukovica, Čemšenik, Depala vas, Dob, Dobruša, Glinje, Gmajnica, Gora, Goričica, Ihan, Kaplja vas, Klanec, Količevo, Komenda, Komenska Dobrava, Koseze, Križ, Lahovče, Loka pri Mengšu, Mala Loka, Mengeš, Mlaka, Moste, Nasovče, Podboršt, Podgorje, Podrečje, Polje, Potok, Potok, Prelog, Preserje, Pristava, Rača, Repnje, Rodica, Selo, Sp. Domžale, Sp. Jarše, Srednje Jarše, Stob, Studa, Suhadole, Senkov turn, Skrijanče, Topolje, Trzin, Turnišče, Utik, Vel. Mengeš, Vesca, Vir, Vodica, Vopolje, Zaboršt, Zalog, Zg. Domžale, Zg. Jarše, Zeje, Zelodnik.

Srez Kočevje:

Andol, Breg, Breže, Brinovšica, Bukovca, Cesta, Črnc, Dane, Dolenja vas, Dol. Poljane, Dol. Lazi, Gašpinovo, Globelj, Gorenja vas, Gor. Lazi, Goriča vas, Goriče, Gor. Podpoljane, Graben, Hojče, Hrovača, Hudi konec, Kočevje, Kot, Krnce, Lipovšica, Mahovnik, Marolče, Maršiči, Nemška vas, Nova Stifa, Nova vas, Ortnek, Otavice, Podgorica, Podpoljane, Ponikve, Praprače, Predstruge, Preska, Prigorica, Pusti hrib, Ravni dol, Ribnica, Rigelj, Sajevec, Sinovica, Sodražica, Sušje, Sv. Gregor, Salka vas, Velike Lašče, Vel. Poljane, Videm, Vinice, Zamostec, Zapotok, Zdenska vas, Zlebič.

Srez Kranj:

Adergas, Bistrica, Bobovk, Breg, Britof, Britof, Ceglje, Cerkljanska Dobrava, Dolenja vas, Dornice, Dragočajna, Gorenja Sava, Gorenje, Hotemaže, Hrastje, Hraše, Hraše, Hudo, Ilvka, Jama, Klanec, Kokrica, Kranj, Malo Naklo, Mavčiče, Mile, Mlaka, Moše, Naklo, Nova vas, Okroglo, Olševk, Orehovlje, Pivka, Podpeč, Podtabor, Polica, Praprotna polica, Praše, Prebačje, Predoslje, Primskovo, Rovte, Rupa, Smlednik, Sp. Besnica, Srakovlje, Srednja vas, Srednja vas, Strahinj, Stružev, Suha, Valburga, Tatinec, Torovo, Trata, Trboje, Vel. Naklo, Visoko, Voglje, Voklo, Zapoge, Zg. Besnica, Zeje, Zerjavka.

Srez Krško:

Birna vas, Bistrica, Brezje, Brinje, Cerklje, Češnjice, Dobravica, Dol. Pirošica, Dolenja stara vas, Dolenja vas, Drnovo, Dvor, Gabrijelje, Globočice, Gomila, Gorenja vas, Gor. Boštanj, Hinjce, Koludrje, Kopolje, Kostanjevica, Krmelj, Krško, Lisičje jame, Leskovec, Leskovec, Malence, Malo Mraševo, Martinja vas, Mokronog, Murenec, Orehovec, Prelesje, Radna, Rakovnik, Rekštanj, Ribjek, Slepšek, Straža, Podbočje, Sv. Križ, Sentjanj, Sentjerne, Sentrupert, Smalčja vas, Smarčna, Trstenik, Trška gora, Tržišče, Velika vas, Videm, Vrhek, Zasap, Zupečja vas, Zravoro.

Srez Laško:

Loka pri Zidanem mostu, Rečica.

Srez Litija:

Draga, Gmajna, Gorenja vas, Hudo, Kriška vas, Mleščevo, Mrzlo polje, Muljava, Nova vas, Stari trg, Sv. Rok, Sentvid pri Stični, Skrijanče, Videm, Višnja gora, Zavrtata, Zg. Draga, Znojile, Zalna.

Srez Ljubljana:

Bičje, Bizovik, Boštanj, Brezovica, Brod, Brod, Češnjice, Črna vas, Črnuče, Polje, Dobrava, Dobrova, Dobrunje, Dolnice, Dragomelj, Dravlje, Draževnik, Dvor, Fužine, Gaberje, Glinica, Gmajna, Grosuplje, Guncle, Hrastje, Klanec, Kleče, Komanija, Koseze, Kozarje, Lanišče, Ljubljana, Mala Loka, Mala Podgorica, Mala vas, Mali vrh, Medno, Nadgorica, Oberje, Paradišče, Pržanj, Pšata, Podboršt, Podgora, Podgorica, Podgorica, Podmolnik, Podsmreka, Podutik, Poljane, Ponova vas, Podvodje, Rašica, Razdrto, Razori, Rudnik, Sadija vas, Sap, Savi, Skaručna, Slape, Smrečje, Sneberje, Sosiro, Soteska, Sp. Hrušica, Sp. Zadobrova, Sp. Gameljne, Sp. Kašelj, Sred. Gameljne, Stanežiče, Stara Vrhnika, Stozice, Stranska vas, Stranska vas, Studenec, Sv. Jakoba, Sentjur, Sentvid, Skofljica, Smarje, Smartno, Smartno pod Smarno goro, Smartno ob Savi, Stepanja vas, Sujica, Tacen, Tlake, Tomačevo, Trata, Vel. Loka, Veliki vrh, Vel. Mlačevo, Vevče, Vižmarje, Vojsko, Vrhnika, Vrhovci, Zador, Zagradec, Zalog, Zapuže, Zavogljje, Zg. Hrušica, Zg. Šiška, Zg. Zadobrova, Zg. Gameljne, Zg. Kašelj.

Srez Logatec:

Blekovca vas, Brod, Cerknica, Cevica, Dobračjevo, Dolenja vas, Dolenje jezero, Dol. Logatec, Gorenja vas, Gor. Logatec, Hotedrsica, Ivanje selo, Jakovica, Laze, Ledinica, Liplje, Martinj hrib, Nova vas, Planina, Podskrajnik, Rakek, Ravnik, Rovte, Selo, Slatnik, Slivce, Stara vas, Unec, Zelše, Ziri.

Začetek vojne v Evropi je takoj slabo vplival na elektrifikacijo. Pričelo je primanjkovati denarja in elektrotehničnega materiala, ki pa se je tudi naglo dražil, zlasti drag je postajal baker.

Na Gorenjskem so v moravški, lukovski, dobski, radomeljski občini in v drugih krajih povečali krajevna omrežja za 38,5 km.²⁶⁰

Leta 1940 so KDE dogradile 8,5 km dolg odsek daljnovoda za napetost 20 kV od Iga do Podpeči in tako zvezale linijo Grosuplje—Škofljica—Ig—Podpeč, kjer so jo zvezale z vrhniškim daljnovodom. S tem so med Črnučami in Grosupljem vzpostavile v obrat še paralelni vod. V Grosupljem so priklopile tovarno motovoza. Na Škofljici pri opekarni (100 kVA) in na Malem vrhu (30 kVA) so preuredile transformatorski postaji.²⁶¹ Napeljale so 13,6 km dolg odcep za 20 kV za Drenov grič, Podpeč in Lipsenj. Pri Cerknici pa so priključile Kranjčevo žago, pri kateri so postavile tudi transformatorsko postajo (50 kVA). Transformatorske postaje so postavile še v Lipsnju, Drenovem griču, Notranjih in Vnanjih goricah (po 30 kVA), Podpeči (50 kVA), Žirovnici in Cerknici s skupnim učinkom 220 kVA ter iz njih napeljale skoraj 43 km krajevnih omrežij za kraje v občinah Brezovica, Tomišelj, Preserje, Log, Cerknica in Stari trg pri Ložu.²⁶²

Na Dolenjskem so KDE zgradile 10 km dolg odcep Sodražica—Loški potok, 9 km dolgi vod Zagradec—Žužemberk, 2,8 km dolgi vod iz Šentvida v Selo²⁶³ ter pol kilometra dolg odcep za Gradac v Beli krajini. Zgradile so transformatorske postaje v Žimaricah, Loškem potoku, Selu, Žužemberku, Šmihelu in Gradacu ter elektrificirale kraje v občinah Sodražica, Loški potok, Šmarje, Velika Loka, Trebnje, Žužemberk, Gradac, Toplice, Prečna, Šmihel—Stopiče ter za ta namen zgradile skoraj 63 km krajevnih omrežij.²⁶⁴ Dogradile pa so tudi zadnji 13 km dolgi odsek dolenskega krožnega voda med Šentjernejem in Novim mestom.²⁶⁵ Od Krškega do TE Trboveljske premogokopne družbe v Senovem so napeljale vod za napetost 20 kV in enakega²⁶⁶ do Krške

Srez Novo mesto:

Ambru, Biška vas, Dol. Ponikve, Dol. Podboršt, Fužine, Gor. Ponikve, Mala Loka, Mirna, Mirna peč, Sp. Nemška vas, Stari trg, Sv. Helena, Šentlovrenc, Trebnje, Trstenik, Zabrdje, Zagradec, Zobjek.

Srez Radovljica:

Begunje, Bitnje, Dol. Dobrava, Bodešče, Boh. Bela, Boh. Bistrica, Boh. Srednja vas, Brda, Breg, Brezje, Breznica, Brod, Češnjica, Črnuce, Dobrava, Dobravica, Dobro polje, Doslovce, Dovje, Dvorska vas, Gorica, Gozd-Rute, Grabče, Grad, Hlebce, Hrušica, Koritno, Kor. Bela, Krnica, Kropa, Lancovo, Lesce, Lipnica, Ljubno, Mevkuž, Mišace, Mlino, Mojstrana, Moste, Mošnje, Noše, Nova vas, Otoče, Ovšiče, Palovče, Planina, Plavški Rovt, Podhom, Podmežakljo, Podnart, Poljče, Polje, Poljšica, Poljšica, Posavec, Potoki, Prezrenje, Radovljica, Rateče, Rečica, Ribno, Rodine, Rovte, Savica, Selo, Selo, Smokuč, Sp. Dobrava, Sp. Lipnica, Sp. Gorje, Sp. Lazi, Sp. Otok, Sp. Dobrava, Srednji vrh, Stara Fužina, Studenčice, Studor, Sv. Duh, Ukanca, Višelnica, Vašce, Vrba, Vrbnje, Zabreznica, Zagorica, Zaloše, Zapuže, Zasip, Zg. Dobrava, Zg. Lipnica, Zg. Gorje, Zg. Lazi, Zg. Otok, Žgoša, Zeleče, Žirovnica, Zlan.

Srez Slovenj Gradec:

Družmirje, Konovo, Pesje, Podgorje, Preloge, Stara vas, Šalek, Škale, Smartno pri Slovenj Gradcu, Soštanj, Topolštica, Velenje.

Srez Škofja Loka:

Fužine, Trebija.

²⁶⁰ AS, BAN V/19, mapa Poročila odseka V/19, spis Poslovno poročilo Odseka za elektrifikacijo za XIII. redno zasedanje banskega sveta.

²⁶¹ AS, BAN V/XI, fasc. EC 1939—1945, spisi 691/1, 5246/4 in 7694/8 1940; AS, BAN VI, spisi 12.819/2, 19.029/2, 33.063/2 1940 in spis z dne 4/1-1940.

²⁶² AS, BAN V/XI, fasc. EC 1939—1945, spis 4094/4 1940; AS, BAN V/19, mapa Poročila odseka V/19, spis Poslovno poročilo Odseka za elektrifikacijo za XIII. redno zasedanje banskega sveta; AS, BAN VI, spis 1052/3 1940.

²⁶³ AS, BAN V/XI, fasc. EC 1939—1945, spis 6133/4, 5 1940; AS, BAN VI, spis 24.635/2 1940.

²⁶⁴ AS, BAN V/XI, fasc. EC 1939—1945, spisa 8075/3 1939, 5092/2 1940; AS, BAN VI, spis z dne 28/11-1939, spis 17.534/1, 21940.

²⁶⁵ AS, BAN V/19, mapa Poročila odseka V/19, spis Poslovno poročilo Odseka za elektrifikacijo za XIII. redno zasedanje banskega sveta; AS, BAN V/XI, fasc. EC 1939—1945, spis z dne 21/12-1940; AS, BAN VI, spis 457/1 1941.

²⁶⁶ AS, BAN V/XI, fasc. EC 1939—1945, spisi 7441/1, 3, 4, 7791/5, 7999/4 1939; AS, BAN VI, spisa 25.254/2 1939, 31.428/2 1940.

RAST DOLŽNIN VODOV IN ŠTEVILA TRANSFORMATORSKIH POSTAJ

Leto	Vodi visoke napetosti km										Vodi nizke napetosti km	Transformatorske postaje			
	prosti vodi					kabelski vodi						vezne		navadne	
	60 kV	20 kV	10 kV	5 kV	3 kV	3,75 kV	20 kV	10 kV	6 kV	5 kV		število	kVA	število	kVA
1918											50	50		35	
1927											88	81		50	
1928											123,25	97		51	
1930			96,50	50	20		6,50				175	155		103	
1932											300	250			
1933	65,55	111	125				6,60	7,30			393,45	350	3		
1934	65,55	225,16	145,20	68,77	10		9,30	6,80			557,38	411,28	5	9700	165 5700
1935	65,55	255,50	145,20	70,77	20	6,04	9,30	6,80	6,60		595,77	495,76	5	9700	166 6000
1936	65,55	380,92	145,20	77,27	20	8,99	10,07	6,80	6,60		721,35	598,20	7	14700	190 7165
1937	65,55	466,47	145,20	77,27	20	11,09	6,60	11,01	6,80		809,99	713,90	8	16700	208 7942
1938											867	863,50	8	17800	224 8900
1939	84,50	619,18	152,18	77,27	20	11,09	6,60	11,36	6,80	1,79	990,77	1061,20	8	17800	252 10276
1940	84,50	686,70	152,18	77,57	20	11,09	6,60	11,36	6,80	1,79	1052,59	1285,60	8	17800	269 10865

vasi.²⁶⁷ Dolžina obeh skupaj je znašala 16 km. Dalje so postavile več transformatorskih postaj, tako v Pijavicah, Lepem dobu, Krški vasi ter krajevna omrežja v občinah Mokronog, Šentrupert, Boštanj, Loka pri Zidanem mostu, Sevnica, Zabukovje, Čatež, Škocjan in Videm v skupni dolžini 44,6 km.²⁶⁸ Na litijskem območju so zgradile odcep od litijskega daljnovoda Hotič—Ponoviče in Litija—Šmartno v skupni dolžini 8 km, zgradile so transformatorski postaji v Ponovičah (30 kVA) in Šmartnem (50 kVA) ter napeljale iz njiju 25 km krajevnega omrežja na Savi, Spodnjem Logu, Šmartnem, Ustju, Bregu, Tenetišču, Lazah, Gradišču, Jablanici, Kostrevnici, Črnem potoku, Zavratniku, Dvoru in Šentjurju.²⁶⁹

V Savinjski dolini so KDE leta 1940 priključile na svoje omrežje transformatorsko postajo (445 kVA) tovarne Mautner v Preboldu²⁷⁰ in napeljale vod za napetost 20 kV od Prihove do Rečice in zgradile tam transformatorsko postajo in krajevno omrežje. Podaljšek tega voda naj bi tekkel po dolini Drete do Šmartnega, Bočne in Gornjega gradu ter Nove Štifte, predvidevali pa so tudi odcep za Mozirje in vod do Ljubnega.²⁷¹ Vojniško omrežje je tega leta končno postalo last KDE. V občini Podgorje pri Slovenj Gradcu so zgradile transformatorsko postajo in 5 km krajevnega omrežja. V šoštanjski okolici so zgradile 3 km omrežja.²⁷²

Vsega skupaj so KDE v letu povečale svoje naprave za 61,82 km vodov visoke napetosti, 224,41 km vodov nizke napetosti, za 20 transformatorskih postaj s skupnim učinkom 590 kVA, na svoje omrežje pa so priklopile tudi transformatorski postaji tovarne Mautner in elektrarne v Senovem (s skupnim učinkom obeh 1420 kVA). Na novo so elektrificirale 146 krajev z 22.000 prebivalci.²⁷³

Za leto 1941 so imele KDE pripravljen obsežen elektrifikacijski načrt v Tuhinju, Beli krajini, na Dolenjskem, v Savinjski dolini in drugod, ki bi stal prek 44 milijonov dinarjev, a je vojna preprečila njegovo izvedbo.²⁷⁴ V razkosanju Slovenije je prišlo tudi do razkosanja naprav KDE med okupatorje in elektrifikacijske dejavnosti je bilo tako rekoč konec. V mesecih pred okupacijo Slovenije so KDE opravile večja dela v Rečici v Savinjski dolini.²⁷⁵ KDE so meseca avgusta dobile kolavdacijsko dovoljenje za daljnovod Šentvid—Žužemberk—Dvor, ki so ga dogradile že prej. Edino novo delo, ki so ga začele tega leta, je bil 12,5 km dolgi daljnovod za napetost 20 kV od Dolge vasi na Kočevskem do Brezovice v Beli krajini. Ta vod naj bi bil del linije do Starega trga ob Kolpi in z drugim krakom do Črnomlja. V Mozlju in Brezovici so gradile transformatorski postaji.²⁷⁶ V letu 1941 se je priklopilo veliko novih potrošnikov v že elektrificiranih krajih.

²⁶⁷ AS, BAN V/19, mapa Poročila odseka V/19, spis Poslovno poročilo odseka za elektrifikacijo za XIII. redno zasedanje banskega sveta.

²⁶⁸ AS, BAN V/XI, fasc. EC 1939—1945, spis 7434/3, 4 1940; glej opombo 276.

²⁶⁹ AS, BAN V/XI, fasc. EC 1939—1945, spisa 814/3 1940, 1096/2 1941; AS, BAN VI, spisa 774/2 1940, 2543/1 1941.

²⁷⁰ AS, BAN V/XI, fasc. EC 1939—1945, spis 6081/3 1940; AS, BAN VI, spis 24.029/2 1940.

²⁷¹ AS, BAN V/XI, fasc. EC 1939—1945, spis 5689 1939; AS, BAN VI, spis 15.569/3 1939; o načrtih in pripravah elektrifikacije krajev od Rečice proti Novi Štifti, Mozirju in Ljubnem glej še: AS, BAN I E, spisi 49/7 1936, 137/2 1940, 105/22 in 341/1 1937, 49/2, 13 1938, 95/1-6 1939, 137/2 1940; BAN V/19, spis 8/1-3 1941.

²⁷² AS, BAN V/19, mapa Poročila odseka V/19, spis Poslovno poročilo Odseka za elektrifikacijo za XII. redno zasedanje banskega sveta.

²⁷³ AS, BAN V/19, spis 6/1 1941; mapa Poročila odseka V/19, spis Poslovno poročilo Odseka za elektrifikacijo za XIII. redno zasedanje banskega sveta.

²⁷⁴ AS, BAN V/XI, fasc. EC 1939—1945, spisi Elektrifikacija Dravskega in Ptujkega polja.

²⁷⁵ AS, BAN V/19, spis 10/2 1943.

²⁷⁶ AS, BAN V/19, spis 10/2 1943; AS, BAN V/XI, fasc. EC 1939—1945, spis 6905/4 1940; AS, BAN VI, spis 30.274 1940.

V naslednjih letih okupacije KDE niso mogle kaj prida storiti. Meseca januarja leta 1942 so oblasti kolavdirale omrežje v občini Vrhnika, Horjul in Log, ki so bila zgrajena leta 1941.²⁷⁷ Meseca novembra leta 1943 pa so zgradile pol kilometra dolg vod visoke napetosti za elektrifikacijo Velike Račne, kjer so postavile tudi transformatorsko postajo (30 kVA) in krajevno omrežje. Tega leta so dogradile tudi krajevna omrežja v Čušperku, Predolah in Mali Račni.²⁷⁸ Meseca novembra naslednjega leta so KDE dobile gradbeno dovoljenje za graditev daljnovoda od Vrzdence do Šentjošta, za tamkajšnjo transformatorsko postajo (50 kVA) in krajevno omrežje.²⁷⁹

Ob koncu leta 1940 so sestavljali omrežje električnega energetskega sistema KDE 84 km vodov za prenos električnega toka napetosti 60 kV od Velenja prek transformatorske postaje Črnuče in od TE Trbovlje do postaje Podlog, 686 km razdelilnih vodov, ki so vodili iz postaje Podlog v Celje, v Braslovče in gornjo Savinjsko dolino, iz TE Velenje v Mežico, iz postaje Črnuče pa na Gorenjsko do Kranja in postaje Polica in prek nje do HE Završnica, prek postaje na Vrhniki na Notranjsko, prek postaje v Grosupljem z enim krakom na Kočevsko, z drugim pa na Trebnje in od tam v krogu prek Sevnice, Krškega, Šentjerneja in Novega mesta nazaj v Trebnje, dalje 152 km razdelilnih vodov za napetost 10 kV, ki so vodili iz HE Završnica do Rateč, Bohinjske Bele in do Kranja, iz HE Žiri pa do Gorenje vasi in do Vrhnike, 77 km razdelilnih vodov za napetost 5 kV, ki so vodili tok iz HE Zagradec do Škofljice, Ambrusa in Stične, dovajali tok iz TE Velenje v Dobrno in Topolšico ter iz Celja v Vojnik ter 20 km vodov za napetost 3,75 kV na območju HE Bohinj. Skupaj so imele KDE leta 1940 1.052 km vodov visoke napetosti in 1.285 km vodov nizke napetosti. Z vodi visoke napetosti so KDE presegle vse druge elektrarne v banovini, saj so njeni vodi visoke napetosti obsegali leta 1938 več kot 45,6 % vseh takih vodov, imele pa so tudi 37,5 % vseh nizkonapetostnih vodov in polovico vseh transformatorskih postaj v banovini.²⁸⁰ Njene povezave lastnih in drugih elektrarn ter njeno prenosno in razdelilno omrežje z osmimi velikimi transformatorskimi postajami so bili zašnutek sodobnega elektroenergetskega sistema Slovenije.

PROIZVODNJA, NAKUP IN PORABA ELEKTRIČNE ENERGIJE

Na žalost o proizvodnji električne energije v elektrarnah KDE pred letom 1934 nimamo strnjениh in točnih podatkov. Na voljo je le nekaj števil, kajti v dravski banovini so začeli statistično spremljati proizvodnjo in porabo električne energije šele z letom 1934. V tem poglavju moremo torej v glavnem razpolagati le s podatki, ki so znani po tem letu.²⁸¹

²⁷⁷ AS, BAN V/19, spis 10/2 1943; AS, BAN V/XI, fasc. EC 1939—1945, spis 268/1, 2 1942.

²⁷⁸ AS, BAN V/XI, fasc. EC 1939—1945, spis z dne 23/9-1943.

²⁷⁹ AS, BAN V/XI, fasc. EC 1939—1945, spis 1428/2 1944.

²⁸⁰ Peter Falatov (Soške elektrarne in Primorska, Goriška srečanja, letnik III., 1968, št. 15-16, str. 43) navaja, da je bilo v Sloveniji ob koncu leta 1940 1650 km daljnovodov in 560 transformatorskih postaj, viri pa pravi (AS, BAN I E, 143/2 1937, BAN V/19, mapa Poročila odsega V/19), da je bilo 1938 v banovini 1882 km vodov visoke napetosti in 2277 km vodov nizke napetosti.

²⁸¹ Kadar v poglavju Proizvodnja, nakup in poraba električne energije ni drugače navedeno, so podatki posneti po: AS, BAN V/19, mapa Statistika električnih central (Statistika električnih central v Dravski banovini leta 1936: Seznam central, Elektrarne — podjetja, ki oddajajo električni tok privatnikom, Elektrarne, ki proizvajajo električni tok za lastno porabo; Statistika proizvodnje in porabe električne energije v Dravski banovini leta 1938: Elektrarne — podjetja, ki proizvajajo električni tok za lastno porabo; Statistika električnih central in električne energije Dravske banovine leta 1939: Seznam central, Elektrarne — podjetja, ki oddajajo električni tok privatnikom, Skupni pregled);

Proizvodnja električnega toka je bila v elektrarnah KDE majhna, je pa stalno naraščala. Rastoči obseg proizvodnje električne energije so dosegale z večanjem proizvodnje v obstoječih napravah, z nabavo novih elektrarn (HE Bohinj, HE Zagradec, HE Žiri, HE Kranj, v manjši meri pa še TE Kočevje in EC Lendava), z izboljšanjem obstoječih naprav (HE Kranj) in z racionalnejšo izrabo proizvodnih kapacitet, z medsebojnim povezovanjem v vedno širši elektroenergetski sistem.

Glede na rast oddaje električnega toka iz elektrarn KDE smemo soditi, da je stalno rastla tudi njegova proizvodnja, ki pa še ni izrabljala vseh razpoložljivih zmogljivosti. Proizvodnja je dosegla svoj prvi višek leta 1929, ko je znesla 4.050.000 kWh. Že naslednje leto pa je močno padla, skoraj za polovico, kar je bilo posledica zmanjšane porabe, ta pa je bila zopet posledica hude gospodarske krize. Proizvodnja je nato zopet zlagoma rastla in šele leta 1934 dosegla in preseгла tisto iz leta 1929. Leta 1937 je dosegla zopet nov višek. Tistega leta so bile vodne razmere zelo ugodne in kaj večja proizvodnja v obstoječih napravah ni bila več mogoča. Upad je nastal zopet leta 1941, ki pa je bil posledica vojnih razmer. Vsa proizvodnja v elektrarnah KDE je bila le prav majhen del proizvodnje električne energije v banovini, znašala je le malo več kot 2,5 % (leta 1937 pa nekaj več kot 3 %). V letih 1938 in 1939 je mogoče opaziti zmanjševanje tega deleža. Povečati bi ga bilo mogoče le z graditvijo novih elektrarn v Mostah in Medvodah, s katerimi bi bilo mogoče, kot so računali, proizvesti kakih 70 milijonov kWh na leto ali skoraj osemkrat toliko, kot so proizvedle elektrarne KDE leta 1940.

GIBANJE PROIZVODNJE ELEKTRIČNEGA TOKA V kWh 1929—1940²⁸²

Leto	Zavišnica	Žiri	Bohinj	Zagradec	Kočevje	Kranj	D. Lendava	Skupaj
1929	3.450.000		200.000	400.000				4.050.000
1930	1.750.000		200.000	450.000				2.400.000
1931								
1932	2.500.000		180.000*	450.000*				3.130.000*
1933	2.500.000	190.000		350.000				3.040.000
1934	3.207.370	300.400	226.189	907.912	66.361			4.708.232
1935	4.109.333	950.034	238.348	777.523	623			6.075.861
1936	3.959.191	2.104.035	213.212	792.453	477		4.298	7.073.666
1937	5.746.185	2.236.690	211.715	847.592	3.685			9.045.867
1938	4.320.587	1.883.320	208.884	770.068	1.115	686.189	52.608	7.922.769
1939	4.348.110	1.870.810	209.203	690.342	626	890.109		8.009.200
1940	4.453.612	2.062.540	199.735	757.229	180	1.063.217		8.538.513

* Stevilke so približne.

AJ, Ministrstvo za gradnje Kraljevine Jugoslavije, fasc. 1094, sveženj Dravska banovina (Statistika proizvodnje in porabe električne energije v Dravski banovini v letu 1934: Elektrarne — podjetja, ki proizvajajo električni tok za lastno porabo; Statistika proizvodnje in porabe električne energije v Dravski banovini v letu 1939: Elektrarne — podjetja, ki proizvajajo električni tok za lastno porabo, Seznam central); AS, BAN I E, spis 143/2 1937 (za leta 1934—1936); AS, BAN V/19, spis 6/1 1941; mapa Poročila odseka V/19, spis Poslovno poročilo Odseka za elektrifikacijo za XIII. redno zasedanje banskega sveta (za leta 1935—1940); AS, Banski svet, zapisniki sej, IX. redno zasedanje, seja 1. (spis 13) (za leta 1935—1937); Statistika električnih centrala . . . ; Najvplivnejši zastopniki elektrifikacije v Dravski banovini. Uredil A. Kuhar. ETV, letnik III., 1933, št. 7-9, str. 121—137.

²⁸² Podatki o proizvodnji za leta 1929—1933 povzeti po AS, BAN I, spis 5686/1 1932.

Proizvodne kapacitete HE Završnica so bile leta 1935 izčrpane. Takrat je bil dograjen vezni vod za 20 kV od elektrarne do transformatorske postaje na Polici in je bilo tako moč HE Završnico izrabljati za proizvodnjo vršne energije; računali so, da bodo mogli po dograditvi daljnovoda proizvodnjo dvigniti za 0,5 do 1 milijona kWh. Svoj proizvodni vrh je elektrarna dosegla leta 1937, ko je proizvedla 5.746.185 kWh. Njena proizvodnja je v celotni proizvodnji KDE leta 1940 znašala 54,6 %.

Tudi proizvodnja v HE Žiri se je po povezavi z vrhniškim daljnovodom leta 1934 naglo dvignila, že naslednje leto se je več kot potrojila. Leta 1937 je dosegla svoj produkcijski vrh. Leta 1940 so v njej proizvedli 21,82 % skupne proizvodnje KDE.

Zagraška elektrarna je proizvedla največ leta 1934. Njene proizvodne zmogljivosti so bile popolnoma izrabljene. Leta 1940 je prispevala k skupni proizvodnji KDE 8,8 %.

Bohinjska elektrarna bi mogla sicer dati letno približno 600.000 kWh, a za njen okoliš je proizvodnja okoli 200.000 kWh popolnoma zadoščala. V produkciji KDE je znašala njena proizvodnja leta 1940 le 2,2 %.

Kočevska termična elektrarna je delovala samo za rezervo in z njo v redni proizvodnji niso računali. Tudi lendavska elektrarna je obratovala le za rezervo (leta 1936). Za njen okoliš je bilo ceneje kupovati električni tok v TE Paklenica, kot pa ga v njej proizvajati.

Dober napredek je pokazala elektrarna Kranj. Ta je v sestavu KDE stalno močno večala svojo proizvodnjo, ki je leta 1940 znašala 12,45 % proizvodnje KDE.

Po letu 1934 KDE niso mogle več kriti vseh potreb svojih konsumentov s proizvodnjo električne energije v lastnih elektrarnah. Iz leta v leto so bile vse bolj vezane na nakup električnega toka, ki je dobil omembe vreden obseg leta 1934, pred tem letom so KDE kupile le nekaj malega kWh v TE Velenje. Leto 1934 pomeni začetek nove poti KDE, na kateri so postajale pri elektrifikaciji vse bolj odvisne od drugih elektrarn.

Nakup električnega toka iz drugih elektrarn je zelo naglo rasel. Če označimo 851.032 kWh v letu 1934 z indeksom 100, potem je znašal indeks po šestih letih, leta 1940, že 3459. Največji skok je bil napravljen leta 1935, ko so na omrežje KDE priključili MEL. Največ električnega toka so KDE kupovale iz TE Velenje. Ta nakup je stalno skokovito naraščal in je bil od leta 1938 dalje več kot dvakrat večji od proizvodnje v KDE. Nakup električnega toka v drugih elektrarnah v letih 1935 do 1938 ni bil velik, narasel je šele v letih 1939 in 1940, ko so KDE začele kupovati električni tok iz TE Trbovlje, ki je postala njihova druga najpomembnejša dobaviteljica električne energije. Nakup električnega toka v drugih elektrarnah prikazuje naslednja razpredelnica:

Z naredbo šefa civilne uprave za Spodnjo Štajersko o ureditvi preskrbe z električno energijo z dne 6. junija 1941 je bilo določeno, da novo ustanovljeno podjetje EV Süd ne vstopa v obstoječe pogodbe z električno energijo. Z njo sta bili pogodbi s TE Velenje in TE Trbovlje praktično nični. Nabava električne energije iz nemškega okupiranega ozemlja je bila otežena in večji del vojne tudi neredna.²⁸³

²⁸³ AS, BAN V/19, spis 26/1 1941 (Pravna kvalifikacija KDE); AS, BAN VIII, spisi 860/26 1943, 4550/9 in 5568/23 1944.

Leto	Nakup kWh v elektrarnah					
	Velenje	Trbovlje	Krmelj	Zabret	Kanižarica	Ozalj
1933	1.000.000					
1934	679.984			134.778		
1935	4.133.265			80.778		
1936	6.653.728		161.560	92.590		
1937	8.914.939		247.921	73.615	25.115	
1938	17.651.391		459.138	80.659	37.419	12.321
1939	20.790.672	1.549.000	344.930	96.946	55.974	78.791
1940	21.380.580	7.037.500	297.830	116.963		208.855
1941						200.000

Leto	Nakup kWh v elektrarnah						Skupaj
	MEL	Jugočeška	Paklenica	Fala	Majdič	Bonač	
1933							851.032
1934	36.370						4.258.473
1935	44.430						6.930.157
1936	44.430	8.180	44.843	12.966			9.396.361
1937	59.630	3.650	48.420	20.241			18.510.340
1938	97.000	34.140	52.603	22.501	61.333	1.830	23.082.343
1939	47.020	308	46.969	42.733	22.310	6.690	29.217.580
1940	51.290	3.190	46.804	42.890	6.700	24.978	

Če seštejemo proizvedeno in nakupljeno električno energijo in jo primerjamo s celotno proizvedeno energijo v banovini, vidimo, da je del električnega toka, s katerim so razpolagale KDE, majhen, da pa je stalno rasel.

Leto	Lastna proizvodnja	Nakup	Lastna proizvodnja in nakup skupaj	Odstotek energije, s katero so v ba- novini razpolage KDE
	kWh			
1934	4.708.232	851.032	5.559.264	2,96
1935	6.075.861	4.258.473	10.334.334	3,96
1936	7.073.666	6.930.157	14.003.823	5,84
1937	9.045.867	9.396.361	18.442.228	6,26
1938	7.922.769	18.510.340	26.433.109	8,61
1939	8.009.200	23.082.343	31.091.543	8,81
1940	8.538.513	29.217.580	37.755.093	ca. 9

S podatki o porabi električnega toka na omrežju KDE smo mnogo na boljšem kot s podatki o proizvodnji, saj ji moremo s približnimi številkami slediti v čas pred letom 1934.

Tako kot pri proizvodnji električnega toka opazimo tudi pri njegovi porabi krivuljo, ki je dosegla svoj vrh leta 1929 in upad v letih gospodarske krize, nato pa zopetno rast. Skokovit porast porabe električne energije po letu 1934 ni bil toliko posledica intenzivnega konsuma, kot je bil posledica vse večjega števila elektrificiranih krajev in rastočega števila potrošnikov ter novih odjemalcev na debelo.

Leta 1930 je poraba padla zaradi štednje v industriji in obrti. Tako je na primer tovarna verig v Lescah zmanjšala porabo električnega toka za 30 %, kroparska tovarna za 20 %, Jugočeška v Kranju, ki je pognala v tek svojo elektrarno, pa celo za 84 % (kar je KDE zmanjšalo dohodek za 1,2 milijona dinarjev), močno pa so zmanjšali porabo tudi razni drugi obrati.²⁸⁴ Zelo velik porast v porabi električne energije v letu 1935 je nastal zaradi priključitve MEL. Ta je odkupila 3,524.680 kWh, to je, slabo polovico vsega oddanega toka, vendar manj, kot je bila po sklenjeni pogodbi zavezana kupiti (morala bi namreč kupiti vsako leto najmanj 4 milijone kWh). Pri KDE so računali, da bi mogla Ljubljana porabiti letno kakih 6 milijonov njihovega električnega toka. Ljubljana je to količino dosegla šele leta 1939.

V letih od 1915 do 1941 je bila poraba električne energije na omrežju KDE taka:²⁸⁵

Leto	Poraba kWh		
	na drobno	na debelo	skupaj
1915			100.000
1916			100.000
1917			100.000
1918			200.000
1919			250.000
1920			300.000
1921			500.000
1922			600.000
1923			800.000
1924			900.000
1925			1.000.000
1926			2.250.000
1927			2.500.000
1928			2.750.000
1929			3.800.000
1930			2.681.411
1931			3.157.814
1932			3.346.486
1933			3.350.000
1934	3,664.437	410.342	4,074.799
1935	4,094.983	4,014.110	8,109.093
1936	4,689.219	4,556.587	11,245.806
1937	5,420.909	9,158.734	14,579.643
1938	7,153.253	14,304.279	21,457.511
1939	8,389.309	17,551.567	25,940.976
1940	10,351.285	22,210.634	32,561.919
1941			40,000.000

²⁸⁴ AS, BAN I, spis 5686/1 1932.

²⁸⁵ Poraba električne energije za leta 1915—1929 je posneta po diagramu oddaje električne energije v sestavku Franca Rueha, Elektrifikacija 441 str. 000; za leta 1930—1933 pa po delu Ing. F. S., Kranjske deželne ... str. 43.

V razpredelnici vidimo, da je bila poraba električnega toka na omrežju KDE v prvih osemnajstih letih zelo skromna. Živahnejši porast se je začel, ko so KDE začele pridobivati z letom 1934 odjemalce svojega toka na debelo. Oddaja toka na debelo je od leta 1935 dalje predstavljala vedno večji delež v celotni oddaji. Leta 1934 je oddaja na debelo zajemala komaj 10,1 % vse oddaje, leta 1935 polovico, leta 1940 pa že več kot 68 %. Z večanjem prodaje na debelo so si KDE zagotavljale hitrejšo rentabilnost svojih naprav, večji dohodek z manjšimi stroški, z njo pa so si zagotavljale tudi svoje vodilno mesto v elektrifikaciji banovine. Največji odjemalci električnega toka so prikazani v naslednji razpredelnici skupaj s količinami odvzetega toka:

PRODAJA kWh NA DEBELO

	1934	1935	1936	1937	1938	1939
MEL	7.940	3.524.680	3.889.020	5.693.140	5.774.610	6.737.920
Mesto Celje			1.258.950	1.659.643	1.757.531	1.808.618
Cinkarna Celje		54.565	852.400	1.000.496	1.124.201	1.024.850
Rudnik Mežica				201.260	4.335.950	5.021.920
Jeklarna Ravne					182.460	1.005.040
Tkalnica Jarše				37.760	212.499	873.100
Liboje				89.745	204.490	303.606
Bonač					205.175	223.570
Jugočeška	218.810	211.365	333.686	215.562	129.271	166.376
Elektrarna Majdič					124.665	67.930
Drugi		223.500	222.531	261.128	253.427	318.637
Skupaj	410.342	4.014.110	6.536.587	9.158.734	14.304.279	17.551.567

Prodaja toka na drobno je z leti sicer rastla, a v manjši meri kot oddaja na debelo. Njen delež v celotni porabi električnega toka pa se je manjšal. To kaže, da drobni porabniki električnega toka, ki jih je bilo leta 1932 približno 9000, leta 1941 pa že približno 26.000,²⁸⁶ niso večali porabe ter da se je prodaja električne energije na drobno večala predvsem zaradi novih konsumentov. Vendar je bila prav drobna poraba električnega toka najbolj konstantna, manj podvržena nihanjem kot prodaja toka na debelo. KDE so relativno prinašale tudi več dohodkov, ki tudi v letih gospodarske krize niso padli. Na drobno so največ toka prodali za pogon, potem za razsvetljavo, drugo pa za gretje, kuhanje in za razne aparate, ki jih je bilo leta 1932 1500. Obseg drobne porabe po letih in vrstah kaže naslednja razpredelnica:

²⁸⁶ AS, BAN V/19, spis 10/1 1943; AS, Banski svet, zapisniki sej, III. redno zasedanje, seja 2. 16/2-1933.

Leto	Razsvetljava		Pogon	Drugo	Skupaj
	javna	zasebna			
	v kWh				
1934	321.606	902.089	1.978.088	462.657	3.664.437
1935	319.265	951.355	2.424.709	399.658	4.094.983
1936	394.876	1.111.768	2.865.362	317.213	4.689.219
1937	482.962	1.276.184	3.263.924	397.839	5.420.909
1938	527.470	1.591.341	4.267.637	766.784	7.153.232
1939	544.461	1.827.592	5.112.179	905.077	8.389.309
1940	519.282	1.960.005	6.879.502	992.496	10.361.285

Delež v porabi električne energije na omrežju KDE v vsej porabi v banovini ni bil velik, vendar pa je bil v stalnem porastu. Leta 1934 je znesel nekaj več kot 2 %, leta 1939 pa že nekaj nad 9 %. Ta skromni del porabe in pa podatek, da so KDE dajale električni tok neposredno ali posredno 58 % prebivalstva, ki je leta 1938 živelo v elektrificiranih krajih (v banovini je živelo 47 % prebivalstva v elektrificiranih krajih), nas zlahka prepričata, da je bila poraba električnega toka na prebivalca, oskrbovanega s tokom iz omrežja KDE, zelo nizka. Dosegla ni niti banovinske ravni. Enako nizki sta bili tudi proizvodnja in nabava električnega toka na prebivalca na njihovem omrežju. Leta 1937 so na primer v Jugoslaviji proizvedli na prebivalca približno 70 kWh na leto, v dravski banovini 215 kWh, na omrežju KDE pa komaj 71 kWh (leta 1940 pa 113 kWh). Nizka raven proizvodnje, nakupa in porabe električnega toka na prebivalca na območju krajev, ki so jih preskrbovale KDE, kaže na ekstenzivno elektrifikacijo. Intenzivna bi mogla šele priti z razvojem.

Industrija in obrt sta imeli leta 1932 priključenih na omrežje KDE približno 500 motorjev. Z gotovostjo smemo računati, da se je to število z leti močno povečalo. Industrija naj bi leta 1932 porabila polovico vse porabljene energije na omrežju KDE. Leta 1940 so za srednji in manjši pogon porabili približno 6.880.000 kWh.¹

Potrebe podeželja po električni energiji so bile minimalne. Na Gorenjskem, kjer je bilo največ elektrificiranih krajev v takratni banovini, so žarnice, kot so računali, gorele največ 300 ur na leto, motorji pa so tekli največ 25 ur na leto. Leta 1934 so porabili komaj 10 kWh na žarnico. Kmetu je zadoščal za vsa dela motor s 3,5 KM. Kmečke zadrage, ki so skrbele za nabavo in obratovanje kmetijskih strojev, so nabavljale električne motorje s 7,5 KM. Uporabljali so jih za pogon mlatilnic, rezalnic in žag.²⁸⁷ Le redki so bili kmetje, ki so imeli zaseben električni motor. Leta 1932 je bilo na omrežju približno 500 motorjev za pogon poljedelskih strojev, a deset let prej je bilo vseh motorjev 119 (s skupno močjo 590 KM).²⁸⁸ Boljši porabniki električnega toka, kot je bilo kmečko podeželje, so bila mesta,²⁸⁹ obrt in industrija. Prav zato,

²⁸⁷ Ožbald Gross, Elektrifikacija gorenjske vasi. ETV, letnik 1939, št. 10, str. 230; AS, BAN I, spis 5070/2 1934; AS, BAN I E, spis 15/1 1936.

²⁸⁸ AS, Komisija za upravo kranjske deželne imovine, fasc. 2, spis 426 1923; AS, Banski svet, zapisniki sej, II. redno zasedanje, seja 9. 18/2-1932.

²⁸⁹ V Kranju je bilo leta 1936 1.378 porabnikov električnega toka (brez industrije so porabili 397.000 kWh), v Novem mestu 1.000 porabnikov (porabili so 345.000 kWh), v Celju 3.282 porabnikov (porabili so 1.516.000 kWh), v Ljubljani 19.300 porabnikov (brez industrije so porabili 9.960.000 kWh), v Brežicah je bilo 220 porabnikov, v Slovenj Gradcu pa 223 porabnikov (Proizvodnja električne energije v letu 1936. ETV, letnik 1937, št. 1, str. 18).

ker je bilo mogoče elektrifikacijo podeželja uspešno opirati le na porabo električnega toka v industriji in mestih, ki so leta 1936 porabila več kot 86 % vse električne energije v banovini, so KDE ves čas z največjo prizadevnostjo skušale priklopiti na svoje omrežje čimveč urbanih naselij, industrije in obrti. Že od vsega začetka so priklapljal industrijo na Gorenjskem, potem pa drugod; dolgo so si prizadevale priključiti Ljubljano, za Celje so se s HE Falo skoraj sporekle, s posebno pogodbo so si pridobile Kočevje, priklopitev Novega mesta so si nekako izsilile; pomemben delež pri oskrbi Kranja pa so si pridobile z nakupom HE Kranj. KDE so prodajale električni tok tudi večjim krajem v radovljiškem in kranjskem okraju, na Notranjskem in Dolenjskem, oskrbovale so Črnomelj, na Štajerskem pa so se zajedale v falsko elektrifikacijsko območje. Leta 1938²⁹⁰ so KDE oskrbovale z električnim tokom 632 krajev. Od teh jih je bilo 548 z manj kot 500 prebivalci, 59 krajev je štel od 500 do 1000 prebivalcev, 19 krajev od 1000 do 2000 prebivalcev, 3 kraji od 2000 do 3000 prebivalcev, 2 kraja od 3000 do 4000 prebivalcev ter Celje s 17.000 prebivalci in Ljubljana z 80.000 prebivalci. V krajih do 500 prebivalcev je živela tretjina prebivalstva, ena četrtina prebivalstva, ki je trošilo tok KDE, pa v krajih od 500 do 2000 prebivalcev.²⁹¹ Tudi ti podatki pričajo, da so KDE elektrificirale vse kraje in ne samo tistih, v katerih bi utegnil biti konsum in zaslužek večji. S tako elektrifikacijsko politiko so se zelo ločevale od drugih podjetij, ki so gradila svojo elektrifikacijsko politiko predvsem na pridobitniški podlagi.

Podatkov o porabi električnega toka po posameznih območjih nimamo. Moremo le na podlagi dohodkov od prodaje električnega toka za leto 1936 sklepati, da je bilo na Gorenjskem skupaj z Ljubljano porabljeno 66 % električnega toka, v žirovskem obratu 5 %, v grosupeljskem obratu 11 %, v šoštanjsko-mežiškem in lendavskem obratu pa 18 %.²⁹²

V zvezi s porabo električnega toka moramo govoriti tudi o njegovi ceni, ki je mogla skupaj s trošarinami, banovinskimi in državnimi, stimulirati ali pa zavirati porabo električne energije.

Cene za porabljeno kWh so bile v dravski banovini na splošno visoke, zlasti pa kWh iz majhnih elektrarn, ki so imele velike režijske stroške. V seznamu cen električnega toka za leto 1936 moremo ugotoviti tudi cene 7 dinarjev in celo 12 dinarjev za porabljeno kWh. Po istem seznamu moremo dognati, da so bile cene električnega toka pri KDE zmerne in blizu povprečnih v banovini.²⁹³

²⁹⁰ Rast števila krajev in prebivalstva, ki so ga oskrbovale z električnim tokom KDE kaže razpredelnica:

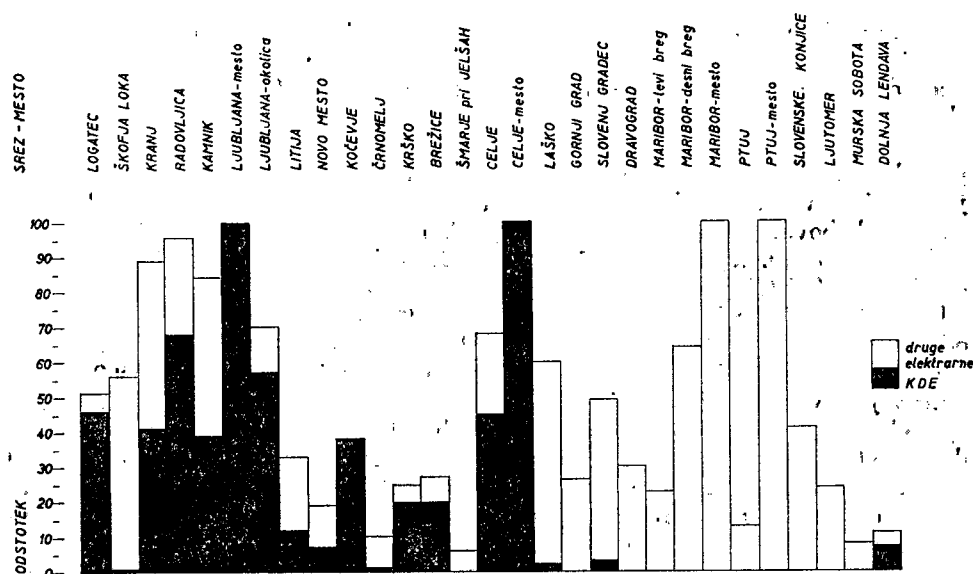
Leto	Število krajev	Število prebivalstva
1930	139	37.000
1932	277	
1933	270	
1935	333	100.000 (brez Ljubljane)
1936	468	250.000
1937	544	ca. 260.000
1938	632	
1939	738	300.000
1940	884	320.000

²⁹¹ Izračun na osnovi podatkov Lojza Levstika, Razvoj elektrifikacije ...

²⁹² AS, BAN I E, spisa 15/2 1936 (Poročilo k letnemu zaključku KDE za 21. upravno dobo), 177/2 1937.

²⁹³ AS, BAN V/19, mapa Statistika električnih central (Statistika električnih central v Dravski banovini leta 1936: Pregled cen električnega toka javnih in mešanih central v Dravski banovini po stanju 1936).

Naslednji grafikon kaže, da je večina prebivalstva, ki so ga oskrbovale z električno energijo KDE, živela na Gorenjskem.

Do konca leta 1920 je stala pri KDE 1 kWh 4 krone, nato so cene zvišali na 6 kron za porabljeno kWh. Junija naslednjega leta so cene ponovno dvignili in so bile naslednje: 1. cene po števcu: za razsvetljavo 6kron 80 vinarjev za kWh, za kuhanje in likanje 3 krone (prej 2 kroni) za kWh; 2. cene po mesečnem pavšalu: od žarnice z 10 svečami 8 kron (prej 7 kron), od 16-svečne žarnice 11 kron (prej 10 kron), od 25-svečne žarnice 17 kron (prej 16 kron), od 32-svečne žarnice 22 kron (prej 21 kron). Zvečali so tudi najemščino za števce: za časovne števce od 12 na 14 kron mesečno, za števce LVZ pa od 18 na 19 kron mesečno.²⁹⁴ Z januarjem leta 1922 so cene ponovno povečali. Cena za 1 kWh za razsvetljavo je znesla 10 kron, za pogon 5 kron (prej 3 krone). Cene pavšalnega toka pa so bile naslednje: od 10-svečne žarnice je bilo treba plačati mesečno 11 kron, od 16-svečne 14 kron, od 25-svečne 21 kron, od 32-svečne 26 kron, od 50-svečne 36 kron in od 100-svečne žarnice 56 kron; za motor so plačali od vsakega hektarja obdelovalne površine 100 kron (prej 65 kron) na leto.²⁹⁵ V Bohinju so avgusta 1923 računali za 1 kWh za razsvetljavo po števcu 15 kron, za pogon pa za prvih 100 kWh po 8,80 kron, za nadaljnjih 100 kWh po 6,6 kron in za vso drugo nadaljnjo porabo 4,40 kron.²⁹⁶ Leta 1932 so za kWh, porabljeno za razsvetljavo, zaračunali 3,25 dinarjev, za javno razsvetljavo 1,63 dinarja, za pogon motorjev pri porabi 30 kWh mesečno po 2 dinarja, do 100 kWh mesečno po 1,70 dinarja, pri porabi 100–200 kWh mesečno pa po 1 dinar za kWh. Za industrijo so računali po posebnih sporazumih od 0,45 do 0,90 za porabljeno kWh. Pavšal od poljedelskih motorjev

²⁹⁴ AS, Komisija za upravo kranjske deželne imovine, fasc. 3, zapisniki sej, seji 9/12-1920, 16/6-1921.

²⁹⁵ AS, Komisija za upravo kranjske deželne imovine, fasc. 3, zapisniki sej, seja 18/10-1922.

²⁹⁶ AS, Komisija za upravo kranjske deželne imovine, fasc. 3, zapisniki sej, seja 17/8-1923.

so računali 31 dinarjev letno od enega hektarja obdelane zemlje.²⁹⁷ Na zagraškem omrežju so računali za razsvetljavo 5,50 dinarjev za porabljeno kWh, za motorni pogon 1,25 dinarja (za nočni pogon samo 0,60 dinarja).²⁹⁸ Iz naslednjih let imamo podatke o cenah električnega toka šele za leto 1936. Tega leta in tudi naslednja leta je stala kWh, porabljena za razsvetljavo, 3,25 dinarjev, za javno razsvetljavo pa 1,63 dinarja. Pavšalne cene so se tako kot prejšnja leta ravnale po priključenim vrednostim. Pavšalni konsumenti — leta 1940 jih je bilo približno 1500 — so plačali mesečno od 10 W žarnice 3,75 dinarjev, od 15 W 4,5 dinarja, od 25 W 6,50 dinarja, od 40 W 7,75 dinarja, od 60 W 10,75 dinarja, od 75 W žarnice pa 14 dinarjev. Pavšal za motorje v poljedelstvu so računali od vsakega obdelanega hektarja zemlje 31 dinarjev letno. Električni tok za pogon je stal 2 dinarja za kWh. Zanj so imeli stopnjevno tarifo. Električni tok, porabljen za pogon motorjev med 7. in 22. uro, so pri odvzemu najmanj 100 kWh mesečno računali prvi 30 kWh po 2 dinarja, naslednje kWh pa po 1,75 dinarja, pri odvzemu nad 100 kWh mesečno pa so bile cene ugodnejše: prvih 100 kWh so zaračunali po 1,75, drugih sto po 1,40, vse naslednje pa po 1 dinar. Tok za pogon motorjev med 22. in 7. uro je imel enako ceno ne glede na odvzem in to 0,60 dinarja. Cena kWh za kuhanje in gretje stanovanj je znašala 0,80¹ dinarja.²⁹⁹ Za tok iz žirovske elektrarne so računali leta 1933 7 dinarjev za kWh.³⁰⁰

Po razkositanju KDE so prodajne cene električnega toka na italijanskem okupacijskem območju ostale iste, čeprav so KDE večkrat zahtevale zvišanje cen. KDE so menile, da se morajo cene toka zvišati vsaj za 60 %. Zvišanje cen je bilo potrebno predvsem zaradi povečanih nabavnih cen toka iz nemškega okupacijskega območja: Nemci so zahtevali za tok iz Žirov 75 %, za tok iz HE Česenj za 105 % in celo 168 % večje cene za tok iz TE Velenje. Pogajanja z Nemci za ugodnejše nabavne cene niso bila uspešna. Koroške elektrarne so januarja 1942 zahtevale za dobavljeni tok 279.134,89 mark.³⁰¹

Večjim konsumentom so KDE prodajale električni tok po cenah, ki so jih določili s posebnimi pogodbami. MEL je plačevala za prejeto kWh 0,625 dinarja, Celjska mestna elektrarna 0,58 dinarja, Cinkarna v Celju 0,52 dinarja, tekstilne tovarne pa od 0,55 do 0,90 dinarja.³⁰² Žalska elektrarna je kupovala električni tok po 0,862 dinarja za kWh, Mayrjeva elektrarna, dokler je še bila smostojna, po 0,90 dinarja, Zabretova po 0,75 dinarja.³⁰³ Malo pred vojno so KDE skušale dvigniti ceno toka, a se je temu MEL krčevito uprla, vendar je morala nazadnje kloniti.³⁰⁴

Od elektrarn so KDE nakupovale električni tok po zelo različnih cenah. Za Črnomelj so ga plačevale HE Ozalj po 0,20, 0,50 in 0,70 dinarja za kWh. Za lendaški obrat so ga kupovale v TE Paklenica po 0,85 dinarja za kWh (in ga prodajale leta 1936 za razsvetljavo po 6,8 dinarja, leta 1939 pa po 5,5 dinarja za kWh, za pogon 2—3 dinarja, leta 1939 po 2 dinarja za kWh). Od Zabretove tovarne so kupovale tok po 0,25 dinarja, od Jakilove elektrarne v Krmelju po 0,35 dinarjev za kWh (in poleg še po 1 paro za vsako odvzeto

²⁹⁷ Statistika električnih centrala ... str. 116, 117.

²⁹⁸ Najvplivnejši zastopniki ... str. 155; Statistika električnih centrala ... str. 164, 165.

²⁹⁹ AS, BAN V/19, spisa 137/2 1941, 10/1 1943; Lojze Levstik, Razvoj elektrifikacije ... str. 163.

³⁰⁰ AS, BAN I E, spis 288/1 1933.

³⁰¹ AS, BAN V/19, spisi 9/1, 4, 5, 7 1942.

³⁰² AS, BAN V/19, spis 10/1 1943; Ing. F. S., Kranjske deželne ... str. 44.

³⁰³ AS, BAN V/19, mapa Statistika električnih central (Pregled cen el. toka javnih in mešanih central v Dravski banovini po stanju iz leta 1936).

³⁰⁴ AS, BAN V/19, mapa Razno (spis o pogajanjih za novo ceno toka za MEL).

kWh kot odškodnino za uporabo omrežja). Od HE Fale so ga kupovale za Vojnik po 1,25 dinarjev za kWh (prodajale pa so ga v letih 1938—1939 po 5,85 dinarja za zasebno razsvetljavo in po 1,63 za javno razsvetljavo, 1,85 do 3,5 dinarja za pogon).³⁰⁵ Iz TE Velenje so KDE dobivale tok po 0,35 dinarja za kWh loco Velenje. Ceno toka so določili s pogodbo leta 1929. Z njo so tudi določili, da se bo cena spreminjala s kurzom dinarja na borzi v Baslu. Za čas med 1. septembrom 1932 in 30. septembrom 1936 so pri TE Velenje računali, da je vrednost dinarja padla in so zato zahtevali za kWh oddanega toka višjo ceno, ki pa je KDE in banovinska uprava nista hoteli priznati. Zavračali sta plačilo poviška. Da bi določili pravilnejšo ceno velenjskega toka, je ministrstvo za gozdarstvo in rudarstvo imenovalo meseca oktobra leta 1934 komisijo ekspertov, ki naj bi stavila za obe strani sprejemljive spremembe pogodbe iz leta 1929. Ta komisija je delo končala leta 1936 z ugotovitvijo, da je cena 0,35 dinarja za odvzeto kWh neugodna za prodajalca in kupca in je zato predlagala naslednjo stopnjevalno tarifo:

odvzem:	cena za odvzeto kWh
od 0 do 10 milijonov kWh	0,35 dinarja
od 10 do 12,5 milijonov	0,30 dinarja
od 12,5 do 15 milijonov	0,25 dinarja
od 15 do 20 milijonov	0,20 dinarja
od 20 do 25 milijonov	0,175 dinarja
od 25 do 30 milijonov	0,15 dinarja
od 30 do 35 milijonov in več	0,15 dinarja

Komisija je za uveljavitev te tarife postavila štiri pogoje: KDE se morajo obvezati, da bodo letno odvzele iz TE Velenje najmanj 6 milijonov kWh (začevši s 1. junijem 1936), da bodo kar najbolj enakomerno obremenjevale TE Velenje ter da morajo zato, da bi mogle na zahtevo TE Velenje pokriti konice najmanj za 1000 kW iz HE Završnica, zgraditi do konca meseca julija daljnovod za 20 kV od Završnice do transformatorske postaje Polica, ter da morajo urediti pogon svojih elektrarn tako, da se bo mogla kapaciteta TE Velenje kar najracionalneje izrabljati; tretji pogoj pa je bil ta, da morajo KDE zagotoviti v pogledu jalovih učinkov povprečni faktor učinka 0,70 ter da bodo od svojih konsumentov zahtevale faktor učinka, večji od 0,70. Prav tako bi se morale KDE obvezati, da ne bodo gradile novih elektrarn ne večale kapacitet obstoječih, dokler ne bi bil novi agregat v TE Velenje vsaj 50 % izrabljen. KDE so vse stavljene pogoje izpolnile v določenih rokih, a so ji pri TE še vedno računali tok po starih cenah. Ministrstvo za gozdarstvo in rudarstvo je meseca januarja leta 1940 opozorilo bana, da morajo KDE poravnati dolg 3.843.563,96 dinarjev za odvzeti tok. Ban je priznal od tega samo 392.135,83 dinarjev kot dolg, za preostali del zahtevka pa je ministrstvu odgovoril, da so to neopravičene zahteve, hkrati pa ga je še opozoril na dogovor, ki so ga sklenili ob koncu dela komisije ekspertov, a da še ni podpisan, ter da v prihodnje KDE ne bodo odvzele iz TE Velenje več kot samo predpisanih 6 milijonov kWh na leto, ker so s pogodbo s Trboveljsko premogokopno družbo dosegle cene toka po stopnjevalni tarifi, ki jo je komisija ekspertov predvidela za prodajo velenjskega toka. Ban je obljubil ministrstvu dati prednost odvzemu toka iz TE Velenje samo tedaj, če bodo mogle KDE pri njej kupovati električni tok po istih cenah kot pri Trboveljski premogo-

³⁰⁵ Glej opombo 303.

kopni družbi. Ministrstvo za finance, ki bi moralo dogovor o cenah velenjskega toka z dne 8. marca 1936 potrditi, tega kljub raznim intervencijam do marca leta 1941 ni napravilo. Očitno mu dogovor ni bil po volji. Zanimivo je, da so Nemci zgoraj navedeno razliko v ceni toka šteli za svoje dobro nasproti KDE.³⁰⁶

Dokaj visoke cene električnega toka so močno večale državna, banovinska in ponekod še občinska trošarina. Državna trošarina — uvedli so jo v zelo neugodnem času leta 1932 — je znašala za porabljeno kWh za razsvetljavo 0,75 dinarja, za pogon pa 0,10 dinarja, s čimer je bil tok pri KDE za približno 21 % dražji. Pri ceni 5 dinarjev za kWh je banovina pobrala 0,20 dinarja trošarine za porabljeno kWh, pri ceni od 5 do 7 dinarjev za kWh pa 0,15 dinarja trošarine. Pri toku, ki je bil dražji od 7 dinarjev za kWh, banovina ni pobirala trošarine. Poleg trošarine za porabljene kWh so pobirali še trošarino od žarnic (za 10—32-svečno žarnico je bilo treba odšteti 5 dinarjev, za žarnice, ki so imele več kot 32 sveč, pa za vsako svečo 0,20 dinarja, od obločnic so pobirali 10 dinarjev).³⁰⁷

Sama cena električnega toka in pa trošarine so bile dokaj visok jež za večjo porabo električnega toka.

³⁰⁶ Lojze Levstik, *Razvoj elektrifikacije* ... str. 152; Milan Šuklje, *Državna trošarina in samoposredovanje električne energije*, AS, BAN I E, Spisi 15/2 1936, 43/1, 2 1938; AS, BAN V/19, spis 31/1 1940.

³⁰⁷ AS, BAN I E, Spisi 15/2 1936, 43/1, 2 1938; AS, BAN V/19, spis 31/1 1940.

³⁰⁸ Uprava trošarina na električno energijo. ETV, letnik V., 1935, št. 8, str. 141—145; Resolucija Zveze električnih podjetij Kraljevine Jugoslavije o odpravi trošarine. ETV, letnik V., št. 6, str. 120; Makso Kostanjevec, *Državne trošarine*. Ljubljana 1924, str. 58.

Zusammenfassung

KRAINER LANDES-ELEKTRIZITÄTSWERKE
(KRANJSKE DEZELNE ELEKTRARNE — KDE)

Die KDE waren ein im Jahre 1913 gegründetes Unternehmen zur Erzeugung, Übertragung und Distribution sowie Installierung des elektrischen Stroms im öffentlichen Besitz des Landes Krain, nach dem Jahre 1918 aber des Staates beziehungsweise des Drau-Banats. Das erste Elektrizitätswerk errichteten die KDE in Završnica pri Zirovnici. Es begann im Jahre 1915 mit der Stromerzeugung. Dieses Kraftwerk war das erste Resultat der großzügigen Bestrebungen des Krainer Landesausschusses, den entscheidenden Platz bei der Entwicklung der Elektrifizierung Krains zu bekommen. Die Kraftwerke Bohinj (1919), Zagradec (1927), Žiri (1933), Kranj (1937/38) und Kočevje (1932) sowie einige kleinere, die für die Energieproduktion wenig Bedeutung hatten, wurden durch Ankauf erworben. Die KDE konnten sich zum Bau von neuen Kapazitäten (zum Bau der Wasserkraftwerke Moste und Medvode, die bereits der Landesausschuß geplant hatte) nicht entscheiden, sie setzten jedoch ihre gesamte Energie — vor allem noch nach dem Jahre 1929 — für eine möglichst breite Elektrifizierung Sloweniens ein. Deshalb mußten sie dringend Elektroenergiequellen in anderen Kraftwerken suchen. So schlossen sie im Jahre 1929 einen Vertrag über den Ankauf des elektrischen Stroms vom Wärmekraftwerk des staatlichen Lignitbergwerk in Velenje ab. Als jedoch die Kapazitäten dieses Kraftwerkes nicht mehr ausreichten, schlossen sie im Jahre 1938 mit der Kohlenbergwerksgesellschaft von Trbovlje einen Vertrag über den Bezug des elektrischen Stroms aus den Wärmekraftwerken Trbovlje, Rajhenburg und Kočevje ab. Sie suchten eine möglichst enge Verbindung auch mit anderen Kraftwerken zu erreichen.

Die Entwicklung der KDE ruhte nach dem Ausbau des Wasserkraftwerkes Završnica beinahe eineinhalb Jahrzehnte. Erst nach dem Jahre 1929, als der ehemalige Direktor der KDE Ing. Dušan Sernec das Amt eines Banus bekleidete, kam es trotz der Wirtschaftskrise, die bald auch in Slowenien Auswirkungen zeigte, zu einem unaufhörlichen Wachsen des Unternehmens. So hatten die Investitionen im Jahre 1928 einen Wert von 2.844.230 Dinar, im Jahre 1940 aber schon 102.369.680 Dinar. Dreiviertel aller Investitionsmittel brachten die KDE durch Anleihen bei heimischen Geldinstituten (den Großteil zu einem ungünstigen Zinssatz) und aus eigener Gebarung auf, 8 % der Investitionsmittel steuerte das Banat bei, 17 % die Verbraucher des elektrischen Stroms. Der größte Teil der Mittel kam beim Ausbau des Netzes zum Einsatz. Zum Beispiel stellte im Jahre 1939 der Wert der Übertragungsleitung Velenje—Črnuče 31 % des gesamten Investitionswertes des Betriebes dar.

Mit dem Jahre 1929, als der Plan für die Elektrifizierung Sloweniens gearbeitet war, bekamen die Elektrifizierungsbestrebungen der KDE neuen Auftrieb. Bis zu diesem Jahre war nur ein Teil von Gorenjsko elektrifiziert. Im Jahre 1930 wurde mit dem Bau der 60 kV Elektrizitätsleitung von Velenje nach Črnuče begonnen, wo der Bau eines großen Umspannwerkes in Angriff genommen wurde. Über diese Leitung wurde der elektrische Strom aus dem Wärmekraftwerk Velenje zugeleitet. Über eine 60 kV Leitung kam die elektrische Energie aus dem Wärmekraftwerk Trbovlje in das Umspannwerk Črnuče. Von diesem führte eine 20 kV Leitung bis zum Umspannwerk Grosuplje, von diesem bis Trbovlje, Radeče, Krško und Novo mesto und eine zweite über Velike Lašče nach Kočevje. Die zweite Leitung führte aus dem Umspannwerk Črnuče über Vrhnika (wo die Verbindung mit dem Wasserkraftwerk Žiri hergestellt wurde) nach Notranjsko, die dritte über Moravče nach Litija, nachdem schon vorher mit Hilfe des Umspannwerkes bei Polica pri Naklem eine Verbindung mit dem Wasserkraftwerk Završnica hergestellt wurde. Aus dem Umspannwerk Podlog führten Leitungen nach Celje und Braslovče sowie ins Obere Savinjatal, aus dem Umspannwerk Velenje aber nach Mežica. Aus dem Umspannwerk des Wasserkraftwerkes Završnica führten 10 kV Leitungen nach

Rateče, Bohinjska Bela und Kranj. Bis zum Jahre 1939 übertraf die Länge der Hochspannungsleitungen jene der Niederspannungsleitungen. Im Jahre 1940 hatten die KDE 84 km Leitungen mit einer Spannung von 60 kV, 686 km Verteilungsleitungen mit einer Spannung von 20 kV, 152 km mit einer Spannung von 10 kV und 108 km Leitungen mit einer Spannung von 3 bis 5 kV. Darüber hinaus hatten sie auch 26,5 km Kabelleitungen mit einer Spannung von 5 bis 20 kV, ferner 1285 km Niederspannungsleitungen, acht große Umspannwerke und 269 normale (mit insgesamt 10865 kVA). Diese Anlagen stellten 45,6 % aller Hochspannungsleitungen und 37,5 % aller Niederspannungsleitungen und die Hälfte aller Umspannwerke des Drau-Banats dar. Die Verbindungen der Elektrizitätswerke der KDE mit anderen Kraftwerken, das Übertragungs- und Verteilernetz mit acht großen Umspannwerken stellte das erste Konzept des gegenwärtigen elektroenergetischen Systems von Slowenien dar.

Mit dem angeführten Netz versorgten die KDE im Jahre 1938 632 Orte mit elektrischer Energie. Von diesen waren 584 Orte mit weniger als 500 Einwohnern. Die KDE versorgten direkt oder indirekt 58 % der Bevölkerung, die damals im Drau-Banat in den elektrifizierten Orten lebte, mit elektrischem Strom. Im Jahre 1940 betrug die Zahl aller Verbraucher in ihrem Netz ungefähr 26000. Die KDE bemühten sich sehr, alle größeren Städte, Ljubljana, Celje, Kranj, Novo mesto, in ihr Netz einzubeziehen. Ebenso war ihr Bestreben, möglichst viele Industriebetriebe einzubeziehen, weil auf diese die Elektrifizierung der passiven Landgebiete gestützt war.

Die Produktion des elektrischen Stroms in den Kraftwerken der KDE war in den ersten 18 Jahren gering. Im Jahre 1929 erreichte sie 4.050.000 kWh, doch ging sie in den folgenden Jahren wegen der Wirtschaftskrise zurück. Einen neuen Höhepunkt erreichte sie 1937, als sie etwas mehr als neun Millionen kWh betrug. Im Jahre 1940 stellte die Produktion des Wasserkraftwerkes Zavrnica ganze 54,6 % der Gesamtproduktion des elektrischen Stroms der KDE dar. Der Anteil der KDE an der Gesamtproduktion des elektrischen Stroms im Drau-Banat war jedoch außerordentlich gering, im Jahre 1937 betrug er nur 3 %. Aus diesem Grund waren sie genötigt, elektrischen Strom anzukaufen. Der Ankauf der elektrischen Energie wuchs sehr schnell. Im Jahre 1933 betrug er rund 1.000.000 kWh, im Jahre 1940 aber bereits 29.000.000 kWh. Die meisten kWh kauften sie im Dampfkraftwerk Velenje, im Jahre 1938 betrug dieser Anteil zweimal soviel wie die eigene Erzeugung. Der zweite größere Lieferant des elektrischen Stroms war das Wärmekraftwerk Trbovlje, das im Jahre 1940 7.000.000 kWh lieferte. An der Energieproduktion des Drau-Banats hatte im Jahre 1940 die in den KDE-Kraftwerken gewonnene Energie einen Anteil von rund 9 %. Dementsprechend niedrig war auch der Verbrauch des elektrischen Stroms im Netz der KDE; er lag unter dem Durchschnitt des Drau-Banats. Die Abgabe des Stroms an Großverbraucher hatte am gesamten Verkauf des Jahres 1934 einen Anteil von 10,1 %, im Jahre 1935 betrug er ungefähr die Hälfte, im Jahre 1940 aber schon 68 %. Die Abgabe der elektrischen Energie an Kleinverbraucher war in ihrem Wachstum ruhiger und war vor allem ein Resultat der höheren Zahl der Verbraucher. Der Großteil diesen Stroms wurde zum Antrieb von Elektromotoren benutzt (im Jahre 1940 fast 7.000.000 kWh).

Der Preis des elektrischen Stroms bei den KDE bewegte sich im gesamten Zeitraum im Mittelfeld des Drau-Banats. Stark wurde er durch staatliche und andere Abgaben belastet, die ein ernstes Hindernis für einen größeren Konsum darstellten.

Die Zahl der beschäftigten Arbeiter der KDE betrug im Jahre 1940 386. Die Arbeiterschaft nahm vor allem an den Lohnkämpfen teil. Bei der Anstellung mußte die Betriebsleitung die Anleitung der Banat-Verwaltung berücksichtigen, wonach der Arbeiter in jeder Hinsicht loyal und Anhänger der nationalen und staatlichen Einheit sowie des damaligen staatlichen Ordnungsprinzips sein mußte.

Das Unternehmen hatte neun Betriebseinheiten. Der Sitz besand sich zuerst in Zirovnica, später in Ljubljana.

Im Jahre 1941 wurde das Unternehmen aus die Okkupanten Sloweniens aufgeteilt. Die Deutschen beschlagnahmten den Großteil der Anlagen, Reserven und

64,6 % der möglichen Einkünfte und schlossen sie an ihr Unternehmen »Energieversorgung Südsteiermark« in Maribor, das Gebiet von Gorenjsko an die »Elektrizitätswerke des Reichsgaues Kärnten« in Klagenfurt an. Des Betriebes von Lendava bemächtigten sich die Ungarn. Nur 35,6 % des Netzes, 85 Umspannwerke (von insgesamt 287) und das Wasserkraftwerk Zagradec (wo lediglich 9 % der Produktionskapazitäten waren) aus dem von Italien okkupierten Territorium verblieben im Gefüge der KDE. Auch die bedeutendsten Lieferanten, die Wärmekraftwerke Velenje und Trbovlje, blieben aus dem von Deutschen okkupierten Territorium. Deutschland und Italien schlossen einen Vertrag über die Teilung der Schulden der KDE aus die Okkupationsgebiete ab, doch wurde er nie ausgeführt.

Im Jahre 1945 kamen die KDE in das Gefüge der Državne elektrarne Slovenije (Staatliche Elektrizitätswerke Sloweniens).